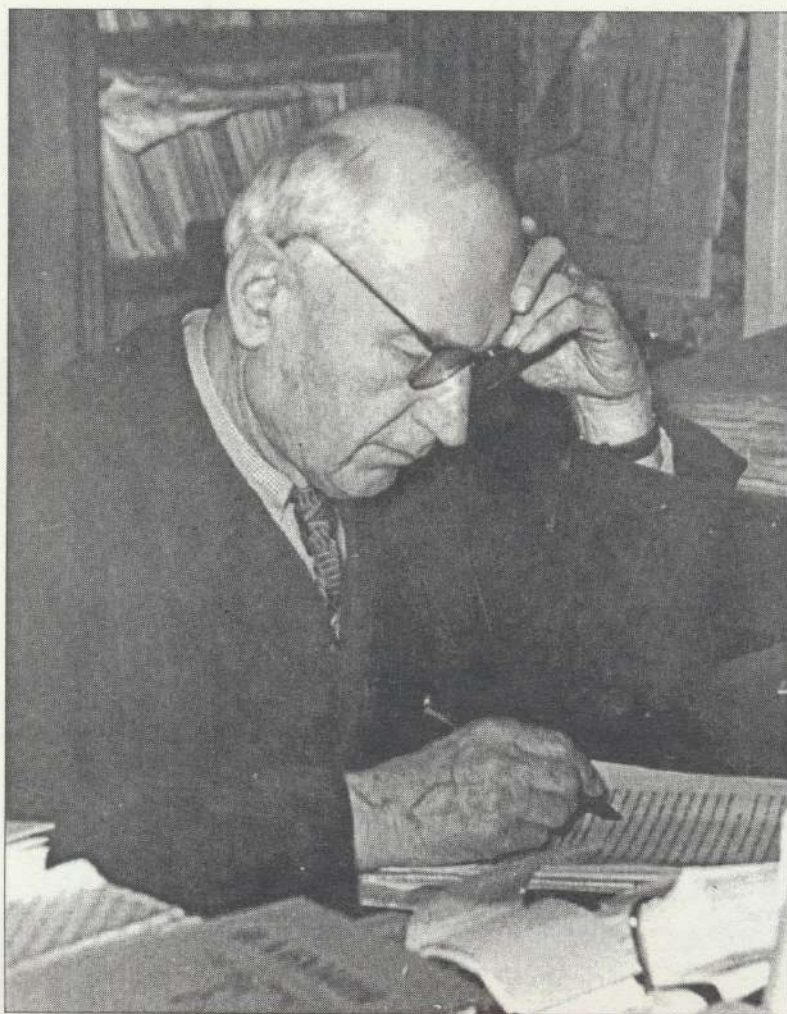

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
puslapiai
2002*

19

TURINYS

Antanas Paulavičius PASIILGAU ANYKŠČIŲ	1	
<u>Istorija</u>		
Gintautas Zabiela SKIEMONIŲ PARAPIJOS SENOVĖ	2	
<u>Vardai ir datos</u>		
Antanas Žukauskas-Vienuolis SVEČIAI IŠ RYTŲ	7	
Antanas Žukauskas-Vienuolis EMIGRANTAI	8	
Bronė Katinienė RAŠYTOJAS IR ŠELPĖ, IR GELBĖJO	13	
<u>Atodangos</u>		
Rapolas Šaltenis BŪKIM GERI, DORI ŽMONĖS	17	
<u>Mūsų tėviškėnai</u>		
ANTANO DILIO NUOTRAUKOS	19	
<u>Atmintis</u>		
Aleksandras Guobys SANTARVĖS LINK	21	
Raimondas Guobis TROŠKŪNŲ KLEBONAS ANTANAS JUŠKA	27	
<u>Iš albumo</u>		30
<u>Mano kaimas</u>		
Indrė Eimanavičiūtė LATAVA	32	
<u>Palikimas</u>		
IŠ JURGIO KAZLAUSKO DIENORAŠČIŲ	46	
<u>Moksleivių mintys</u>		
VORUTA – KULTŪRINĖS ATMINTIES ERDVĖ	48	
Jurgita Miltenytė MINIATIŪROS	48	
Tomas Linkevičius VORUTOS KARALYSTĖ	49	
Lina Adamonytė LAIŠKAS KUNIGAİKŠČIO MINDAUGO GENTAINIUI	49	
Kristina Jonuškytė IMPRESIJOS	49	
Rima Jakučionytė AKMENS MONOLOGAS	49	
Diana Bugenytė VORUTA. VARDAŽODŽIO KILMĖ IR REIKŠMĖ	50	
<u>Senąją spaudą pasklaidžius</u>		51
<u>Sukaktys</u>		55
<u>Kultūros kronika</u>		59

Pirmajame viršelio puslapyje: rašytojas A.Vienuoelis savo darbo kambaryje. Anykščiai, 1957 m.
Antano RAGAIŠIO nuotrauka

Ketvirtajame viršelio puslapyje: J.Biliūno gimnazijos mokytojo Vaclovo BRAŽĖNO ekslibriai

PASIILGAU ANYKŠČIŲ

Aš kasdien, kai saulė merkias,
Balsą tėviškės girdžiu...
Graudulys į širdį smelkias –
Ilgu man be Anykščių.

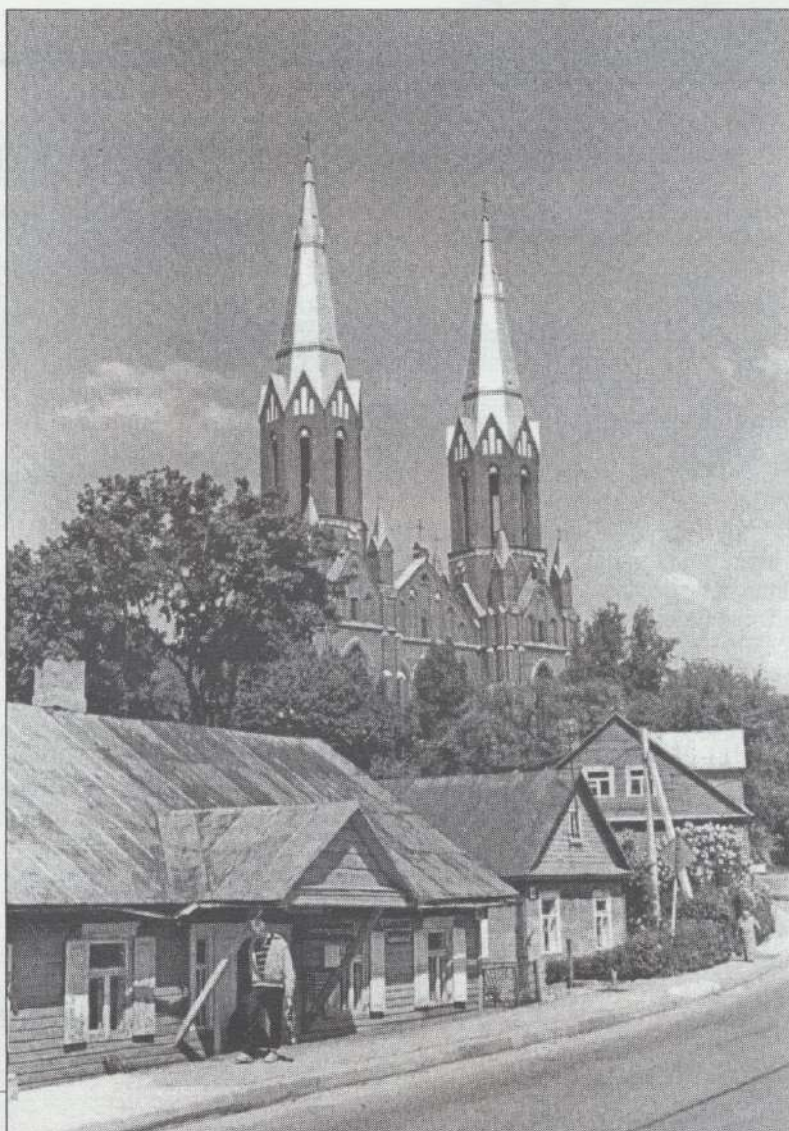
Nugriautų namų šešėliai
Lyg vaiduokliai iš kapų
Atmintį išnyra vėlei,
O aš, rodos, jiems kalbu:

“Ar galėčiau nors kertelėj
Čia pavargęs prisiglaust?”
Be namų kaip širdį gelia,
Pasiklauskite Dangaus.

Ir Kalėdų šventą naktį,
Tą švenčiausią iš visų,
Mano žvaigždei baigiant degti,
Vėl su tėviške esu.

“Aleliuja, Kristus kėlės!” –
Skambina varpai, girdžiu...
O širdis man kužda vėlei:
Pasiilgau Anykščių.

Antanas PAULAVIČIUS

Šventė ant Vorutos piliakalnio

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

Skiemonių parapijos senovė

Gintautas ZABIELA

Skiemonių parapija dabar užima Anykščių rajono pietrytinę dalį ir Molėtų rajono patį šiaurės vakarinį kraštą. Dabartinės jos ribos išlikusios nuo pat parapijos atsikūrimo 1926 m.¹ (su nedideliais pakitimais 1933 m). XVI a. pr. – 1832 m. Skiemonių parapija apėmė kur kas didesni plotą, šiandieną priklausančią kaimyninėms parapijoms. Jos tikslios ribos nėra labai aiškios, tad platesniems istoriniams tyrinėjimams labiau tinka dabartinės parapijos ribos.

Skiemonių parapijos seniausioji istorija beveik netyrinėta. Prieš penkerius metus skiemoniečiams buvo pristatyta tik nedidelė jos apžvalga², panaudota ir knygelėje apie Skiemonis³. Praeitį liudijanti senienos išsibarsčiusios po įvairius pasviečius, išlikę archeologijos paminklai yra beveik netyrinėti. XX a. Skiemonių parapija turėjo du bėgančio laiko metraštinius, tačiau jų pradėtos veiklos deramai tęsti nesugebėta.

Pirmasis buvo Antanas Pakalnis (1892–1984), dabar jau sunykusiame Šventabačės vienkiemyje šalia Klevėnų kaimo (4,5 km į šiaurės rytus nuo Skiemonių) rinkęs įvairias senienas⁴. 1960 m. Skiemonyse net norėta atidaryti jo muziejų. Kitas Skiemonių apylinkių kraštotyrininkas buvo Steponas Šulskus (1923–1976), palikęs turtingus rankraštinius rinkinius apie miestelį bei jo apylinkes⁵. Po parapiją 1970, 1982 ir 1991 m. važinėjo žvalgomosios archeologinės ekspedicijos, ieškojusios senovės paminklų. Visų jų sukaupta medžiaga leidžia bendrais bruožais atkurti pagrindinius žmonių gyvenimo Skiemonių parapijoje etapus priešistoriniais ir ankstyvaisiais istoriniais laikais (pav. 1).

Žmogui apsigyvenant vienoje ar kitoje vietoje, yra labai svarbi gamtinė aplinka. Šiuo atžvilgiu Skiemonių parapija nėra labai palanki: daugiausia molingi ar smėlėti, dažnai drėgni dirvožemiai, kalvotas raižytas reljefas, virš jūros lygio iškilęs 130–160 m, daug smulkų per raistus bėgančių upelių. Pagrindinė parapijos upelė Lukna įteka į Nevėžos ežerą, o didesni ežerai (Nevėža, Mūšėjus, Lukštas) yra pačiuose parapijos pakraščiuose.

Tad nenuostabu, kad dalis parapijos visuomet būdavo negyvenami miškai, o daugelyje vietovių neaptikta jokių senesnių radinių.

Seniausieji žmonių gyvenimo pėdsakai Skiemonių parapijoje yra iš bronzos amžiaus – geležies amžiaus pradžios (II–I tūkst. pr. Kr.). Tuomet žinomi metalai (bronzos ir geležis) buvo labai reti ir brangūs, tad žmonės visus būtiniausius įrankius darė iš akmens, kaulo, rago ar medžio. Jeigu pastarieji amžių bėgyje sunyko, tai akmeniniai įrankiai pasiekė mūsų dienas. Tai įvairūs akmeniniai kirvukai, kurių rasta Baltušavoje, Janonyse (du)⁶, Pašiliuose⁷, Varnupyje⁸, Viktoriškyje⁹, Vildiškiuose, Voverisyse¹⁰, Žioguose (du)¹¹. Žinoma net 8 akmeninių kirvukų kolekcija, buvusi pas A. Pakalnį ir vadinama Klevėnų kaimo vardu¹². Jie surinkti iš platesnių kaimo ir net Skiemonių apylinkių, tad dirbtinai sumažino realių akmeninių kirvelių radimviečių skaičių. Gaila, kad beveik visi iš Skiemonių parapijos kilę akmeniniai kirveliai neturi tikslėsnių radimo vietų: neaišku, ar tai tiesiog atsitiktiniai radiniai, ar rasti ardomose senovės gyvenvietėse, kapuose. Skiemonių parapijoje tik dviejų kirvelių radimo vietos žinomos tiksliai. Baltušavoje, šalia Luknos upelio, Liudo Karvelio sklype buvo rastas akmeninio kirvelio fragmentas¹³. Vildiškių kaime akmeninis kirvukas rastas Gratiškių kalne¹⁴. Abiem atvejais tai, matyt, senųjų darbininkų ar medžiotojų pamesti įrankiai. Tokį spėjimą patvirtina ir faktas, kad iš 18 žinomų kirvelių net 10 yra jų nuolaužos.

Be akmeninių kirvelių Skiemonių parapijoje atsitiktinai rasta ir retesnių akmeninių dirbinių. Viktoriškyje rasta 6,6 cm skersmens ir 3,2 cm aukščio buožė¹⁵, A. Pakalnio rinkinyje buvo dviašmenė buožė 20 cm ilgio ir maždaug 3 cm pločio ašmenimis¹⁶, 6 cm ilgio ir 3,5 cm pločio ašmenimis kaplys¹⁷ ir kito kaplio 4,3 cm pločio ašmenimis 5 cm ilgio fragmentas¹⁸. Šie radiniai liudija apie kažkada apylinkėse buvusius ginkluotus susirėmimus bei ankstyvosios žemdirbystės pradžią.

I tūkst. pr. Kr. Skiemonių apylinkėse apsigyveno brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės. Jie naudo-

¹ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P.41–42.

² Zabiela G. Skiemonių apylinkių senovė // Skiemonys. 1996. P.1–2.

³ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P.50–53.

⁴ Juodzevičius B., Zabiela G. Antaną Pakalnį prisiminus // Mūsų kraštas. 1995. Nr. 1(6). P. 128–132.

⁵ Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius. F.126.

⁶ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1974. T.1. P.130.

⁷ Ten pat. P.164.

⁸ Ten pat. P.193.

⁹ Ten pat. P.195.

¹⁰ Ten pat. P.198.

¹¹ Ten pat. P.200.

¹² Ten pat. P.140–141. Dabar saugomi Utenos kraštotyros muziejuje (toliau UKM) A367–374.

¹³ UKM. A211.

¹⁴ Lietuvių kalbos instituto archyvas (Lietuvos žemės vardynas) (toliau – LŽV).

¹⁵ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1974. T.1. P.195.

¹⁶ UKM. A376.

¹⁷ UKM. A375.

¹⁸ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1974. T.1. P.141.

jo lipdytus ir žolės gniužulu paviršiuje apdailintus (todėl atrodančius tarsi subrūkšniuotus) puodus, kaulinius bei akmeninius įrankius, gyveno kalvose įrengtose įtvirtintose gyvenvietėse – ankstyviausiuose piliakalniuose.

Skiemonių parapijoje žinomi trys tokie piliakalniai. Geriausiai išlikęs yra Baltušavos (Jasiškių) kaime. Tai atskira 7 m aukščio kalva, kurios viršuje yra ovali 20x15 m dydžio aikštelė. 3 m žemiau jos visuose piliakalnio šlaituose buvo iškastas griovys ir supiltas pylimėlis, kurį nuardžius, liko apie 8 m pločio terasa¹⁹. Šis piliakalnis anksčiau turėjo kultūrinį sluoksnį, kuriame A. Pakalnis buvo radęs akmenines trinamasias girnas.

Tik kalvos liko iš kitų dviejų piliakalnių. Vienas jų buvo Melėnų kaime. Dabar tai nuolaidžiais iki 10 m aukščio šlaitais kalva, vadinama Pilies kalnu arba Pilala²⁰, labai suardyta arimų. Kitas panašus piliakalnis – Varnupio – buvo įrengtas pelkių juosiamoje apie 5 m aukščio vidutinio statumo šlaitais kalvoje, kurios viršuje yra dabar jau sunkiai pastebimos ovalinės 20x16 m dydžio aikštelės žymės. Joje kultūrinio sluoksnio jau irgi nebėra.

Apie III a. brūkšniuotosios keramikos kultūra, veikianti iš pietvakarių atėjusių genčių, sunyksta, ir Skiemonių apylinkių, kaip ir visos Rytų Lietuvos, apgyvendinimas pasikeičia. Pasirodę naujieji gyventojai jau gerai pažįsta metalą, gyvena neįtvirtintose gyvenvietėse, savo mirusiuosius laidoja iš žemių supiltuose kauburiuose – pilkapiuose. Tai dabartinių lietuvių protėviai. Jie kūrėsi šalia didesnių vandens telkinių, lengvesnėse žemėse. Skiemonių parapijos teritorijoje jų pėdsakai likę Janonių, Juškonių ir Vastapų kaimuose. Ankstyviausi pilkapiai išliko Vastapų Šilėlyje. 37 pilkapių sampilų skersmuo 4–9 m, aukštis 0,3–1 m²¹. Pagal išorinę išvaizdą pilkapiai gali būti datuojami I tūkstantmečio viduriu.

Janonyse išlikęs visas archeologijos paminklų kompleksas: piliakalnis ir pilkapiai. Piliakalnis įrengtas aukštumos pakraštyje esančioje atskiroje stačiašlaitėje (apie 13 m aukščio šlaitais) kalvoje. Aikštelė ovalinė, 46x25 m dydžio, su kultūriniu sluoksniu²². Atrodo, kad nuo lengviausiai prieinamos rytinės pusės jos pakraštyje buvo supiltas nedidelis pylimėlis, vėliau nuskleistas, o pašlaitėje greičiausiai buvo iškastas dabar jau užslinkęs griovys. 100 m į rytus nuo piliakalnio dideliame (apie 400x150 m dydžio) plote išliko 23 pilkapiai. Sampilai 10–15 m skersmens, iki 1,5 m aukščio²³. Vienas pilkapis yra net 25 m skersmens, kas pilkapynuose pasitaiško gana retai. XX a. pirmoje pusėje pilkapius kasinėjo vietiniai gyventojai, rado surūdijusių šarvų, ginklų ir žvalvarinių daiktų²⁴. Sprendžiant pagal sampilų pagrindą

juosiančius griovius, pilkapiai gali būti datuojami IX–XI a. Janonių archeologijos paminklų kompleksas archeologų netyrinėtas.

Juškonių kaime jau niekas neatmena pilkapių, tačiau XX a. 8-ajame dešimtmetyje žvyringoje aukštumėlėje, šalia čia XX a. pradžioje palaidoto savižudžio kapo kauburielio (gal pilkapio liekana?), buvo rasta sulūžusi bronzinė antkaklė plokščiais užkeistais galais²⁵. Tai būdinga X–XI a. pilkapiuose buvusių degintinių kapų įkapė.

Dar vienas, greičiausiai I tūkstantmečio viduriu (?) datuojamas piliakalnis buvo Janydžiuose, Balnakalni vadinamoje kalvoje, apie 1972 m. melioracijos smarkai suniokotoje. Aukščiausioje kalvos dalyje buvo ovalinė apie 20x10 m dydžio aikštelė su galuose supiltais nedideliais pylimėliais, dėl kurių kalno viršus iš šono priminė balną. Piliakalnio šlaitai buvo statūs, 10–14 m aukščio. Buldozeriai kalvą pažemino mažiausiai metru, sunaikindami bet kokius piliakalnio požymius.

Dar vienas piliakalniu laikomas neaiškus objektas yra Piliakalnio vienkiemyje, šalia Antakščių kaimo. Tai 20 m skersmens ir 2 m aukščio apvali, smėlinga, vos įdubusi viduriu kalvelė, primenanti didžiulį pilkapį nuskleistu sampilu²⁶. Ji vadinama Piliakalniu. Anksčiau kasinėjant kalvelę, buvo rasta kažkokių senienų (kirvukų, strėlių antgalių, sidabrinė kardo rankena), kurios iki mūsų dienų neišliko.

Archeologiniu požiūriu pačios neaiškiausios ir sunikčiausiai datuojamos yra vietovės bei objektai, susiję su ikirikščioniškais tikėjimais. Tai šventais laikyti miškai, medžiai, vandenys (upės, šaltiniai, ežerai, akivarai), pelkės, daubos, pievos, laukai, kalnai, akmenys (su gamtinėmis įdubomis, su plokščiadugniais dubenimis, smailiadugniais dubenimis, dubenėliais, pėdomis, stovintys, su plokštuma viršuje, su ženklais)²⁷. Toli gražu ne visus šiuos objektus galima aptikti Skiemonių parapijos teritorijoje. Galima paminėti Klevėnų Bubino kalnelį, kuriame esą būdavo mušama būgnais priešams pasirodžius, taip pat šalia Janonių piliakalnio ir pilkapių esantį užpelkėjantį Šventišiaus ežerą ir iš jo ištekančią Šventelės upelį, Šv. Ignaco versmę vadintą šaltinėlį, tryškusį apie 400 m nuo Skiemonių bažnyčios, dar XIX a. laikytą stebuklingu, vėliau užmirštą²⁸. Skiemonių parapijoje gausiausia akmenų, kurių čia yra net kelių rūšių. A. Pakalnio rinkinyje buvo apylinkėse rastas nedidelis (27x23 cm dydžio, 16 cm storio) dubenuotas akmuo 13 cm skersmens ir 6 cm gylio smailiadugniu dubeniu²⁹. Žiogų pėduotas akmuo buvo įmūrytas į A. Bražėno klėties pamatus³⁰. Pats paslaptlingiausias parapi-

¹⁹ Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1975. T.2. P.72. Nr.249.

²⁰ Ten pat. P.107. Nr.431.

²¹ Strazdas A. 1991 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Molėtų rajone ataskaita // Lietuvos istorijos instituto rankraštynas (toliau – LIIR). F1. Nr.2329. P.95.

²² Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1975. T.2. P.72. Nr.248.

²³ Ten pat. P.46. Nr.213.

²⁴ Strazdas A. 1991 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Molėtų rajone ataskaita // LIIR. F1. Nr.2329. P.37.

²⁵ Zabiela G. Archeologijos paminklų žvalgymai Anykščių rajone // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais. V., 1996. P.348.

²⁶ Zabiela G. Lietuvos medinės pily. V., 1995. P.245. Nr.63.

²⁷ Vaitkevičius V. Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija. V., 1998. P.9–44.

²⁸ Panevėžio vyskupija. V., 1998. P.68.

²⁹ Matulis R. Istoriniai akmenys. V., 1990. P.49. Nr.7; UKM. A378.

³⁰ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P.52.

jos akmuo jau sunaikintas. Tai Žiogų kaime buvęs akmuo su kažkokiais iškaltais ženklais, kurie tarsi primena runas³¹. Istorikas T. Baranauskas šiuos rašmenis perskaito kaip "Veisegeilis" ir tapatina su 1260 m. Lietuvos karaliaus Mindaugo akte paminėtu Nalšios kunigaikščiu Vaisgėliu³². Dalis šių akmenų gali būti jau istorinių laikų palikimas.

Nuo XII a. pab. ar XIII a. pr. susikūrusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės prasideda istoriniai laikai. Tik nuo XVIII a. II-osios pusės padaugėja rašytinių šaltinių, todėl dar ilgus amžius Skiemonių parapijos istorija gali būti atkuriama daugiausia tik pagal archeologinius duomenis. Lietuvą XIII–XIV a. niokoję Livonijos ordino žygiai aplenkė Skiemonių apylinkes, tad čia susidarė palankios sąlygos sparčiau augti gyventojų skaičiui. XV a. senkapiai kai kur išsidėstę kas 2–3 km vienas nuo kito. Iš šio laikotarpio, kuris Europos istorijoje vadinamas viduramžiais, žinome senųjų kapinių vietas – senkapius. Vienas toks senkapis žinomas Klevėnuose, kur 1994 m. atkastas apardytas moters kapas ir rasta bronzinė juostinė apyrankė smailėjančiais atrietais galais, gale sukabintais grandele, bronzinis žvangutis. Arimo suardytuose kapuose žemės paviršiuje surastos įkapės: bronzinė trapecinė adatinė, ovalinė diržo sagtis, keturkampės sagties dalis, ažūrinės segės pusė, apkalio fragmentas, geležinio peilio dalis. Anksčiau buvo rastas geležinis kirvis ir kitų radinių³³.

Kitas senkapis buvęs Zapijūvkos kaime. Čia XX a. pirmoje pusėje žvyringame kalnelyje buvo iškaskama žmonių kaulų, karstų liekanų, "labai senų pinigų, kirvelių ir kitokių iškasenų"³⁴. Galbūt iš nežinomo ardomo senkapio kilęs ir tarpukario laikotarpiu Končiškių kaime, Perežnykų vietovėje, rastas metalinis kryžiuokas, buvęs pas Antaną Baniūną³⁵.

XVI–XVIII a. laikotarpis Lietuvos istorijoje vadinamas Naujaisiais laikais. Šiuo metu gyventojų Skiemonių apylinkėse dar labiau padaugėjo, tačiau dažnos epidemijos bei prasidėję karai labai apsunkino žmonių gyvenimą. Būtent šiuo laiku beveik prie kiekvieno kaimo atsiranda savos kapinės. Skiemonių parapijoje tų laikų kapinės dažnai vadinamos Pakapėmis (Ožionys, Liaužadiškis, Voversys, Žiogai)³⁶. Nors jų vietoje kasant žemę dažniausia aptinkami tik žmonių kaulai, kartais kapuose pasitaiko ir paskirų metalinių dirbinėlių, smulkių varinių monetų. Šios kapinės, jas plačiau patyrinėjus, gali būti įdomus objektas, norint išsamiau pažinti jas palikusias kaimo bendruomenes.

Skiemonių parapijos teritorijoje tik viena kaimavietė buvo truputį tyrinėta. Šalia Janydžių piliakalnio esančioje Janydžių kaimavietėje (apie 2,5 ha ploto) 1997 m.

paviršiuje surinkta įvairių XVII a. pab. – XIX a. radinių: bronzinis antpirštis, kelios metalinės sagos, žiestos keramikos šukės. Įdomiausi radiniai – monetos: trys 1663–1664 m. Jono Kazimiero Lenkijos šilingai, 1792 m. Lenkijos Stanislovo Augusto Poniatovskio trečiokas, 175? m. Augusto III Lenkijos grašis, 1731 m. Rusijos Anos Joannovnos denga, 1861 m. Rusijos Aleksandro II 1861 m. kapeika, XVIII a. neidentifikuota moneta³⁷. Iš kasta perkasa parodė, kad kaimavietės kultūrinis sluoksnis labai suardytas, geriau išlikęs tik pastatų vietose.

Šiuo laikotarpiu Skiemonių apylinkėse atsiranda ir dvarai. Senos dvarvietės minimos šalia daugelio didesnių bei senesnių kaimų, tačiau tikslesnės jų vietos ir atsiradimo laikas tebėra nenustatyti. Vienintelė kiek plačiau žvalgyta dvarvietė yra Liaužadiškyje. Čia jos liekanas XX a. 8 dešimtmetyje sunaikino melioracija, tad 1997 m. žvalgymų metu rasta tik XIX a. keramikos, plytų³⁸. Greičiausiai su dvarų žemių ribų žymėjimu susijęs ir Klevėnų–Žiogų kaimų paribyje gulintis 1,7x1,3 m dydžio akmuo su ženklais – apie 30 cm skersmens apskritime iškirstu kryžiumi³⁹. Kol nė vienas iš šių objektų plačiau netyrinėtas, detaliau kalbėti apie Skiemonių parapijos apgyvendinimą net XVII–XVIII a. neįmanoma. Kartu reikia pažymėti, kad šiuo metu atsirandantys ir sparčiai gausėjantys rašytiniai šaltiniai pakeičia archeologinių paminklų teikiamą informaciją, tačiau iki pat XX a. jie menkai tyrinėti.

Seniausia Skiemonių istorija iki šiol išsamiau nesusidomėjo nei istorikai, nei archeologai. Populiarioje literatūroje kartais nurodoma, kad Skiemonys rašytiniuose šaltiniuose minimi nuo XV a., tačiau kokiais šaltiniais tai pagrįsta – nenunoroma. Bet kurio Lietuvos miestelio kūrimuisi yra svarbūs 3 veiksniai: bažnyčia, dvaras ir pats miestelis (gyvenvietė). Skiemonių atveju turime dar ir ketvirtą komponentą – vienuolyną. Juos apžvelgti reikia atskirai.

Apie 1500 metus Skiemonyse buvo pastatyta bažnyčia ar koplyčia⁴⁰. Tai pirmas daugmaž patikimas Skiemonių istorijos faktas. Žinoma, data yra sąlyginė. Senosios Skiemonių bažnyčios istorija irgi tebėra netyrinėta. Pirmoji apie 1500 m. statyta bažnyčia (arba viena iš pirmųjų bažnyčių, nes medinės bažnyčios be didesnio remonto paprastai ilgiau kaip 100 metų Naujaisiais laikais neišstovėdavo) minima 1669 m. kaip priklausanti reformatams. Nauja medinė šv. Onos bažnyčia buvo pastatyta 1677 m. Kur ji stovėjo – neaišku. Vėlgi dažniausiai nurodoma dabartinės bažnyčios vieta. XVIII a. pradžioje miestelio gaisro metu ji sudegė. Kita medinė bažnyčia 1744 m. (kitur – 1714 m.) buvo pastatyta Skiemonių dvare dvarininkų Maleckų rūpesčiu. Ji sudegė 1812 m., ta-

³¹ Tarasenko P. Pėdos akmenyje. V., 1958. P.59. Pav.23:2; 67. Nr.14.

³² Baranauskas T. Praeities pėdsakai Anykščių krašto vietovardžiuose // Anykščiai. Krašto kultūros istorijos puslapiai. Nr.9. 1995 m. II pusmetis. P.20.

³³ Zabiela G. Archeologijos paminklų žvalgymai Anykščių rajone // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais. V., 1996. P.347–348.

³⁴ LŽV.

³⁵ LŽV.

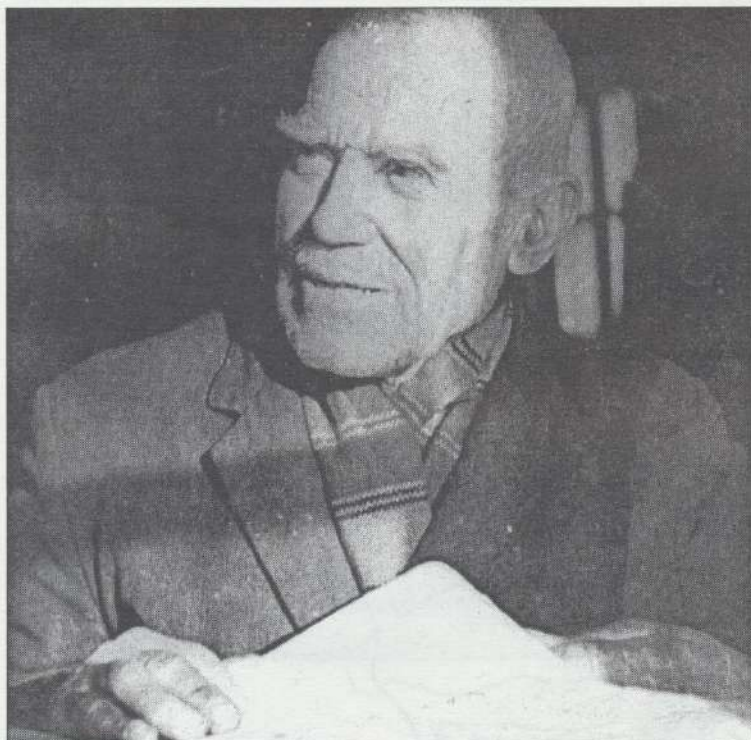
³⁶ LŽV.

³⁷ Tebelškis P. Magistralinio dujotiekio tiesinio Ukmergė–Anykščiai–Utena 1997 m. archeologinio žvalgymo ataskaita // LIIR. F1. Nr.2876. P.36–38; 76–77.

³⁸ Ten pat. P.39, 77.

³⁹ Matulis R. Istoriniai akmenys. V., 1990. P.122. Nr.3.

⁴⁰ Misius K., Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. V., 1993. P.237.

Skiemonių parapijos metraštininkas Antanas Pakalnis

čiau iškart buvo pastatyta laikina, kuri kartu su vienuoly- nu uždaryta 1832 m. ir jau po uždarymo 1840 m. vėl nuniokota gaisro. Ji stovėjo dabartinių senųjų Skiemonių kapinių vietoje iki 1884 m., kuomet, pastačius dabartinę Švč. Mergelės Marijos bažnyčią, buvo per vieną naktį nugriauta.

Painiava ir su Skiemonių dvaru, nes neaišku, kokiuose šaltiniuose ir kada jis anksčiausiai paminėtas, nežinoma ir tikslesnė jo vieta. Vėliau Skiemonių dvaras minimas XVIII a. pabaigoje. Kur jis buvo – duomenų niekur aptikti neteko. Ieškoti jo reikia dabartinės bažnyčios ir senųjų kapinių aplinkoje, nes šios abi vietos susijusios su Skiemonių dvaru, kuris kaip paprastai būdavo kiek atokiau nuo kaimo.

Seniausią Skiemonių miestelio istoriją gaubia visiškos nežinios ūkanos. Neišsiaiškinus, kas – bažnyčia ar koplyčia – apie 1500 m. buvo pastatyta, sunku kalbėti apie Skiemonių pradžią. Jeigu bažnyčia, tai liudytų, jog tuo metu čia būta nemažos gyvenvietės. Tačiau kur konkrečiai ji buvo – pasakyti sunku. Dažniausiai nurodoma dabartinės bažnyčios vieta. Tokiu atveju galima įtarti, kad senieji Skiemonys užėmė tą pačią vietą, kur stovėjo ir XX a. pradžios miestelis. Šioje teritorijoje prieš Antrąjį pasaulinį karą tarp Alantos ir Kalno gatvių buvo rasta senų monetų⁴¹. Iš Skiemonių kilęs archeologas

Gediminas Gendrenas mini maždaug XV a. datuojamą keramiką, rastą dirbamuose daržuose dabartinės bažnyčios aplinkoje. Tačiau jokia didesnių žemės kasimo darbų vieta miestelyje iki šiol archeologų nėra tyrinėta. Tuo tarpu koplyčia galėjo stovėti ir mažai apgyventoje vietoje prie kelio. Minima, kad Žygimantas Augustas 1571 m. Skiemonims suteikė privilegiją rengti turgus ir prekymečius⁴². Tai tarsi rodytų buvus nemažą miestelį. Jeigu taip buvo iš tiesų, tai vėlesniais laikais Skiemonys sunyko. 1865 m. žemėlapyje jie parodyti buvusio Skiemonių kaimo vietoje, išsidėstę abipus kelio į Anykščius, turintys 20 kiemų. Miestelio teritorijoje užstatytas tik dabartinis centras ir bažnyčios aplinka. Panašią padėtį atspindi ir vėlesni planai.

Aiškesnė seniausių Skiemonių kapinių vieta – buvusio kolūkio mechaninių dirbtuvių teritorija. Atrodo, kad tai ta pati vieta, kur XX a. pirmoje pusėje buvo iškaskama daug žmonių kaulų. Ji nurodoma buvus apie 100 m į pietus nuo Skiemonių kaimo, apie 30 arų žviryne, buvusiame Ilgučio sklype⁴³. Pagal išlikusius duomenis čia buvo 63,2x39 m dydžio kapinės⁴⁴. Statant dirbtuves, buvo randama žmonių kaulų, kardas, ietigalių bei monetų. Radiniai leidžia teigti, kad žmonės čia buvo laidojami bent jau XV a. Gaila, kad ši vieta dabar taip suniokota, kad net neaišku, ar dar kas nors iš senųjų Skiemonių kapų išliko, o radiniai muziejų nepasiekė, nors minima, kad buvo išsiųsti į Vilnių⁴⁵. Kada pasikeitė kapinių vieta ir skiemoniečius pradėta laidoti dabartinėse senosiose kapinėse – tiksliau irgi neaišku. Tai turėjo įvykti XVII a. antroje pusėje arba net XVIII a. pradžioje. Naujosios Skiemonių kapinės įkurtos 1930 m.

Dar vienas labai paslaptingas Skiemonių istorijos objektas yra vienuolynas. Kadangi jau 100 metų, kai jo nebėra nė žymės, vienuolyno Skiemonyse nemini net „Lietuvos vienuolynų vadovas“⁴⁶. Priešais senosiose kapinėse stovėjusią bažnyčią kitoje kelio pusėje nuo 1677 m. Skiemonyse veikė tėvų augustinų – reguliarijų atgailos kanauninkų, dar vadintų baltaisiais augustijonais, medinis vienuolynas, kurio pagrindinis pastatas buvo 16x14 m dydžio. Vienuolynas uždarytas 1832 m., pastatas pertvarkytas į kleboniją. Pastaroji buvo nugriauta XX a. pradžioje.

Tokia būtų trumpa Skiemonių parapijos ir pačių Skiemonių seniausios istorijos apžvalga. Ji skurdi, nors senovės paminklų ir tyrinėtinų vietų yra. Ji ir liks skurdi, jeigu ir toliau nefiksuosime senovės relikty, nesaugosime jų ateities kartoms bei skrupulingai netyrinėsime.

⁴¹ Ivanauskas E. Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1390–1865 metais. V., 1995. P.324.

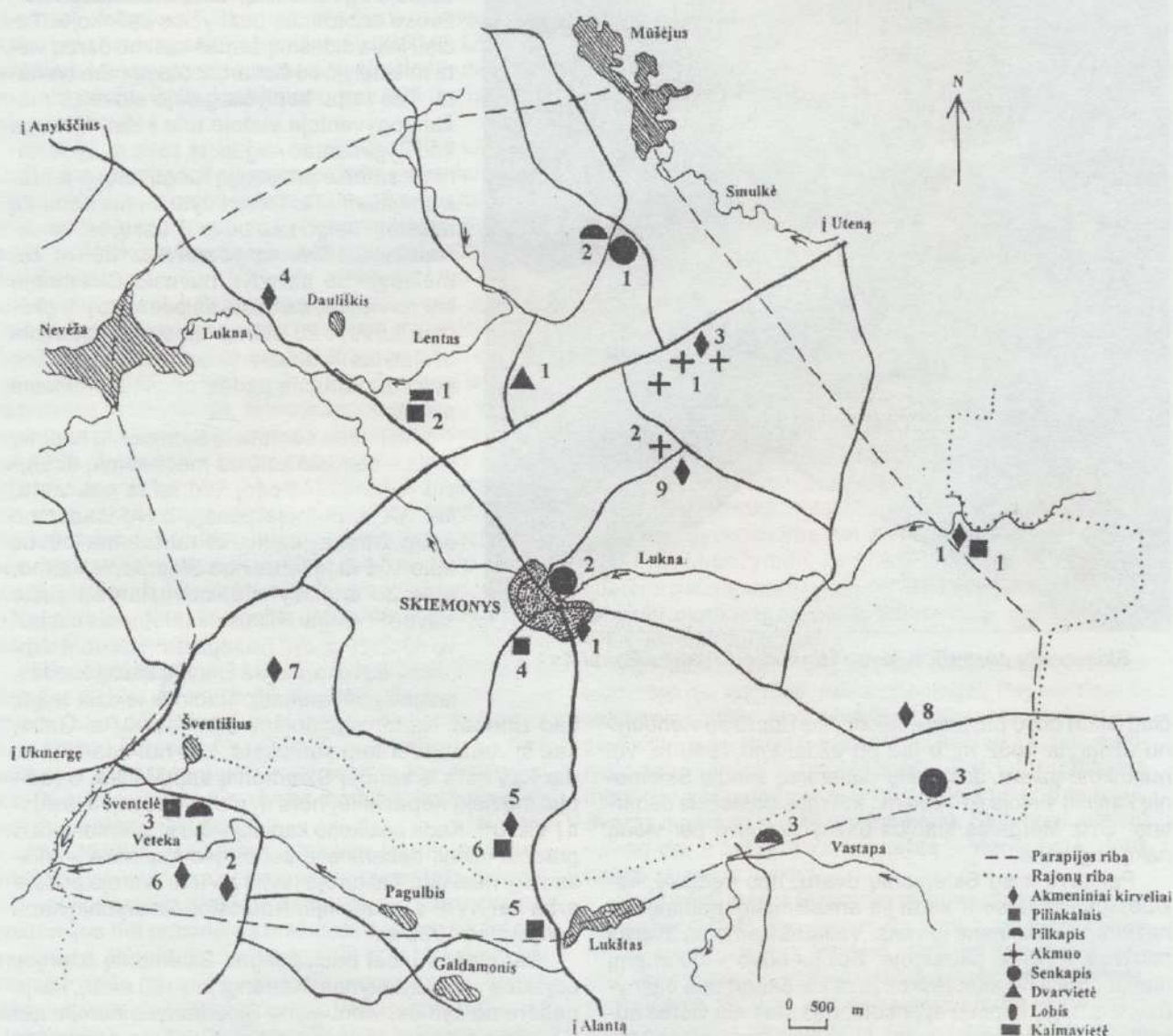
⁴² Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P.175.

⁴³ LŽV.

⁴⁴ Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius. F.126-2. P.41.

⁴⁵ Guobis R. Ten, už kalvų, Skiemonys. Utena, 2000. P.53.

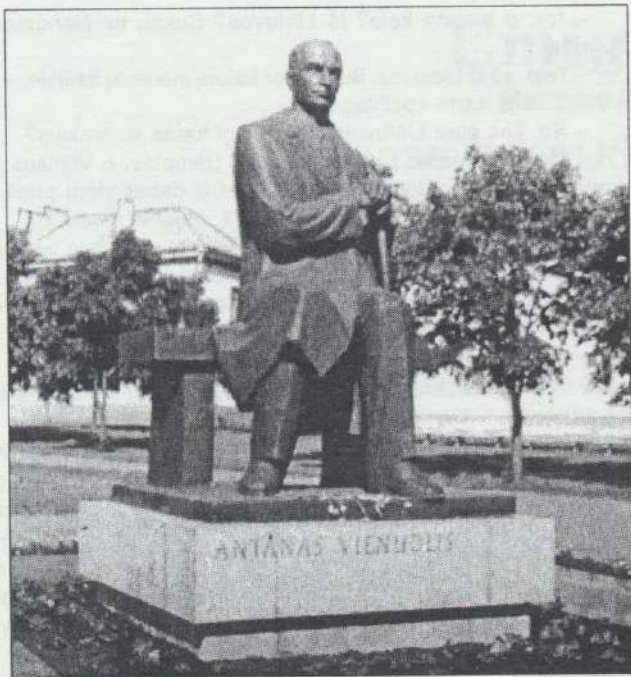
⁴⁶ Lietuvos vienuolynų vadovas. V., 1998.

Senovės paminklų išsidėstymas Skiemonių parapijoje

Akmeniniai kirvukai (1. Baltušava, 2. Janonys, 3. Klevėnai, 4. Pašiliai, 5. Varnupys, 6. Viktoriškis, 7. Vildiškiai, 8. Voversys, 9. Žiogai); piliakalniai (1. Baltušava, 2. Janydžiai, 3. Janonys, 4. Melėnai, 5. Piliakalnis, 6. Varnupys); pilkapynai (1. Janonys, 2. Juškonys, 3. Vastapai); akmenys (1. Klevėnai (2), 2. Žiogai (2)); senkapiai (1. Klevėnai, 2. Skiemonys, 3. Zapijovka); dvarvietė (1. Liaužadiškis); lobis (1. Skiemonys); kaimavietė (1. Janydžiai).

Piešė Aušra ZABIELIENĖ.

Šiomet balandžio 7 d. – Antano Žukausko-Vienuoelio 120-osios gimimo metinės. Ta proga mūsų skaitytojams pateikiame keletą fragmentų iš nebaigtų, mažai kam žinomų rašytojo kūrinių – „Svečiai iš Rytų“ ir „Emigrantai“.

„Svečiai iš Rytų“ – 26 puslapių rankraštis, saugomas Lietuvių literatūros institute. Kūrinyje tęsiama romano „Viešnia iš Šiaurės“ siužetinė linija – lakūnas Stepas Audenis po mylimosios Aldonos Tijūnaitytės mirties plaukia laivu į Ameriką, Niujorke susitinka buvusius draugus lakūnus, aplanko motiną, ruošiasi būsimiems skrydžiams, puoselėdamas svajonę pirmasis perskristi Atlantą.

Romano „Emigrantai“ rankraštis dingio per Antrąjį pasaulinį karą. Ištrauka „Jokūbas Gūgis grįžta tėviškėn“ publikuota A. Vienuoelio „Raštų“ antrajame tome (1985 m.). Keletas rankraščio fragmentų yra A. Baranausko ir A. Vienuoelio-Žukausko memorialiniame muziejuje. Tai pasakojimas apie ūkininkų Gūgių šeimą, apie jų sūnaus Jokūbo, buvusio rusų armijos kareivio, grįžimą į Lietuvą 1920 metais, ketinimus vykti uždarbiauti į Braziliją.

Vida ZASIENĖ

Svečiai iš Rytų

Antanas ŽUKAUSKAS-VIENUOLIS

Laivo blikiu¹ jau vaikštinėjo žmonės pavieniai ir porelėmis. Kiti vedžiojo žiūronais po vandenyną ir, didingo vaizdo paveikti, nekalbūs, susimąstę stovinėjo prie geležinės laivo aptvaros. Ūkas jau buvo permatomas, toliai pamėlynavę, ir pūtė iš pietų lengvas malonus vėjelis.

– Jūs amerikonas? – paklausė pastorius, kai jie abu, priėję laivo ragą, sustojo ir įsižiūrėjo į tolį.

– Ne, aš emigrantas iš Lietuvos. Dabar lankiaus savo tėvynėje, kelerius metus kovojau savo tautiečių armijoje dėl Lietuvos laisvės, pamilau, buvau mylimas, bet likimas nulėmė taip, kad, palikęs savo sužadėtinę gražioje Genujos kapuose, grįžtu į savo emigraciją vienas. Grįžtu, kaip mato, ponas pastoriau, perverta širdimi, pakrikusiais nervais, ir viskas man dabar atrodo juoda, palša, o ir aš pats sau – žmogus be energijos, ko pirma nežinojau.

– Tokiuose atsitikimuose tai neišvengiama, misteri: po tamsios nakties bus skaistesnė diena. Tamsta jaunas, sveikas, energingas. Gyvenime dar daug ką teks pergyventi. O dabar, sugrįžęs į emigraciją, aš patarsiu, tuojau imkis savo mėgiamo darbo... Atsiprašau, tamsta kas – karys?

– Karys-aviatorius.

– O! – išskėtė rankas pastorius, – visa ateitis priešaky. Kokie dideli nearti dirvonai jūsų, aviatoriai, laukia. Pasižiūrėk tik, misteri, – ir pastorius, pakėlęs į padanges akis, mostelėjo ranka per vandenyną, nurodęs plotus nuo vakarų į rytus.

Audenis žvilgtelėjo jam į akis ir susimąstė.

– Tamsta pasistenk pirmutinis.

– Ką? – neva nesuprato Audenis, tuo tarpu kai jį tarytum kokia nauja vėjo srovė pagavo.

– Pasistenkite perskristi vandenyną pirmutinis. Audenis jam nieko neatsakė.

– Pasirūpinkite, misteri: jums dabar tai padės visos dangaus ir žemės galybės. Pasiaukokite garbei jos, savo tautos, tėvynės ir visos žmonijos labui... Pakartoju, misteri, su jumis bus dabar visos dangaus ir žemės galybės, tik drąsiau į žygį!

Pasikeldamas su pastorium į laivo bliką, Audenis tikėjosi iš jo išgirsti gražų pamokslą apie šio svieto niekniekių niekniekius, apie sielos nusižeminimą ir nuo gyvenimo atsitolinimą, tuo tarpu išgirdo tai, apie ką jam jau mirties patalė kartojo jo skaisti sužadėtinė.

– Ką žinai, misteri, nesusekami likimo keliai. Ką žinai, o gal Aukščiausioji Išmintis tyčia jus atpalaidavo nuo šiltos moterystės gūžtos, kad jūs laisvai atliktumėte tą didelį savo tautos ir žmonijos garbei žygį.

– Ji ir pati prieš mirsiant man apie tai kalbėjo, – pasiguodė Audenis.

– Tai Viešpaties pirštas! Viešpaties pirštas! – ir pastorius vėl pakėlė akis į dangų.

Po pusryčių visi lipo į laivo bliką, ir pasidarė ankšta. Ūkas visai išsiblaivė. Pakilo saulė, o malonus šiltas pietų vėjelis supo vandenyną, supo laivą, ir apie nieką nesinorėjo galvoti. Kiti keleiviai pareikalavo sau supamųjų kėdžių ir įsitaisė laivo blikyje kaip vasarą savo verandose.

Ir Audenis su pastoriumi greta vienas kito įsitaisė supamose kėdėse ir, nors ir nebesikalbėjo, bet vienas kitą suprato ir be žodžių. O saulė vis kilo aukšty, vis darėsi šilčiau, ir kai kurios ponios ir panelės išskėtė savo skėčius.

Laivo supamas ir malonaus vėjelio glostomas it apatijon grimzdo ir Audenis. Po kelių nemigo naktų ir tiek pergyveni-

¹ Blikis – denis

mų jam pradėjo merktis blakstienos, lėčiau plakti širdis, ir apėmė sunkumas. Retkarčiais lyg kas spustelėdavo širdį, ir Audenis vėl pašokdavo. Pašokęs vėl pamatydavo didingą okeaną, mėlyną dangų ir zujančius blikį keleivius. Visa tai jam vėl primindavo jo sužadėtinę, kad jis jos daugiau niekuomet nebematys, ir vėl jį suimdavo ilgesys. Bet miegas ir nuovargis ėmė savo. Kartą greta jo atsistojo grakšti dama ir, šlamėdama nuo vėjo savo lengvais permatomais drabužiais, ilgai stovėjo ir žiūrėjo į tolį. Audenis ją matė ir nematė. Kai pramerkė akis, nei pastoriaus, nei grakščios damos prie jo nebebuvo. Nusileidęs į savo paragę², prigulė ir kiek pasikanikinęs užmigo. Prikėlė jį tik pietums. Audenis jautėsi taip saldžiai numiegojęs, kad net pagailo, kam jį prikėlė. Pietų jis atsisakė ir vėl greitai užmigo. Antrą kartą prikėlė jį vakariėnės. Kai po vakariėnės vaikščiojo jis po laivo blikį ir kai ant kapitono tiltelio griežė orkestras, jam nebegėlė jau širdies. Jis jautėsi labai daug išvargęs, labai daug iškentėjęs, ir muzika veikė jį neigiamai. Jis vėl nusileido į savo paragę, priėmė vaistų ir visai nusirengęs atsigulė. Kai atbudo, buvo visai tamsu; nesigirdėjo nei muzikos, nei žmonių balsų, tik sutartinai dardėjo mašinos ir ritmingai kartojo vieną ir tą patį variklis. Kai Audenis apsvarstė savo širdies tragediją, jam jau nebeatrodė taip baisu. O ir pati tragedija buvo tokia, kokių kas valandą atsitinka žemėje. Visgi jis mylėjo, buvo mylimas, turi gražių, skaisčių atsiminimų, turi jos drabužėlius, kuriuose jis ją pamatė pirmą kartą Kaune, turi jos albumus, fotografijas. Kai praeis sielos skausmas ir kai sugrįš pirmutinė nuotaika, kaip bus malonu visa tai prisiminti ir į tuos jos daiktus pasižiūrėti. Ilgai rymojo Audenis, pagalviodamas, galvojo, ilgesys ir liūdesys vėl pradėjo jam gnaibyti širdį, vėl priėmė vaistų ir atsigulė. O laivas vis darniai dardėjo mašinomis, vis vieną ir tą patį kartojo laivo variklis... Laivą supli padėjo ir mažutės žuvytės... Grakšti dama šlamėjo savo šilko sukniomis... Karštai meldėsi pakėlęs į dangų akis pastorius... Kartu su juo karštai meldėsi ir iš kažin kur atsiradę Antonino Urbo su Margarita... Laivas jau nebe okeanu plaukė, o it kokiomis balomis brido, ir jį, Audenį, vystė miglos...

* * *

Niujorke sustojo Audenis tik dienai kitai – pasimatyti su savo senais pažįstamais ir pasiteirauti, kas, kur ir kaip. Iš pradžių jis nuvažiavo pas savo seną draugą tautietį, su kuriuo kartu tarnavo Amerikos kariuomenėje ir buvo pasiųsti į vokiečių frontą. Draugo nerado namie.

Tuomet nuvyko jis į aerodromą ir vartuose susitiko su lakūnu, kuris pasirodė jam ar pažįstamas, ar kur matytas. Ir lakūnas pažvelgė į jį. Abudu buvo bepraeiną.

– Audeni, iš kur tu? – staiga lietuviškai prabilo lakūnas ir sustojo.

– Dovanok, tautieti, bene Juozapaitis... tiek metų, aš ir... – Puodžiukynas! Atmeni?

– A! Tamsta! Dovanok... Šitie metų. Aš ką tik iš garlavio, – ir jie abu karštai paspaudė vienas kitam rankas.

– Tamsta taip pasikeitė... Su uniforma... – teisinosi Audenis.

– Ir tamsta pasikeitė, bet vienok pažinau. Ne iš karto, bet pažinau.

– Tamsta lakūnas? – nustebęs klausė Audenis.

– Jau piloto laipsnį turiu. Matai, – ir Puodžiukynas parodė pirštą į kažkietą³ sidabrinę žvaigždę – emblemą.

Abu lyg kalbos pristigo.

– Na, o tamsta kaip? Iš Lietuvos? Sakai, tik šiandien sugrįžai.

– Taip, aš iš Lietuvos. Buvau dar keletą mėnesių Italijoje, – ir Audenis iš karto apsiblausė.

– Na, kas gera Lietuvoje? Ar bus gi karas su lenkais?

– Lietuvoje dabar gyvenimas labai įtemptas, o Vilniaus, žinoma, lenkai geruoju neatiduos. Dar ir dabar vieni prieš kitus frontą laiko.

– Nul?

– Taip. Lietuva su Lenkija karo padėty. Bet aš manau, greitai Vilniaus klausimas turės pats išsispęsti arba, progai pasitaikius, bus išspręstas.

– Kieno?

– Kaip aplinkybės susidės: lietuviai arba Vilnių turės, arba savo Nepriklausomybės atsižadės!

– Nu! – tik nustebo Puodžiukynas, ir jiems pritrūko kalbos.

– O kaip laikosi Juozapaitis? Lekioja?

– Jis dabar kaip tik yra aerodrome. Mėgino lėktuvą. Penktą valandą turės skisti. Pasiskubink, kolei nevēlu.

Ir jiedu džentelmeniškai atsisveikino.

– Kur čia galiu matyti lakūną Juozapaitį? – paklausė Audenis keleto vyrų, kurie grupavosi apie vieną lėktuvą ir, žiūrėdami į jo dalis, kažko ginčijosi. Jų tarpe buvo ir viena moteris.

– Juozapaitis – o štai, – atsakė angliškai vyrukai ir parodė į po lėktuvu triūsiantį su purvina skepeta, apsvilkusį apsiaustu žmogų. Žmogus atsigrėžė į Audenį, ir jis pažino Juozapaitį.

– A, Stepai! Iš kur tu... Sveikas, – prašneko į jį Juozapaitis, išlindo iš po lėktuvo ir, vienoje rankoje laikydamas skepetą, kitos išskėtė pirštus ir gestu parodė, kad jis tuo tarpu negalys su juo nei pasilabinti, nei pasisveikinti.

– Tu Niujorke? Seniai? Laikraščiai rašė, kad tu išėjęs atsargon, aviacijos kapitonas.

Audenis atsakė ir pasiaiškino.

– Na, žinai, Stepai, aš tuojau turiu skristi – tai mano valanda. Regis, viskas tvarkoj. Prašau susipažinti, tai mano draugai lakūnai: mis Adelė Andrekon, pilotas Miron, Baron, Žylius, Jančius... Visi jie lietuviai ir lietuviškai gerai moka, tik šitie du amerikona, bet smagūs vyrukai, – Juozapaitis su visais supažindino. Bet kaip mis Andrekon, taip ir visi smagūs vyrukai daugiau domėjosi lėktuvu paruošimu skrydžiui, negu ką tik atvykusi iš Europos aviacijos kapitonu.

– Žinai ką, Steponai, – staiga atsisveikė į jį Juozapaitis, – nori su manim paskraidyti? Užtruksim ne ilgiau valandos. Su manim skris ir mis Adelė.

– Mielu noru, – nudžiugo padangių išsiilgęs Audenis.

– Tai prašau į vidų. Ei, vyrai, aprenkite kapitoną... Adele, prašau pasiskubinti, – ir Juozapaitis perbraukė skepetą per popelerį.

Smagūs vyrukai greit apvilko Audenį skraidymo rūbais, uždėjo akinius, ir, kai jis išėjo iš kajutės, Adelė jau stovėjo prie aeroplano, ir sunku buvo pažinti, ar ji vyras, ar moteris. Išėjo ir Juozapaitis. Smagūs vyrukai pastūmėjo lėktuvą į patogesnę vietą, atidarė kabinos dureles, ir Juozapaitis vikriai įlipo ir atsėdėjo prie vairo. Greit įlipo ir mis Andrekon su Audeniu, ir, kai smagūs vyrukai užtrenkė dureles, aeroplanas staiga sudrebėjo, sukruito ir asfaltu išlieta platforma pradėjo bėgti aerodromu. Porą kartų jis į kažką stuktėlėjo, atsimušė ir pradėjo sklandžiai tratėti ir kilti aukšty. Mis Adelė kažką susakė, parodė ranką į miestą, bet ką – Audenis nenugirdo.

² Paragė – kajutė.

³ Kaškietas – kepurė

Emigrantai

Romano fragmentai

Antanas ŽUKAUSKAS-VIENUOLIS

... Žinojo Antalia, kad šiandien visi sočiai pavalgė, kad niekas nenori vakarienės, kad neatsikels ir tėvas, todėl pasakubom pamelžusi karves, perdavė pieną motinai, o pati, apsimetusi išvargusi esanti ir mieguista, nuėjo neva klėtin gultų, bet patvoriu atsidūrė gale sodno.

Kolei motina pieną iškoš, kolei ji supilstys, paskui kolei papoteriaus, ji tuo tarpu pasimatys su Anicoku.

Vakaruose už miško geso saulėlydžio žara. Akiratį rietė jau aptemę miškai, o toliau į Galus nebegalima buvo įžiūrėti ir gubų. Galų šlaitai jau buvo aptemę, pasišiaušę skynimais, šnabždynais ir stovėjo viena tamsia siena. Lydymuose saulėlydžio nudažytame dangaus fone stirksančios pavienės aukštesnės eglaitės atrodė it išpjaustyti verpstai. Vietomis toji tamsi šlaitų siena lūžo, kniubo, tai artėjo, tai traukėsi tolyn, ir per spragas matėsi platesnis spalvotas horizontas.

Pavieniai ir būreliais grįžo iš galulaukių pjovėjai. Vieni jų pamažėl, koja už kojos, slinko savo "šniūro" ežiomis į namus, kiti – takeliu ir pakluonėm. Patvoriu pro Gūgių sodybą praėjo su pjautuvais ir dalgelėmis Kvikliai, Papieviai, parsivedė Vilnionių šeima. Parėjo ir tetulė Milašiūnienė, nešina usnių glėbiu, o Karveliuko vis dar nesimatė. Antalia stovėjo tarp vyšnių užu statinės tvoros ir matė visus, o jos niekas. Kaskart labiau niaukėsi laukai, tamsėjo miškai, ir ryškėjo savo tamsiomis dėmėmis krašte dangaus pilnaties mėnulis. Viršų Galų sužibo ir Vakarinė žvaigždė.

Kai parėjo namo paskutiniai pjovėjai, ji pasirėmė tvoros, įsižiūrėjo į vakarus ir susimąstė. Seniai seniai, kai ji buvo dar maža piemenytė, viena jų samdinė merga pasakojo jai, kad už tų miškų, už kurių kasdien nusileidžia saulė, esanti graži turtinga šalis Amerika, kur visi žmonės gyvena kaip ponai, kad į tą šalį reikia slapta ir ilgai važiuoti, daug sienų pereiti ir daug marių perplaukti. Pasakojo jai merga apie tą Ameriką daug gražių pasakų ir baisių atsitikimų. Vėliau tą mergą įsimylėjo jų sodžiaus turtingo ūkininko sūnus ir su ja slapta išbėgo Amerikon, kad ten apsivestų. Pabėgo be tėvų palaimos, be valdžios pasų. Ilgai apie juos nieko nebuvo girdėti, paskui paėjo gandas, kad ūkininko sūnų, pereinant Prūsų sieną, maskoliai peršovė, o mergą agentas sudorojė. Kaip agentas sudorojo mergą, piemenytė Antaliutė įsivaizdavo sau taip, kad nukirto jai galvą, nupjovė rankas, kojas ir, kad niekas nerastų ir nesužinotų, giliai pakasė svetimoje Prūsų žemėje. Šiandien Antalia Gūgytė kitokią nuovoką turi ir apie Ameriką, ir apie agentus, supranta, kaip agentas "sudorojo" mergą, bet ir šiandien ji negali tos mergos užmiršti. Atmena Antalia ir jos vieną dainą, kurią ji vakarais, kai nusėdavo saulė, liūdnei dainuodavo, žiūrėdama į šituos toliuose dūksančius miškus:

*Atalakia katė iš miško,
Atalakia katė iš miško.
Toji katė tą pelę,
Toj pelė tą grūdą,
Tas grūdą per pusę.
Avižėlė tinginė buvo,
Avižėlė tinginė buvo.*

Viena iš paskutiniųjų A.Žukausko-Vienuolio nuotraukų. 1957 m. balandis.

Fotografavo Steponas Lukšta iš Ukmergės

Dažnai Antaliutė prašydavo mergą tą dainą jai pakartoti, ir kai merga kartodavo, mažytė įsivaizduodavo sau, kaip prietemoje iš tamsių Galų, už kurių ką tik nusėdo saulė, atalakia, atsėlina iš miško didelė, juoda, blizgančiomis akimis katė, atlėkusi tverdavo pelę, toji pelė griebdavo grūdą, tas grūdą sprogdavo per pusę, o tinginė avižėlė kad bent kiek: ilga, patįsusi, palenkusi savo pribrendusia viršūne varpą, auga sau pamiškėje vienu viena ir nieko nebijo, net ir naktį. Naktį sapnuodavo piemenytė Antaliutė, kad toji baisi katė atbėga ne iš miško, o iš tos gražios Amerikos, kur visi žmonės gyvena kaip ponai... Kai atbėgusi pabaisa tverdavo ne pelę, o tą mergą, Antaliutė surikdavo ir pabusdavo. Dabar Gūgių Antalia kada tik prisimena šią dainelę, prisimena ir tą mergą, ir jai darosi baisu ir gaila. Ko būtent baisu ir ko gaila, ji ir pati nežino, bet baisu ir gaila. Ir dabar, laukiant Anicoko ir žiūrint į vakarus, jai darosi ir baisu, ir gaila, ir norėjo, kad kuo greičiau ateitų jos mylimasis ir jai nebūtų taip baisu. Pasirėmė ji tvoros, padėjo ant rankų galvą ir, įsižiūrėjusi į kaskart vis labiau temstančius Galus, tyliai tyliai, pati sau, užniūniavo:

*Atalakia katė iš miško,
Atalakia katė iš miško.
Toji katė tą pelę,
Toj pelė tą grūdą,
Tas grūdas per pusę.
Avižėlė...*

– Oi! Tpiu, kad tave, kad nusigandau! – krūptelėjo Antalia ir pašoko nuo tvoros. Ji ir nepamatė, kai patvoriui atėjo Anicokas.

- Ko gi nusigandai, manęs?
- Tavęs, ko gi daugiau, – ir Antalia net susiėmė rankas.
- Argi aš toks baisus?

Karveliukas greit pasidarė tvoroje spragą ir įlindo sodnan.

- Iš tikrųjų, net drebi visa. Argi jau taip nusigandai?
- Nusigandau.
- Manęs?
- Tavęs.
- Nabagė gi tu...

Karveliukas patylėjo, pažiūrėjo į ją, sumišusią ir nusigandusią, ir, paėmęs už liemens, paklausė:

– Neteisybė, Antaliut. Sakyk, kas atsitiko. Jau vėl kas nors tokio: tėvas barė?

- Ne.
- Untonas?
- Ne.
- Tai su motina susipykai?

– Ne, – ir Antalia, atrėmusi į jo krūtinę galvą, prapliupo verksmu.

– Nu, kas tau, Antaliut, kas? Sakyk, kas? Jau gal bobos savo liežuvius paleido? – ir Anicokas švelniai apkabino ją ir tėviškai prispaudė prie savo krūtinės.

Antalia dar labiau pravirko.

– Antaliute, brangioji, kas tau? Sakyk, kas?

– Nieko, palauk, aš tuojau, – ir Antalia, išsilaisvinusi iš jo glėbio, išsiėmė iš kišenės nosinė, nusišluostė ašaras, ir jai iš karto palengvėjo.

Anicokas vėl ją paėmė už liemens. Pravirko ji be priežasties. Ilgai jo laukė, ilgai kankinos, bijojo, kad kas nepamatytų, kad nepasigestų tėvas, motina, o čia šitoji dainelė ir toji merga... Ji susirūpino, kuo pasiteisinti, ir pagalvojusi pasakė:

– Mama ir tėtis ir kalbėt nenori apie mūsų susituokimą.

– Še tau, kad nori, naujieną pasakė! Kam tu jų dar klausi: nenori, ir nereikia, – supyko Anicokas, ir jo ranka nuslydo per jos liemenį. – Mus sutuoks ir be jų palaiminimo! Tai tu dėl to ir verkei?

Antalia vis braukė sau nosinaite akis, ir jai grįžo pirmutinė nuotaika, tik gėda buvo iš karto pralinksminė, ir ji, nuduodama esanti liūdna, paklausė:

– O taviškiai ką?

– Aš savųjų daugiau ir neklausiu. Nenorite – nereikia. Man tik tavęs, Antaliut, gaila.

Abu valandėlę tylėjo. Ir Anicokas pasidarė linksmesnis. Staiga jis atsigręžė prie Antalios ir, žiūrėdamas jai į akis, stačiai paklausė:

– Neteisybė, Antaliut, tu ne to verkei. Dėl ko tu man nenori visa pasakyti? Pasakyk, ko verkei. Aš viską turiu žinoti.

Jai vėl suspaudė širdelę, ir ji pasisakė:

– Kad tu labai ilgai neatėjai, ir mergos pagailo.

– Kokios mergos?... Aa, šitos. Bet niekais kvaršini sau galvą. Maža kas kada buvo.

– Aš ją atsimeinu kaip vakar, nors tada dar maža piemenytė buvau, – ir Antalios vėl sudrebėjo balselis.

– Tai sužiūrėsi, kas kada buvo. Tai tu to ir verkei? Ak, tu mano mažyte, mažyte, – ir Anicokas, ūmai pralinksminėjęs, vėl ją prispaudė prie savęs ir karštai pabučiavo į lūpas ir į užvertas akis.

Ir Antalia pralinksminėjo ir net nusijuokė iš savo kvailumo, kad pravirko dėl mergos ar dainelės sugraudinta, ir pasiteisino:

– Aš ir pati nežinau, kas man pasidarė, kai prisiminiau mergą, tai taip suspaudė širdį, taip suspaudė, kad ir pati nepamačiau...

– Tai ir su mama ir tėčiu šiandien nesikalbėjai?

– Ne.

– Ak, kokia tu, Antaliuk, Antaliuk, – ir Anicokas pakėlė ją ant savo tvirtų vyriškų rankų ir, kaip mažutę mergaitę pasūpęs, pakilojęs, vėl pastatė ant žemės. – O aš turiu tau naujieną pasakyti. Nori? – vėl linksmai prašneko jis.

– Jei gera, tai noriu. Sakyk. Ne, – ūmai susigriebė ji, – ir aš turiu viską žinoti, ir tu man viską sakyk – kas gera ar kas bloga. Na, kokia naujiena?

– Žinai, kur mes su tavimi pabėgsime?

– Kur?

– Kaunan.

– Kaunan! Tu manai, Kaune niekas mūsų nesuras! Tuoj pasakys.

– Tegul sau suranda ir pasako: kolei suras, kolei pasakys, kolei kas ir kaip; kišenė bus prisiūta, ir popiet šaukštai.

Rašytojas su lankytojais. Iš kairės į dešinę: V.Žemaitytė, A.Daunoravičius, A.Žukauskas-Vienušis, E.Preikšaitytė, Z.Žemaitytė ir A.Žemaitis. 1954 m.

Antalia nesuprato.

– Tu žinai, aš sužinojau, kad Kaune esąs toks kunigas, kuris ir be užsakų sutuokias, bet tik abu jaunieji pasisaką, kad vienas kitą myli ir vienas be kito gyvent negalį.

– Nu, – nustebo Antalia.

– Iš tikrųjų. Jis ir mūsų Mickūną sutuokęs: be užsakų, be nieko. Tik pasai reikia turėti ir bent porą liudininkų, kad į knygas pasirašytų.

– O paskiau kaip?

– Paskiau, paskiau gyvenk ir švilpauk, bet tik turi kur gyvent: nei valdžia kabinsis, nei kunigai, nei tėvai besipriešins.

– O paskiau? – vis klausia nepralinksėjusi Antalia.

– Paskiau, paskiau... Paskiau norėsime, namo parvažiuosime, norėsime, Kaune pasiliksime. Aš gausiu vietą, o tu... tu prie manęs pabūsi...

– O kai tas kunigas nepanorės mūsų surišti? Ir aš girdėjau apie tą kunigą, bet tas kunigas, sako, surišęs tik mokytus, tik inteligentus, kurie ir taip be šliūbo gyvena.

– Jei nesuriš – nereikia: ir mes be šliūbo gyvensime!

Antalia jam nieko nebeatsakė. Ji vėl žiūrėjo į Galus, ir jai vėl darėsi baisu ir liūdna. Ir regėjosi jai, kad iš miško atsėlina prie jų per laukus toji pasakų pabaisa – katė.

– Palauk, Anicuk, liaukis, – susimąsčiusi atstūmė ji nuo savęs jo rankas, ir, neatitraukdama nuo Galų akių, pasakė:

– Iš tų šiaudų nebus grūdų. Myliu aš tave, bet... – ir Antalia vėl atrėmė į jo petį galvą.

– Antaliute, tu vėl? – prispaudė jis ją prie savęs.

– Man baisu darosi, kai tu taip kalbi.

– Ko tau baisu – kalbėt galima.

– Ne, Anicuk, nereikia taip ir kalbėt.

Susimąstė ir jis ir, laikydamas ją už liemens, žiūrėjo į Galus ir į įsidedusią skaisčią Vakarinę žvaigždę, kuri vis slinko dangum žemyn ir rengėsi nutūpti į tamsius miškus.

Anicokas kažką atsiminė, suerzėjo visas, suėmė ją už pečių ir, žiūrėdamas jai į akis, tyliai tyliai užniūniavo:

*Vakarinė žvaigždėlė už visas šviesesnė,
O mano Antalia už visas gražesnė!..*

– Paklydėlė švyteliukė, – prašnabždėjo Antalia, žiūrėdama į Vakarinę.

– Kas paklydėlė? Kas švyteliukė?

– Gi toji tavo gražuolė Vakarinė.

– Kuo gi ji paklydėlė?

– Gi kam paviliojo nuo saulutės mėnulį.

– Ar ji paviliojo nuo saulutės mėnulį?

– Žinoma, argi nežinai.

– Pasaka. O aš ir negirdėjau. Kas tau sakė?

– Gi toji merga sakė, amžiną atilsį, jei mirusi, o jei gyva... – ir Antalia užsikirto ant pusės žodžio.

– O jei gyva, tai kas?

Antalia tylėjo.

– Na, tai pasakyk, kokia pasaka.

– Tai ne pasaka, o tikra teisybė: senobėj tikrai taip buvo.

– Kaip?

– Gi kolei saulė-močiutė gyveno su tėveliu-mėnuliu drauge, tolei ir žemėje laimė buvo; nebuvo nei šaltų žiemų, nei darganų, ir žmonės visi buvo laimingai, lygūs; nebuvo nei tų pletkininkų-ilgaliežuvių, visi buvo kaip broliai ir seserys. O kai šitoji švyteliukė paviliojo mėnulį, tai ir pasidarė visiems nebe gyvenimas, o tikras pragaras...

– Kaip gi ji paviliojo?

– Ar tu nežinai, kaip vilioja? Egi taip, kaip ir tave Tarulyčia pakromy vilioja. Maneisi nemačiau: pati užkabino, pati prakalbino...

– Anei viliojo, anei ką.

– Nesigink, Anicuk, nesigink: pati mačiau.

– Nėr čia ko ir gintis.

– Žinoma, mergina graži, turtinga, apsukri...

– Na jau, ne gražesnė už tave.

– O, tokios moka pasidaryti ir gražesnėmis, kai nori jaunikų nuo kitos pavilioti.

– Baik gi sekti pasaką, kaip Vakarinė paviliojo mėnulį.

– Vieną kartą mėnulis ėmė ir vidunakty patekėjo vienas, kad pasižiūrėtų, ar ramiai žmonės miega, ar nesibaladoja per naktis vyrai. Patekėjo ir susitiko su švyteliuke Vakarinė. Vakarinė jį užkabino ir prakalbino. Na, žodis po žodžio, žodis po žodžio, Vakarinė ir pradėjo jį viliooti, o mėnulis ją merginti. Abu susiartinio... Ankstį rytą saulutė kai patekėjo, kai pamatė abu besimeilinančius, sugriebė nuo žemės rieškučius purvo ir drėbė neišstikimam mėnuliui į veidą... Žiūrėk, ir dabar purvinas besibaladoja, – ir Antalia parodė jam į beslenkantį paskui Vakarinę mėnulį. <...>

...Miško tankumyne pešėsi dėl savo gražuolių kėkštai, pokštus krėtė šarkos. Pakrūmėmis kaip brangūs varpeliai skambėjo pasipūtusios raudongurklės sniegenos, čia gražiai giedojo, čia liūdnai lietu pranašavo čiurliukai, ir visur lakiojo landžiojo mažesni ir didesni miško sparnuočiai. Kartais pasigirdavo Jokūbui, lyg kur lakštingalė suokia, bet tai buvo tik miško monai, tai jas pamėgdžiojo strazdeliai giesmininkai.

– Veni vidi vici! Veni vidi vici! – gyrėsi karklyne kažin koks nenuorama laimėtojas ir, nepasėdėdamas vietoje, šokinėjo nuo šakelės ant šakelės ir gyrėsi savo gražuolės patelės pergale.

– Pilyyp! Pilyyp! Pilyyp!.. Žemėn lipk, žemėn lipk, – tankumyne tyčiojosi iš "Pilypo" strazdelis, bet, pamatęs, kad tas jo neklauso ir nepadariai elgiasi, ūmai susigriebe, pradėjo jį ūdyti:

– Gi kur tu čia! Gi kur tu čia! Begėdyys! Begėdyys!..

Siaučia tik, siaučia visi miško gyventojai; nėra laiko kada jiems nei palesti, nei atsigerti: gyvenimas trumpas, pavasaris dar trumpesnis, meilė – tik akimirka. Ateis laikas, kada prisieis kovoti dėl buities, dėl bado, dėl savo šeimos išmaitinimo. Kada čia lesi ar gersi – vien čiulbėk, mylėk, gaudyk valandas linksmybės, naudokis saule, sveikata, jaunyste ir skink sau į nepasiekiamą laimės idealą kelią... Čiulba tik ulba miško gyventojai ir kutena žmogui širdį. Juk ką žinai, gal kitą pavasarį, kai švies toji pati saulė, sprogs miškai ir džiaugsis gyvenimu visi padarai, tu amžinai gulėsi drėgnoje žemelėje ar prakaituosi tolimoje karštoje Brazilijoje.

Prisilaužęs verbų, ramus, bet susimąstęs grįžo Jokūbas namo; grįžo tais pačiais laukais, tomis pačiomis pievomis, pastovinėdamas prie krioklių, apeidamas pieveles – ežerėlius. Kai padange užkurkdavo grįžtančios gervės ar iš Kuomiškių klykaudamos pasikeldavo skristi kažin kokios jam nežinomos pelkių paukštės, jis ilgai jas sekėdavo akimis ir galvodavo, kad ir jam teks keliauti. <...>

Rašytojas A. Vienuolis savo rankraščių nevertino, vadino juos "peckanina". Mėtėsi jie stalčiuose, buvo sugrūsti į maišus ar skrynią palėpė; net ir keptuvę galėjo jais išvalyti... Kažkada J. Tumas-Vaižgantas jį mokinęs, kad pasidarytų kiekvieno rankraščio keturis nuorašus ir laikytų skirtingose vietose. "Kur čia suspėsi", – numojo Vienuolis.

Vilniškė lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Bronė KATINIENĖ, artima Rašytojo bičiulė, su vyru dailininku Leonu Katinu ne kartą buvusi Vienuolio namuose, kartą paprašė, kad leistų jai tuos rankraščius sutvarkyti. Rašytojas neprieštaravo: "Vežkis, ponია, jei juos taip vertini, bet man net nepatogu: taip negražiai, su klaidomis parašyta..." Atiduodamas prisipažino: "Čia lapai, lapeliai, iš visų pakampių surankioti..."

Dalį rankraščių Mokytoja gavo jau po Rašytojo mirties, sukrėtusios ir daugelį Vienuolį pažinojusių žmonių, ir ją pačią.

"Aš vis dar negaliu apsiprasti su ta mintim, kad mūsų mielojo Rašytojo nebėra gyvųjų tarpe, – 1957 m. rugsėjo 11 d. rašė Bronė Katinienė anykštėnei mokytojai Michalinai Katinienėi, irgi artimai bendravusiai su Rašytoju. – Ko griebsimės, kas užpildys tą spragą, kurią juntame jo netekusios? Aš vartau jo rankraščius, skaitau jo laiškus, matau jo mielą nelygią rašyseną, dėl kurios jis taip labai sielodavosi... Ir mąstau, kad gal nors tuo išperku savo kaltę, jog nemokėjau visada iki galo įvertinti šios taurios širdies, nemokėjau pasinaudoti daugeliu gyvenimo akimirkų, galėjusių dar stipriau įamžinti manyje jo atminimą... <...>"

Savo draugystę, savo pagarbą Rašytojo atminimui Br. Katinienė įrodė išsaugodama Vienuolio rankraščius. Po jo mirties parsivežusi namo porą maišų rankraščių, spaudinių, laiškų, ėmėsi juos tvarkyti. Į drobinius, dar A. Vienuolio užsakytus aplankus sudėjo korespondenciją bei rankraščius su įvairiausiomis pataisomis. Ypač svarbūs atrodė rankraščiai su svetimos rankos tarpais – I. Gurvičiaus taisymais, prierasais "Puodžiūnkiemiui". Nebuvo ramu ir saugu juos laikyti namuose. Mokytoja pasikvietė prof. Jurgį Lebedį. Atėjo jis su Juozu Girdzijausku, peržiūrėjo aplanką su Gurvičiaus tarpais ir, pasakęs: "Šitą turtą reikia išsaugoti", išsinešė. Po J. Lebedžio mirties slapčiausiąją dalį ėmėsi globoti prof. Viktorija Daujotytė-Pakerienė. Kai buvo sutvarkyti visi rankraščiai, laiškai, užrašai, J. Girdzijauskas juos išnešė į Vilniaus universiteto Rankraštyną. Dabar ten ir yra viskas, ką Br. Katinienė buvo gavusi iš Vienuolio ar po jo mirties.

Mokytojos Br. Katinienės atsiminimai apie Rašytoją, apie jų gražų bendravimą, apie nelengvą Rašytojo gyvenimą jau seniai sugulė į popieriaus lapus. Vienas egzempliorius taip pat yra Rankraštyne, kitas – V. Daujotytės-Pakerienės globoj. Trečiasis egzempliorius virto atsiminimų knyga – "ATODAIRŲ VASARA", kurią A. Vienuolio jubiliejaus proga parengė leidykla "Alma Littera". Dėkojame redaktorei Br. Balčienei, pateikusiai mūsų žurnalui ištraukų iš šios knygos.

Rasa BRAŽĖNAITĖ

A. Vienuolis (dešinėje) lenkų meno parodoje Vilniuje su atsiminimų autore Brone Katinienė ir dailininku Leonu Katinu. 1957 m.

Rašytojas ir šelpė, ir gelbėjo

Bronė KATINIENĖ

<...>

– Visokie redaktoriai prirašinėja ir nubraukinėja, kiek tik nori. Aš nenorėjau taisyti, nenorėjau... Važiuojant į Maskvą, prof. J. Žiugžda kad pristojų, kad pristojų, kad pradėjo įkalbėti su tokiomis adatėlėmis:

– Tamsa juk pažangus žmogus, kam čia Kristus?... Tai ne marksistiška.

Vienas redaktorius išmetė Kristų, kitam pasirodė, kad kažko trūksta, pridėjo gruzinų pasiuntinį. O paskui Vienuolis kaltas! Kaip toj "išduktėrėj". Rankrašty Nastutė išėina ir išėina nuo kapų viena. Paskui redaktorius suaktualino: kurčia, bemokslė mergaitė, kumščius sugniaužusi, pagrasė Žarckams ir išėjo į rytus... Kai 1949 m. dekadą sukritikavo tą prilipdytą pabaigą, rašo man leidykla: "Pataisykite pabaigą", o aš jiems atkirtau laišku: "Patys prilipinote, patys ir pataisykite".

Rašytojo duona nelengva. Visi ji nori mokytį. Štai 1920 m., kai pradėjo leisti mano raštus, kalbą žiūrėjo St. Dabušis. "Užkeiktuosius" pakeitė į "Prakeiktuosius", kad išderglėjo, kad išderglėjo – net plaukai stojasi. Atsisakiau nuo tokių taisytojų, sakau, rašau savo motinėls kalba, jei nepatinka – neskaitykit. Tada, matai, Tamsta, kai kurie žmonės sirgo kalbos gryninimo liga... O dabar kitos bėdos: daug didesnės ir sunkesnės. Jokių būdų nepataikau į bendrą dūdą, ir vėl bėda. Ir jau nepasakysi – atsisakau, nepasakysi, kad nenorit – neskaitykit... Tuo prisegs liaudies priešo vardą – o ką tai reiškia, Tamsta pati žinai...

Na, o ką ten daugiau toj disertacijoje rašo?

– Kritikuoją, kad visiškai sužalotas "Aleliuja", pakeitus jį "Jurginėmis". Nebūdinga mums nei Jurginių šventė, nei vėlykinių nuotakų perkėlimas tokiai nereikšmingai dienai <...>. Gaila praleistų ir nevykusių pataisytų vietų – tiesiog lipdyte prilipdytų idėjiniam svoriui sustiprinti. Aš palyginau abidvi redakcijas. Disertantė teisi – visai sužalotas toks su retu jumu ir lyrine šiluma sukurtas kūrinys...

– Ir aš tą patį sakau... ir aš... O Tamsta žinai, kaip buvo? Šitas "Aleliuja" – vienintelis kūrinys, kurį pats savo ranka ištaisiau. Tada leidyklos direktorius buvo V. Drazdauskas, paskui ir jis pats, žmogus, nukentėjęs. Jis ir prikalbėjo: "Ką galvoji: sūnus Sibire, lagery, pats vokiečių okupacijos metais šelpėi lietuvių savisaugos dalinius – juk apie tai juodu ant balto laikraštyje parašyta. Kabai ant plauko, o dar spiriesi..." Atsisėdau jo kabinete ir iš "Aleliuja" padariau "Jurgines"... Ar manai, širdies neskauda? Oi, kaip skauda, bet ką darysi?! Ne savęs gaila, gaila Stasio, gaila visų...

Atsimink, Tamsta, tikrais savo kūriniais laikau tik pirmąsias laidas, kol visokių redaktorių plunksnos jų nepalietė... O kiti – povo plunksnomis apkaityti. Toks ir "Puodžiūnkiemis".

Paskui visi tik iš manęs šaiposi. Štai A. Churginas su vienu žydėliu kiek prierzino, kad aš ginąs savo namuką Kaune, girdi, piniguočius, kapitalistas...

– Tai kad visi, Tetuš, priešneka, prikalba, tai pataisyk, tai prirašyk, tai sušelpk ar paskolink, o paskui juokiasi, šykštuoliu vadina...

– Taip, šykštuoliu... Tyčiojas... Smerkia... – visai sujau-dintas, pakilęs nuo stalo, nervingai vaikščiodamas, kalba Rašytojas. – Prieš kelias dienas štai prie šito stalo J. Mičiulis, kuriam aš neprašomas pinigų siunčiau, siuntinius, kurį iš Sibiro ištraukiau... Taigi čia, prie šito stalo, mano vaišinamas, sako: "Mes jus smerkiame už "Puodžiūnkiemį". O "Puodžiūn-kiemio" pinigais tai ir smerkdami gali naudotis... Šykštuolis... Žinoma, šykštuolis, tik sau, o ne kitiems...

Žiūrėk, Tamsta, kur dingsta mano honorarai... – ir, iš-traukęs iš stalčiaus, prieš mane padeda storą aplanką su pašto kvitais ir laiškais, kvitais į Sibirą, laiškais iš Sibiro...

Jų daug, labai daug... Visi, visi į Sibirą, po 100, po 200, po 500 rublių. Kvitai perlaidoms, kvitai siuntiniams, kvitai kny-goms – banderolėms, kvitai vaistams...

– Tai ne viskas. Per Mariją Nemeikšaitę Kaune jau esu davęs reikalingiems pašalpos 26 300 rublių. Jei kam reikia, rekomenduokit, tesikreipia į ją. Niekas ir nežino, kieno tie pinigai. Tikroji labdarybė turi būti nežinoma...

– Betgi, Rašytojau, šiuos kvitus, šiuos laiškus turit saugot. Tai konkretus, dokumentuotas įrodymas. Tai labai svarbu Jūsų tikrajam veidui pažinti.

– Imk juos, Tamsta. Susipažink, saugok. Pamatysi, kiek čia ašarų, kiek čia skausmo, kiek čia vargo... Jie man užmig-ti neduoda...

– Ne tik čia, Tetuš, ne tik čia... Kiek čia šitame kambaryje išlieta ašarų – mes visi sėdėdami paskęstume. Ką nubuo-žino, kam karvę atėmė, kas šieno glėbelį iš kolūkio pasiėmė – vis pas Tetušį. Vis kaip pas deputatą...

– Taigi, tris kartus rinko... Žinai, Tamsta, taip kaip visus, taip ir mane "rinko" 100 %... Taigi, taigi rinko... 100 % buvo ir tada, kai visoj apylinkėj nė dešimt žmonių neišdrįsdavo bal-suot.

– Na, už Jus būtų tikrai visi balsavę.

– Kažin, kažin... Tik jau ne 100 %... Kiekvienas žmogus turi ir draugų, ir priešų... O savam krašte sunku būti apaštalu...

Iš pradžių eidavo iš visos Lietuvos ir pažįstami, ir nepa-žįstami... Dabar leidžia tik iš savo apylinkės. Vienam pinigais padedi, kitą užtari. Rapolas Gražys, Kurčinskis, Navikas net du kartus buvo išbuožinti, o aš vis juos "atbuožinau", – juok-damasis sako Rašytojas. – Užtat ant manęs ir širsta vietos valdžia: jie išbuožina, o aš tuoj į Vilnį ir "atbuožinu..." Žino-ma, ne visada pasiseka... Kartais nieko negali padėti, visi tavo prašymai – kaip į sieną, teisybė dabar akla vaikščioja...

– Tik nereikia jaudintis – ilgiau galėsit aklosios teisybės ieškoti. Matot, kaip turkai į Mediną, taip visi nuskriaustieji – į Anykščius pas savo Pranašą.

– O ne visi ir patenkinti: rūpiniesi, eini, o, žiūrėk, nieko nepeši. Sako, matai, kai anam, tai padėjo, o man – tai ne... O kai žmogus jau gauna šiek tiek, nori vis daugiau, – ir vėl negerai...

– Šie dokumentai apie Jus daugiau kalba, nei žodžiai. Dėkingumas tik didelėms širdims, svarbu sąžinė, kad ji būtų tokia šviesi kaip ši diena...

– Tikrai puiki diena. Žiūrėk, Tamsta, kaip keičiasi lapų spalva saulės šviesoje... Kaip marguliuoja, kaip juda... – tarytum visa užmiršęs, pašnibždomis baigia Rašytojas.

– Dabar, Rašytojau, didysis gamtos įsakymas: popietis poilsui. O aš tuo tarpu susipažinsiu su šio aplanko turiniu.

Rašytojas nueina į savo miegamąjį – mažutį kambarėlį, kuriame baltuoja kukli, beveik asketiška lovelė.

O aš įninku į laiškus, kvitus. Skaičiuoju:

tik grynais pinigais kvitų	
įvairiomis pavardėmis	17.950 rb;
per M.Nemeikšaitę labdarybei	26.300 rb;
tautžiūrai (advokatui Z.Toliušui)	11.700 rb;
rašytojai B.Buivydaitei – J.Mičiulio žmonai	11.050 rb;
giminaičiui K.Šalteniui	
(kiekvienam vaikui po 500 rb)	25.000 rb;
sėserims po 3 000	12.000 rb;
A.Baranausko biustui bažnyčioje	16.000 rb;
iš viso grynais pinigais Sibiran pasiuntęs,	
jo žodžiais	156.000 rb.

Štai kur dingsta honorarai! Štai kokio esama šykštuolio! Ir kaip charakteringa! Šelpiamųjų tarpe – Adomėnaitė, Adomėnas ir Adomėnienė! Juk tai buvęs vaistinės dalininkas, norėjęs atimti iš Rašytojo vaistinę ir nuneigti jo teises. Rašytojas pasakojo, kaip bylinėjęsis, kiek rūpesčio turėjęs.

O dabar padėkos laišakai už siuntinius ir materialinę paramą. Vartau laiškus. Gaudūs jie.

“...Kaip gali Jus užmiršti tas, kuris dirbo su Jumis... Ar tik dabar, kuriam Jūsų vaistų dėka liko neamputuota koja, neišimta akis, kuriam sveikata grįžo, nenualinusi organizmo. Visiems mums Jūs ne vien savas Rašytojas, bet ir artimas žmogus” (Vl.Nasevičius iš Komi)

“Aš turiu tik trusikus ir skrybėlę, ir tą pačią be kaspino ir pamušalo. Už lagerio ribų reikia viską savo turėti. Svarbiausia – tai laisvė. Jūsų aukso širdis tai puikiai supranta, ir jūs darote viską, kad ji mane aplankytų.” (J.Keliuotis iš Kolčiūgos)

Dėl pastarojo A.Vienuoelis turėjęs daug rūpesčio: į jo bylą buvo įjungti suklastoti A. Vienuoelio parodymai. Kai Rašytojas tai sužinojo iš paties nukentėjusiojo, savo parodymus surašęs, nusiuntė Maskvon teismui. Tai ir padėjo išlaisvinti žinomą žurnalistą.

Bet labiausiai jaudinantis – tai mokytojos Genės Rukšėnaitės laiškas:

“1952.VI. 8.

Mano mylimas Rašytojau,

Ar mano laiškas Jus suras? Ir jei ras, ar nesupykdys? Esu viena iš Jūsų gerbėjų, tik galbūt neturiu teisės mylėti ir gerbti Jus dabar, ir su ašarom galvoju, kad visa, ką beparašysiu, kokį tikrą jausmą bemėginčiau reikšti – viskas juk tik įžeis ir pažemins.

Kaip aš mylėjau Jūsų raštus! Kiek daug džiaugsmo man suteikdavo kiekvienas Jūsų sakiny, kiekviena eilutė. Aš ir gramatikoj pažindavau Jūsų sakinius, ir ten, ir atplėšti nuo kūrinio, jie būdavo tokie gražūs. Tik Jūs vienas iš visų rašytojų mokat taip rašyti: taip gražiai, taip švelniai ir taip graudžiai.

Aš turėjau visus Jūsų raštus. Turėjau daug iškarpų iš

laikraščių, kur rašoma apie Jus, ir daug Jūsų nuotraukų. Kai kartais susipažindavau su koku žmogum iš Anykščių, aš klausdavau apie Jus ir žiūrėdavau į jį su pagarba ir pavydu, nes galvodavau – matė Vienuolį. Ir vis rengiausi važiuoti į Anykščius, pamatyti Jus, pamatyti geriausią, mylimiausią rašytoją. Ir nenuvažiavau. Ir dabar jau niekad Jūsų nebematysiu.

Galvojau, dar tiek daug dienų priešaky, tiek daug gražių dienų: aš nuvažiuosiu, kai būsiu drąsesnė, kai būsiu drąsi tiek, kad nueičiau ir pasakyčiau: “Aš atėjau pamatyti Jūsų”.

Ir štai išėjo kitaip. Iš manęs viską atėmė – gyvenimą, tėvynę, visas viltis, visa, kas buvo miela širdžiai, atėmė ir nepasakė, už ką.

Aš labai mylėjau Lietuvą. Dabar pavasaris. Ten žydi sodai. Ir gegutė kukuoja. Taip skaudu, kada žinai, kad niekad, niekad, niekad negalėsi grįžti į Lietuvą, kad niekad nepamatysi jos, tokios gražios, taip mylimos ir taip pasiilgtos.

Tokios sunkios dienos, kada neturi vilties.

Man čia labai liūdna. Aš neturiu nė vienos lietuviškos knygos. Aš Jūs prašau, labai labai prašau, atsiųskite man ką nors iš savo kūrinų. Ir dar norėčiau, kad knygoj būtų įrašas man.

Tai viskas. Aš tikiu, tikiu, kad atsiųskite man džiaugsmą. Ir laukiu.

Tiesa, jei kiekvienai, kuri prašinės, Jūs siuntinėsit po knygą, tai aš suprantu – nesąmonė, bet man atsiųskit dėl to, kad aš Jus labai myliu ir kad esu labai nelaiminga.

Aš niekad be ašarų negalėdavau skaityti apie Janulį Petriuką. “Koks nelaimingas”, – pagalvodavau. O aš dar nelaimingesnė, nes ir mirti, ir atsigulti po mirties Tėvynėje man niekas neleis... Ir sodo, ir gandrų, ir apleisto gimto namo, ir pievos su baltais dobiliukais nebematysiu – nors širdy taip aiškiai viskas paliks iki mirties.

Rašytojau! Jei mano prašymo išpildyti negalėsite ar nenorėsite, vis vien aš paliksiu Jus mylinti ir Jums dėkinga už tai, kad tiek džiaugsmo patyriau, skaitydama Jūsų kūrinius.

G.Rukšėnaitė

Krasnojarskas, Emeljanovskij rajon, 108”

Skaitau – ir ašaros veržiasi...

Aš matau daug kartų išgyventas klaidingas dienas. Girdžiu šurpius gaudus, sklindančius iš namų į namus: “Veš... veš... ruošia vagonus... sudarinėja sąrašus... veš... Šiąnakt... ryt...”

Ir ilgos bemiegės naktys, kai vaikai, įsikniaubę savo lovelėse, ramiai alsuoja, kai aplink tylo, tokia tylo, kad net girdi kandį, varpančią sieną... O tu sėdi, apkabinusi kelius rankomis, ir lauki toj glūdumo kumščio dūžio į duris, šaižaus barbenimo į langus ir baisaus šauksmo: “Otkrivaj!”

O paskui rytas, šurpus, klaidus rytas, kai keliais keleliais traukia vilkstinės vežimų, sunkvežimių, lydimų bukais veidais žvairiausių mėlynkepurų: ten motina spaudžia prie krūtinės užsigaiškiojusį kūdikį ir tuščiom akim žvalgosi aplinkui, lyg norėdama išsivežti tai, kas brangiausia, ten pauglys berniukas, užant prispaudęs balandį, kumšte trina akeles, ten, ant krūvos ryšulių, skausmo sukaustyto veidu, bet pakelta galva, išdidi lyg iš akmens iškalta statula mergina...

Tai gal ji, gal Genė, šitaip išvažiavo iš Lietuvos?!

Virtinės vežimų slenka pamažu, neskubėdamos, tarsi norėdamos pratęsti paskutines valandas tėviškės keliais, jas lenkia lyg gėdos nepakeldami sunkvežimiai, dulkių debesyse paslėpdami savo aukas. O aplink jau žviegia kiaušės, mykia karvės... Dalinasi, grobsto vežamųjų turtą...

Ir kodėl? Už ką? Už ką turi kęsti tas kūdikis, kuris savo gyvenime dar nespėjo ne tik žmogaus, bet ir vabzdžio nuskriausti?..

O ten? Koks gyvenimas ten, skaitau kitame tos pačios merginos laiške:

"1959.IX.15

Rašytojau ir Brolī,

Iš visos širdies dėkoju užu man suteiktą džiaugsmą. Gavau Jūsų knygą ir laišką – tai šventenybės mano. Aš dažnai skaitau laišką, žiūriu į raides, parašytas man, tik man vienai, parašytas ta pačia ranka ir to paties žmogaus, kuris tiek gražių veikalų yra parašęs ir kurį aš taip myliu. Su manim Jūs esate tomis valandomis, kada jaučiuosi labiausiai pažeminta ir užmiršta. Tada aš prisimenu Jus ir sakau sau: "Su manim mano rašytojas, kuris manęs neatstūmė ir nepasmerkė, kaip daugelis mano tautiečių, ir kuris surado savo širdy man paguodos žodį".

Drauge mano! Dėkoju už viską, už visus paguodos žodžius, rašot, kad man dar pavasaris, ir kol sulauksiu gyvenimo rudens, teks dar visko pergyventi. Aš tikiu jūsų žodžiais, bet... trumpos mano dienos, ir ruduo mano gyvenimui atėjo taip greit, taip netikėtai. Aš žūstu. Tėvyne Lietuva, tu taip toli!

Atvežė mane čionai pernai¹ spalio mėnesį su mamyte ir sesute. Atvežė ir daugiau lietuvių į šitą naujai tremtiniams įsteigtą statybos kontorą. Mane paskyrė kasti duobių pamatams. Kiekvieną rytą išgirdavau žodžius: "Berite kirki!", ir išveždavo į laukus, kur būdavo statomas koks nors pastatas kolūkiui. Tuoj prasidėjo šalčiai. Žemė užšalo, o statyba vyko.

Ateis, pamatuos, kokio platumo duobę reikia iškasti, – stovi ir galvoji: "Viešpatie, nejaugi šitoj į akmenį sušalusioj žemėj reikės iškasti duobę? Nejaugi čia bus duobė? Kerti su kirka į vieną vietą kokių dešimt kartų iš visų jėgų, ir atskyla gabalėlis, toks kaip cukraus ar degtukų dėžutė, po to atskyla kitas, trečias, ir taip visą dieną. Ir taip kasdien.

Aplinkui kaukia, švilpia vėjai, neša sniegą, kažkokias dulkes, ir man prisimena prakeikti vienuoliai, nes ir mes, po kalną išsisklaidžiusios, susilenkusios, norim kažką paslėpti, užkasti, palaidoti save, savo jaunystę, savo laimę.

O žemė taip negailėstingai kieta. Ir ašaros nenukrinta į žemę jos suminkštinti – jos dar ant skruosto sušąla į ledą.

Ir duona maišelyje sušąla į ledą. Nuo šalčio gelia kojas. O vėjas vis pučia, ir nėra užuovėjos, nėra kur nueiti pasišildyti. Tiesa, yra lauke mažytė kontorėlė, bet ten mūsų neįleidžia, nes ten sėdi "načalnik" ir seka pro langelį kiekvieną judesį.

O vakare, kai eidavau namo, tekdavo eiti pro mokyklą. Bijodavau pakelti akis, kad pro langą nepamatytčiau lentos, žemėlapių. Kartais pasitaikydavo pertrauka, ir vaikai su

klyksmu puldavo, mėtydavo akmenimis, pagaliais ir žodžiais: "Štai šitie žmonės Lietuvoje žmonėmis arė ir sėjo!" Kaip skaudėdavo ir rankos, ir kojos, ir širdis! Kaip pavydėdavau tąsyk baltam akmenėliui tėvynės laukuose, kokia karti būdavo bejėgio vergo dalia. Norėdavau užėiti pas mokytojus purvina, nuvargusi ir pamėlynavusi nuo šalčio ir norėdavau pasakyti jiems, kad taip neseniai ir aš buvau mokytoja, tik mokinių nemokiau šitaip elgtis, stengiausi ugdyti kilnumo, užuojautos jausmus.

Bet... argi jie mane būtų supratę ir ar nemestų ir jie pagaliai mane?

Pareidavau namo ir tyliai verkdavau. Taip slinko dienos. Kovo mėnesį aš susirgau eksudatyviniu pleuritu, o vėliau džiova. Kokia tai baisi liga, ir nors dar tik pradžia, bet argi čia aš išgysiu? Kaip gaila sesutės, juk ateis diena, kai mano liga įgaus atvirą formą, kaip aš išsaugosiu tą vaiką?

Ir kaip kenčiu dabar, kaip niekad. Juk nenumirsiu taip greitai, o pamažu pamažu graužiama minties, kad esu kitam pavojinga.

Už 25 km nuo mūsų yra Krasnojarskas. Rodos, tai netoli, bet jį nuvykti neturiu teisių. Gydytojas parašė nukreipimą, aš parašiau pareiškimą komendantui, kad leistų nuvažiuoti rentgeno nuotraukai. Komendantas parašė laišką Krasnojarsko komendantui, ir po mėnesio atėjo atsakymas, kad neleidžia.

Dieve, yra rentgenas, yra vaistai, tik ne man, tik ne man. Mano gyvybė niekam nebrangi; nebrangi ji ir man, norėčiau mirti, bet sirgti džiova taip baisu ir sesutės mažutėlės taip gaila gaila. Norėčiau eiti kur, išeiti ir negrįžti... Tegu baigtųsi kančios, juk vis vien ruduo...

Ir taip ilgiuosi Tėvynės. Ir gyvent, ir mirt tėvynėje gera. Kodėl mane išvijo iš tėvynės? Kam aš tenai užstojau saulę, kodėl tėvynėje vietos buvo man per mažai? Kodėl?

Brolī mano! Siunčiu jums savo nuotrauką. Taip gaila, kad niekad nepamatysiu Tamstos.

Sudiev. Aš verkiu. Prisiminkite nors retkarčiais mane. G.Rukšėnaitė²

Ir aš verkiu. Ir prieš mane plati, neaprepiama Sibiro taida, ir ten pasilenkę šešėliai, susikūprinę nuo vargų naštos mano draugai, daug jų ten, daug... Matau Tave, Koste, visada tokią tylią ir ramią, niekad nesiskundžiančią, gyvenimo kryželį po kryželio kantriai nešančią, ir Tave, Stase, pavyzdinę motiną ir mokytoją, ir Tave, mieloji mano jaunų dienų patarėja ir bičiule Viktorija, girdžiu šaukiančią: "Duokit nors trupinėlių duonos, nors trupinėlių!" Gal dėl to tavo gyvenimo paskutinėms akimirkoms neužteko duonos, kad tu per daug visų gailėjaisi, per daug, save skriausdama, kitiems ją dalinai, gal Tavo meilė ligos palaužtai motinai užkliuvo, gal Tavo kukli pradinės mokyklos mokytojos dalia kam parūpo? Juk tu nei turto, nei dvarų neturėjai, per toli nuo tavęs buvo visokios politikos. Už ką tau, visą trisde-

¹ 1951 m.

² Buvau atidavusi muziejaus direktorei O.Sedelskytei abudu laiškus. Kai ją vietos valdžia Anykščiuose pašalino iš direktorės pareigų "dėl idėjinių klaidų", ji apsigyveno Vilniuje, pas Rašytojo žmoną Leokadiją Žukauskienę. Laiškus ir kitus svarbius dokumentus ji laikė rašomajame stale. Stalą padovanojo augintinei Galinai, ir ji išsivežė jį į Leningradą. Sako, stalas buvęs tuščias. Kur visa tai dingo?..

šimtmetį atidavusiai mokyklai, prisegė liaudies priešo vardą ir badu numarino kalėjime? Niekas neatsakys, niekas. Dabar pasislėpė už "kulto" ir be sąžinės graužimo įsitaikė toje "liaudies priešų" tėvynėje, šiltoje gūžtoje su "spec." vardu... Niekas jų nebaus, niekas jų neteis... Tik šiurpūs pasakojimai klaidžios iš lūpų į lūpas, tik Sibire išmėčioti kaulėliai veltui šauks dangaus keršto... O gal ir ne veltui – juk veltui nė kraujo lašas netyška:

*Kur galva krito – rožė pražydo,
Kur kraujo lašas – ten dobilėlis,
Kur pats bernelis – ten diemedėlis...*

Iš šauksmo, iš aimanų, iš vėjo nupustytų Sibiro bekraščių lygumų jau ne kartą kėlėsi amžiams palaidoti, nes jie patys bei jų dvasios jėga maitino tuos į saulę besistiebiančius diemedėlius. Ir dabar išaugo, tvirtai tikiu – išaugo diemedėlis, ir nei vėtros nenulenks, ir nei klastūnė ragana jo savo burtais nesuviliuos... Išaugo diemedėlis...

Kai A. Vienuolis atsikėlęs užklumpa mane, įkniubusią į popierių šūsnį, aš kitomis akimis pasižiūriu į jį. Tai štai koks A. Vienuolis! Vadinasi, visos kalbos apie jo šykštumą, savanauðiškumą nemotyvuotos! Jo jautri, visada pilna gailėsčio širdis, dažnai nusidedanti kasdienio gyvenimo konvencijoms, nukreipta į nelaimingą, pagalbos reikalingą žmogų. Tokį aš jį ir įsivaizdavau.

– Rašytojau, Jūs šią medžiagą – laiškus, kvitus – saugokit. Juk dažnai žmonės nesuprasdami, dėl vienos kitos detalės kaltina. Koks graudus, koks jaudinantis G. Rukšėnaitės laiškas. Ar Jūs dar turite ką nors apie ją?

– Ne, nieko. Vėl pasiūnčiau šį tą jai paguodai. Taip, šitie laišakai gražūs... – sako susimąstęs Rašytojas, – bet yra ir mane keikiančių, ir dar kaip keikiančių, niekinančių.

<...>

– Nesijaudinkit, mielas Rašytojau. Jūs turit štai šią medžiagą sau apginti, Jums pagaliau svarbu Jūsų paties sąžinė, širdis. Žmonių liežuvis – be kaulo. Įžeidimą atleisti reikia didelio kilniaširdiškumo.

– Šios medžiagos aš niekam negaliu rodyti. Žinoma, ji tikrinama, tikriausiai kartotekuojama, bet vis dėlto ne viešai. Ir tie žmonės, kurie mane šmeižia, puikiausiai tai žino.

Kaip aš galiu nesijaudinti? Tamsta žinai, kas man ligą įvarė, dėl ko aš susirgau širdimi, grįžęs iš Kaukazo? Ne tik dėl to, kad daktarai, gydymui kojas, užmiršo širdį. Ne, buvo dalykų, kurie tiesiog žaizdas širdy padarė.

Gavau aš laišką, pasirašytą Sibiro katorgininkų, puolantį, smerkiantį, žeidžiantį, šmeižiantį laišką. Nežinau, kas jį rašė – žinoma, įtariu, numanau... Jo aš čia neturiu... Tai buvo baisus laiškas... Baisus laiškas³...

³ Ispausdintas "Sietyne", Nr. 5

A. Vienuolis J. Biliūno gimtinėje Niūronyse su Vilniaus I-osios vidurinės mokyklos literatais, vadovaujamais mokytojos Br. Katinienės. 1956 m. gegužės 18 d.

Nuotraukos ir A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus rinkinių

Savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas „Naujoji Romuva“ 1939 m. pradžioje savo bendradarbiams, kultūros ir visuomenės veikėjams, išsiuntinėjo anketą su klausimais: 1. Koks lietuvių tautos charakteris? 2. Kokia lietuviškos kūrybos individualybė? 3. Kaip įsivaizduojate Lietuvos ateitį? „Mes vis dar gerai savęs nepažįstame ir aiškiai nesame pasisakę, ko mes siekiame. Visi pasidavimai svetimoms įtakoms ir visos turėtos iliuzijos mums labai brangiai yra kaštavusios. Norėdami būti gyvi, išsaugoti savo kūrybos originalumą ir apginti savo valstybės savarankiškumą, turime gerai save pažinti, turime sudaryti ateities programą ir visomis jėgomis vykdyti savąjį pašaukimą“, – redakcija, taip nusakiusi anketos išsiuntinėjimo tikslą, sulaukė nemažai atsakymų – įdomių samprotavimų apie lietuvių tautos pobūdį, pastangas pažvelgti į Lietuvos ateitį.

Skldydami ano, dar prieškario meto „Naujosios Romuvos“ puslapius, skaitome Vydūno, profesoriaus Stasio Šalkauskio, rašytojų, poetų Petronėlės Orintaitės, Fausto Kiršos, Igno Šeiniaus bei kitų kultūros žurnalo talkininkų, tuomet visuomenei žinomų, kultūrinėje veikloje aktyviai besireiškusių žmonių pamąstymus – atsakymus į anketos klausimus. Tarp tų publikacijų randame ir iš Anykščių krašto kilusio, tada dar jauno, 30-mečio, pedagogo lituanisto Rapolo ŠALTENIO išsakytas mintis apie lietuvių tautos charakterį bei kai kuriuos anuometinės visuomenės gyvenimo reiškinius. Netgi praėjus daugiau kaip 60 metų, nemažai autoriaus įžvalgų verčia susimąstyti, ieškoti atsakymų ir šiandien.

Būkim geri, dori žmonės

Rapolas ŠALTENIS

„Naujoji Romuva“ visą laiką iškeldavo opių, aktualių, mūsų tautą liečiančių klausimų. Be galo įdomi ir ši paskutinė anketa, bet kartu, sakyčiau, ir... tragiška, liūdna. Neveltui į ją atsakydamas prof. S.Šalkauskis sakosi: „Toliau jau norėčiau ne kalbėti, bet rėkti...“, atsakęs su sudaužytais jausmais. Ir suprantama. Šiandien ramiai apie tokius klausimus kalbėti nebegalima. Apie juos kalbėdami, mes lyg draskome mūsų pačių sau padarytas tautines žaizdas... Po 21 nepriklausomybės metų aiškintis tuos klausimus, kurie turėjo būti visiškai aiškūs jau pačiais pirmaisiais nepriklausomybės metais! Tai kaipgi tada gyvenom lig šiol, kuo gi grindėm visus savo darbus, ko siekėm, kuo tikėjom, kam aukojomės?!

„Pažink save!“ Jau graikų išminčiai laikė šį šūkį svarbiausiu žmogaus gyvenime. Jis taikytinas ir tautų gyvenimui. Nuo romantizmo laikų pradėta domėtis tautų individualiu gyvenimu, ieškota tautinės dvasios. Bet ta tautinė, individuali tautos dvasia pasireiškia ne kur kitur, kaip tik kūryboje, darbuose. Tad pirmas anketos klausimas labai jungiasi su antruoju. Antrojo neišsprendus, lyg negalima atsakyti ir į pirmąjį. Tačiau kai kieno į pirmąjį atsakyta, o į antrąjį nė nebandyta...

Spręsti apie tautos charakterį iš šiandienio mūsų gyvenimo būtų didžiausia nesąmonė. Nepriklausomojo gyvenimo laikotarpy mūsų tautos charakterį laužė, keitė, tapė tiek įvairių veiksnių, kad iš jo ne kažkas beliko. Daugumas eilinės mūsų šviesuomenės yra jau visai nelietuviško charakterio. Jo galėtumėm dar daugiausia rasti tik kaime, bet ir tai daugiausia tik prieštvaniniame.

Neįmanoma čia išskaitliuoti visų, mano manymu, turimų lietuvių charakterio žymių. Jas teisingai yra nužymėjęs a. a. Dobilas. Jos ir praktiškai, man rodos, yra mūsų gyvenime pasitvirtinusios. Na, kad ir tas idealizmas, kartais ligi donkichotiškumo, ir materializmas! Džiaugiamės, didžiuojamės mūsų valstybės kūrėjų idealizmu; prisimenam, kad valdininkai dirbdavo kelis mėnesius negaudami algos, kad būriai jaunimo veržėsi į

frontą... Paskutiniu laiku gi buvo kalbama, kad ir piršto nieks veltui nepajudinas... Daugelis organizacijų tik todėl gyvavo, kad gerai buvo apmokami jų organizatoriai; galvota tik apie tai, kas daugiausia apsimoka, o ne kas kilnu, gražu. Susikūrė puikiai karjeristo, aristo tipai. Tikrai galim sakyti, kad labai greitu laiku mes sugebam graudžią, kilnią Don Kichoto povyzą pakeisti pasitenkinimo teieškančiu Sanča Pansa. Ar ne graudu, kai šiandien koks provincijos mokytojėlis Ginklų Fondui aukoja šautuvą, veik visą savo mėnesinę algą. Jo šautuvėlis išgelbės Lietuvą! Kvailutis. Kiti juk kaip tik dabar skuba pirkti centrus ar nors nedidelius žemės sklypus... Kaip smagu buvo skaityti, kad dabar Ministrų Taryba įveda ir garbės tarnybas, neapmokamas.

Sveikas idealizmas yra brangiausia mūsų charakterio žymė. Jį reikėjo visą nepriklausomybės laikotarpį tik auklėti. Bet kaip tai išėjo, kad mes, neva jį auklėdami, tik jį slopinom ir vos visai iš savo tarpo neišgudjom...

Idealizmo žymesni žygiai neįmanomi be entuziazmo. Keista, kad ir mūsų tauta svyruoja į kraštutinumus. Žiūrėk, lietuvis dėl savo idealo visa paaukos, nerims, triukšmaus arba nieko neveiks, rasdamas tam daugybę pasiteisinimų.

Mūsų „tautos perauklėjimas“, atrodo, irgi entuziazmą buvo beišvejęs. Net užsieniečiai stebėdavos, kodėl per tautines savo šventes mes visai nesidžiaugiamė. „Tyla – gera byla“ buvo to „perauklėjimo“ idealas.

Dabar labai būdinga mūsų tautos žymė – jos individualizmas ir jo šakos: konservatizmas, netolerancija, užsispyrimas ir t.t. Lietuvis lyg netinka drausmingam visuomeniniam darbui. Juk kur tiek ginčų, kalbų, kiek lietuvių susirinkimuose! O iš čia ir buvęs mūsų toks smulkus srovinis susiskirstymas ir ta bjauri partinė kova. Dėl to individualizmo matome ir mūsų kai kurių nekarinių organizacijų žymų vidinį susilpnėjimą, kai tik jos ėmė tvarkytis „vadizmo“ principu. Tai ydinga, bet kartu ir brangintina žymė. Tik iš šių žymę turin-

čių tautų iškyla asmenybės. Tik ereliai, liūtai nemėgsta būrių, o varnos ir avys bijo ir per žingsnį nuo savo draugų pasilikti.

Apskritai man atrodo, kad lietuvio būde kaip tik daugiau tų žymių, kurios leistų jam sukurti aukštą dvasinę kultūrą ir iškilti į puikias kūrybines sritis. Teisingai Vaižgantas sakė, kad lietuvis yra tik apaugęs šiurkščia žieve, o nuskusk ją – ir lietuvis bus idealiausias europietis; jo viduje visa gera ir gražu.

Labai keista, kad dabar, man atrodo, mūsų „perauklėtas“ lietuvis, mūsų inteligentas yra kaip tik visai priešingas: paviršius – jis labai nudailintas, blizga, o viduje, kartais, atsiprašau, net smirda...

Taip ir prisimena Dobilo žodžiai: „Tikiu, kaip kokia nepajudinama aksioma, kad mes iš savo šiaudinės pastogės, iš rūtų darželių, iš mūsų gėlėmis marguojančių laukelių išsinešėm tą daigelį, iš kurio tegali išaugti lietuviška kultūra“.

Lietuviškos kūrybos individualybės ieškotina tik liaudies kūryboje. Tik čia ji gryna, nesužalota, be įtakų. Iš jos turi išaugti individualioji kūryba, jau kultivuota, jau praturtinta visos žmonijos kultūriniais laimėjimais. Todėl mūsų individualioji kūryboj ir pasigenda ma originalumo, savų tautinių bruožų, kad kūrėjai nesupranta, neįsigeria ir nestudijuoja mūsų liaudies kūrybos. Tie mūsų kūrėjai, kurie ėjo priešingu keliu (Krėvė, Kossu-Aleksandravičius...), kaip tik yra pasiekę gražiausių kūrybinių laimėjimų, labai originalių ir tikrai savų. Suprantama, savos liaudies kūrybos studijos neatskiriamos ir nuo visos pasaulinės kūrybos studijų, tik jos fone pamatysime ir savosios tikrąjį originalumą.

Mūsų Lietuvos ateitis bus graži, puiki, jei tik mes ją kursime, jei jos tokios norėsime. Ta kūryba ir norai pirmiausia turėtų pasireikšti kiekvieno mūsų tautiečio atskirai moraliniu stiprumu, giliu žmoniškumu. Pirmiausia būkim geri, dori žmonės, tada būsim geri patriotai, bus graži mūsų tėvynės ateitis. Jei tarp mūsų inteligentijos bus žymi dalis niekšų: kyšininkų, vagių, girtuoklių, didelių materialistų, paleistuvių, suprantama, mūsų tautos ateitis bus liūdna.

Mes daug kalbame apie tėvynės meilę, bet ta tėvynė jau pasidariusi kažkoks abstraktas. Kaip galima mylėti tėvynę Lietuvą, jei nemylima atskiros Lietuvos; kaip galima mylėti visą tautą, jei nemylima atskiri jos sluoksniai?! Negalima mylėti tolumo be artimo. Kaip gali mylėti tėvynę tas, kuris joje pusbadžiu gyvena, kai tuo tarpu kiti jo tautiečiai pertekliuje skęsta?! Įgyvendinkim, kiek galima žmogiškom pajėgom, socialinį teisingumą! Įgyvendinkim jį vardan krikščionybės, vardan savo tautos meilės! Visi savo tėvynę mylėsime, jei visiems joje bus gera gyventi; bet ją mylėsime nors ir varg-

dami, nors ir skursdami, jei matysime, kad kartu visi vargstame, kartu visi kenčiame, kad galbūt tas kentėjimas kaip tik kurs tėvynei ir mums geresnį rytojų.

Socialinį teisingumą vykdykime plačiu valstybiniu mastu, o ne labdaringomis poniučių nuotakomis. Poniutės tegu eina vaikų gimdyti ir auginti, o vargšams tegu vyriausybė suorganizuoja racionalius darbus. Juk, atrodo, niekas taip nepažeminamas, kaip šelpiamas sveikas bedarbis žmogus. Jis ne pašalpos reikalauja, o darbo ir teisingo atlyginimo. Sveikame šelpiamajame užmušama jo žmogiškoji individualybė, jis lyg išskiriamas iš visos besidarbuojančios visuomenės. O mūsų tėvynėj tiek viešų darbų, ir duonos visiems užtektų, tik trūksta tų, kurie tuos darbus organizuotų.

Puiki bus Lietuvos ateitis, jei pakils smulkiojo mūsų ūkininko gerovė. Neseniai buvo duodamos pašalpos dvarininkų kumetynams atstatyti, kai tuo tarpu smulkieji ūkininkai, naujakuriai tebegyvena vis tose pačiose prieškarinėse lūšnose... Pavyzdinių tvartų, vištinių pašalpas vis gaudavo stambieji ūkininkai, arba, teisingiau, dvarininkai.

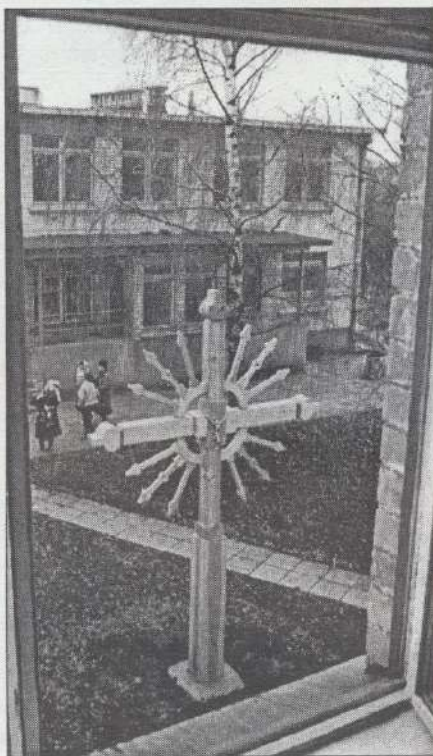
„Mes ne Danija, ne Olandija – tokie turtingi niekada nebūsime, o vargšų yra net Anglijoje“, – teisinamės. Taip, bet mes ir nenorime būti nei Danija, nei Anglija, o tik Lietuva, gražia, teisingai, sumaniai susitvarkiusia, apsišvietusia Lietuva, (...) ak, kiek paprasčiausių minimalių troškimų, ir mūsų Lietuva jau būtų mums visiems tokia brangi, miela, kuri nebeatrodytų kaip tas cilindruotas, frakuotas, bet vyžomis apsiavęs ponas...

Teisingumo, teisingumo ir atsakomybės visose srityse! Juk baudžiami ne tik blogos valios kaltininkai, bet ir apsilaidėliai. Ispanijoje, Kinijoje šaudomi generolai, mūsų pralaimėję dėl neveiklumo ir apsilaidimo. Kiek pas-

kutiniu laiku mūsų tautos pralaimėjimų, kiek netekta valstybės turtų, o kur kaltininkai?! Laisva sutartim atidavėm Klaipėdą, o mūsų žmonės kaip per karą turėjo iš Klaipėdos bėgti... Teisingumo visur!

Jei ir žus mūsų nepriklausomybė, nežūsime mes kaip tauta, jei sutvirtėsime materialiai ir kultūriškai. Dabar superkami mūsų ginklai gali tekti mūsų priešams, bet pastatytose mūsų mokyklose mokysis visados tik mūsų vaikai, nusaistintus laukus ars tik lietuvis artojas, kiekvienam miestely įsteigtom bibliotekom, tautos namais naudosis tik mūsų jaunimas. Greta Ginklų Fondo būtinais steigtinis Kultūros Fondas! Kas perka Ginklų Fondui šautuvą, geriau padarytų, jei už pusę tų pinigų nupirktų nepasiturinčiam ūkininkui spyruoklines akėčias. Juk taip kalbėjo ir mūsų Kariuomenės Vadas, greta ginkluotųjų pajėgų ypatingai išskeldamas kultūrinius ir ekonominius ginklus.

„Naujoji Romuva“,
1939 m. Nr. 17

Antano DILIO nuotr.

Šiomet sausio 1 d. savo 70-metį atšventė fotografas, muziejininkas, kolekcininkas Antanas DILYS. Anykščiuose gimęs ir augęs, čia atradęs ir savo, kaip fotografo, pašaukimą, jis 40 metų dirbo ELTOS foto žurnalistu, gyvena Šiauliuose. Antanas Dilys buvo steigiamosios Lietuvos fotografijos meno draugijos organizacinio komiteto narys, jis ir vienintelio šalyje Šiaulių fotografijos muziejaus įkūrėjas (1973). Greta rūpesčio muziejaus eksponatais jis jau daug metų kolekcionuoja atvirukus, yra jų surinkęs kelias dešimtis tūkstančių.

Antanas Dilys su savo fotografijomis yra dalyvavęs daugelyje tarptautinių parodų, surengė ir kelias dešimtis personalinių parodų. Nesiskiria jis su fotoaparatu ir dabar, nors jau yra susikaupę virš šimto tūkstančių kadrų negatyvuose, išfotografuota daugybė kilometrų juostos.

Linkėdami jubilatui Anykščių ažuolų tvirtybės, ištvermės ir dar daug įspūdingų foto objektų įamžintų akimirklų, pateikiame skaitytojų dėmesiui keletą šio mūsų tėviškėno nuotraukų.

Vygandas RAČKAITIS

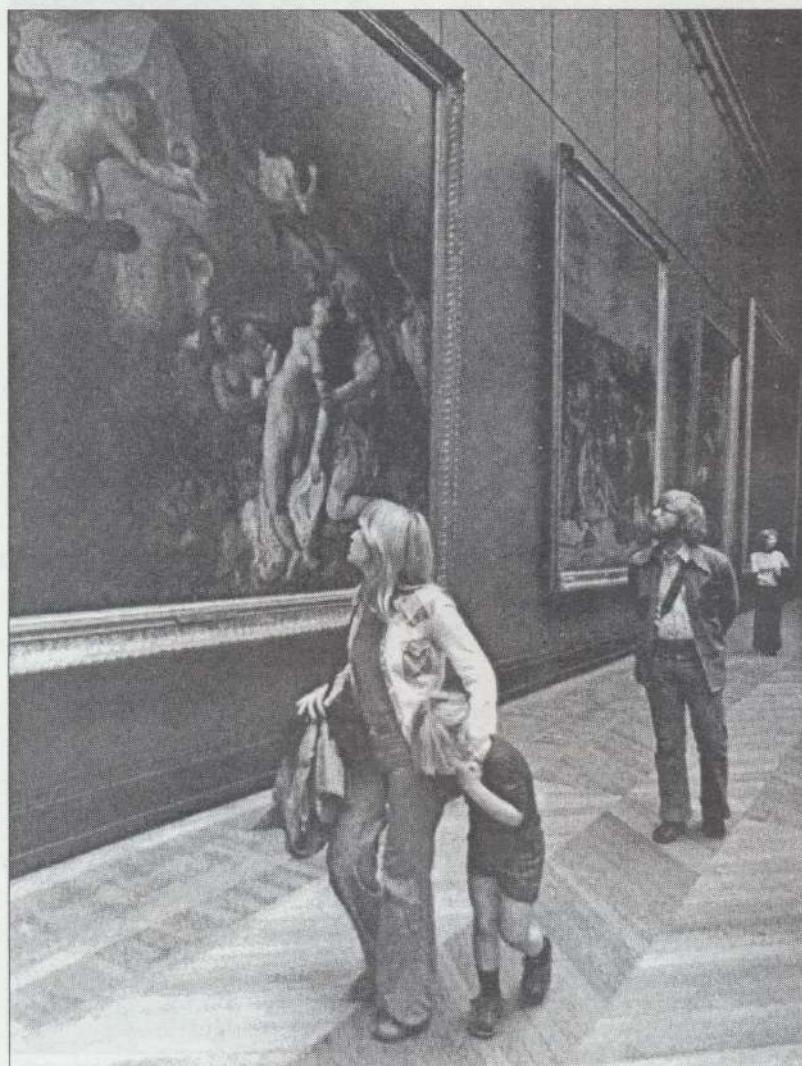
Tiltas ir šešėlis

Kova su ugnimi

Tokios būdavo mūsų tėvų rugiapjūtės

Parodų salėje

Žemė priėmė grūdą

Antano DILIO nuotraukos

Prieš 70 metų, kovo 31 d. Varkujų kaime gimęs Aleksandras GUOBYS yra daug nuveikęs lietuvių teatrologijos baruose, parašė keletą monografinio pobūdžio apybraižų apie lietuvių aktorius bei studijų, skirtų Lietuvos teatro istorijai, raidai. Periodinėje spaudoje yra paskelbęs per 200 straipsnių įvairiais teatro ir archyvinio darbo klausimais. Aleksandras Guobys sėkmingai bando ir beletristo bei publicisto plunksną. 1997 m. pasirodė jo apysaka „Amžinas laukimas“, 1991 m. – kelionių apybraižų knyga „Lietuviai Amazonijos džiunglėse“, kur autorius nemažai vietos skiria ir iš Anykščių krašto kilusios misionierės Emilijos Šakėnaitės-sesers Ksaveros asmenybei, jos pasišventėliškai veiklai tolimosios Brazilijos ir Bolivijos glūdumose.

„Anykščių“ skaitytojų dėmesiui pateikiame Aleksandro Guobio vaizdžiai ir įtaigiai parašytus atsiminimus apie dramatiškus įvykius, artimųjų likimus savo gimtajame krašte – vaikystės žemėje.

Pernai lapkričio 16 d. Debeikių bažnyčios šventoriuje buvo pašventintas paminklas, skirtas Emilijos Šakėnaitės-sesers Ksaveros atminimui. Prisiminimais apie šią Amazonės krašto misionierę dalijasi Aleksandras Guobys.

Santarvės link

Aleksandras GUOBYS

Su vaikystės draugu, mokytoju ir enciklopedininku Vytautu nutarėme aplankyti mano gimtuosius kraštus, pagerbti brolio Povilo ir jo kovų draugo Jono amžinojo poilsio vietą. Jau lėkė šešti mūsų nepriklausomybės metai! Tris kartus kirtę Šventosios upę (Ukmergėje, Anykščiuose, Žaliojoje), sustojome Varkujų kaime. Kadaiše po tuo amžinu dangaus lopinėliu puikavosi 55 sodybos. Dabar jų vietoje – kolchozų ir melioratorių išniekinto peizažo žalia laukymė. Tik ant paties kalno sutupdyta ištisa gatvė iš pirmo žvilgsnio apsnūdusių namelių...

Kiek kartų beatvykstu į šį kraštą, visuomet prisimenu vaikystėje regėtas dvasinio spindėjimo sklidas Visų Šventųjų apeigas. Prie šv. Jono kryžiaus, stovėjusio ten, slėnyje prie upelio, susirinkdavo visas kaimas – vaikai ir šimtamečiai seniai – ir, giedodami Visų Šventųjų litanią, eidavo į nedideles Varkujų kapinaites pas savuosius. Tėvas su vyresniuoju mano broliu Povilu būdavo vedliai. Turėjo gražius balsus. Jiems pritardavo maži ir dideli. Ak, kokie tais vakarais būdavo žmonių veidai ir jų širdys! Tos giesmės plevendavo virš kaimo, virš jo rūko ir šalnų. Gyvieji ateidavo pas

mirusius, mirę – pas gyvuosius. Šis šimtmečiais susiformavęs paprotys po karo sribų ir jų mylimosios partijos buvo žiauriai išniekintas, sodybos – sugriautos, kryžiai – nupjauti arba patys tarsi iš gėdos sukniubę...

Bet Varkujų moterys niekada nepasikeitė. Jų širdys buvo tarsi plieninės. Jomis jos ne tik jautė, bet ir matė. Nesvarbu, ką bedarytų ir kur bebūtų. Tų moterų širdys žiūrėjo į vieškelius, atbėgančius į Varkujus nuo Vyžuonų, Svėdasų, Debeikių ir Anykščių; tos širdys matė visus takus ir kelius, kuriais išėjo ir kuriais pareina jų vaikai, jų vyrai, jų mylimos dukros. Tos jų širdys įžiūrėjo vieškelius net tamsiausią naktį ir vis tvinko skausmu, balsu raudėjo, kai tie keliai ir takai vis tuštėjo ir vis rečiau juose beišgirsdavai artimo žmogaus žingsnius. Ir vis daugėjo daugelyje griūvančių gryčių sopulingųjų motinų atvaizdų, ilgainiui pavirtusių į pokario Pietų paveikslus...

Sustoję ant kalno, pasiklausėme Debeikių bažnyčios varpų gausmo – gal kvietė į pamaldas, gal laidojo ką nors. O priešingoje pusėje tokia skauti mėlynė švytėjo nuo J.Tumo-Vaižganto gimtinės! Skaidri ir perregima...

Ilgai stovėjome ant to kalno ir gėrėme orą, kuriuo kadaise kvėpavo brangūs mums žmonės, klausėmės iš istorijos glūdumų atskambančių giesmių, pravėrėme kiekvienos buvusios sodybos duris, atsigėrėme šilto pieno, raikėme ką tik ištrauktą iš duonkepės karštą pyragą... Pasinėrėme istorijon...

Po to sėdome į automobilį ir už dešimties minučių – Vyžuonos, per kurią centrą vingiuoja upelė Vyžuona. Vienoje jos pusėje ant kalno stovi išdidi balta bažnyčia, pastatyta dar valdant Vytautui, 1406-aisiais. Toje bažnyčioje net 37 metus dirbo garsus, apsukrus ir turtingas klebonas kun. Aleksandras Mileika. Tada čia suklestėjo įvairios lietuviškos draugijos, mokykla, kooperatyvas, knygynas, atgimė Vyžuonų parapijos kultūrinė veikla. Už visa gera, ką jis padarė tame aukštaičių krašte, 1940-aisiais klebono krikštyti "sūnūs" jį ištrėmė į Sibirą. Taip ir tokia buvo pradėta Vyžuonų parapijoje (ir Lietuvoje) santarvė... Tariama santarvė...

Nusileidus nuo bažnyčios pakalnėn ir perėjus Vyžuonos upelę, matyti tebestovintis ilgas dviejų galų pastatas. Prieš 50 metų jame buvo įsikūręs "aukso amžiaus" sribynas. Kai sekmadienį pro šį pastatą žmonės eidavo į bažnyčią (kito kelio nebuvo), iš jo vidaus išlisdavo rusiškom kareivių uniformom apsirėngę, be antpečių Vyžuonų sribai. Pažįstami ir nepažįstami. Dažniausiai girti. Rankose jie laikydavo rusiškus šautuvus su ilgais durtuvais. Čia pat nuo aukš-

tų laiptų jie garsiai krenkšdavo ir spjaudydavosi.

– Nežiopsok! – baksnodavo tėvai vaikus. – Dar nušaus...

Susigūžę, tarsi medinėm kojom praslinkdavo nebylūs maldininkai pro šituos dvasios paliegelius ir vis atsisukdami kopdavo į kalną prašyti Dievo išgelbėjimo nuo Liuciferio ir jo velnių...

Gera atsimenu 1946 m. birželio 19 d. Priešais šitą namą buvo purvina aikštelė. Ten gulėjo du Lietuvos partizanai, atvežti iš Janonių miško: mano tėviškės kaimynas Jonas Patumsis ir mano brolis Povilas. Jie gulėjo aukštiekninkai. Rusų čekistų ir sribų durtuvais subadyti ir išniekinti. Sutrupintomis kaukolėmis. Išdaužytomis akimis. Jono akys buvo iškritusios iš akiduobių. Jie gulėjo ten tris dienas. Tris dienas ir tris naktis šalia jų stovėjo

ir sribai. O gal kas nors iš pažįstamų ateis?

Kai atėjau "atsisveikinti" su broliu, kaulės knaisiososi po užmuštųjų žaizdas ir grindinio raudonas dėmes. Žiojėrantys pakaušiai, kruvini grindinio akmenys, sutrupintos akiduobės ir kruvinos raudonos žvaigždės sribų kaktose! Kokia cypianti ir spengianti spalva. Iki šiandien tebematau ir tebegirdžiu...

Ketvirtos dienos ankstų rytą, kol dar miegojo Vyžuonų miestelis, sribynas, dar neišsipaigiriojęs nuo "laimikio", pasipylė iš savo lizdo nuo aprupėjusių laiptų ir, kaip išbadėję krankliai, puolė prie lavonų. Kas už rankos, kas už kojos, kas už plaukų, kas už išlindusių žarnų... Subruko negyvėlius į mėšliną vežimą ir patys kaip pakliuvo sudrįbo ant jų. Po to, mušdami arklį, lėkė zovada prieš kalną pro Vyžuonų bažnyčią iki pat kapų. O ten, šalia Kazio Juškos tvartelio, nešventintoje žemelėje, įmetė į negilią duobę nužudytuosius, paspardė šiukšles ant jų ir greit pasileido atgal, kaukdamis "pergalės" dainą. Juk rytoj – Joninės! Sribai su rusų čekistais vėl paspės naujas pasalas, o ten gal atsiras koks nors kalytis ar gogelis, nulaus eglučių ar dar kokiais ženklais išduos Nepriklausomybės riterius.

Ratų dundesys (tuomet Vyžuonose dar nebuvo asfalto), susimaišęs su naujosios eros viešpačių dainavimu, tą rytą kūrė iki šiol žmonių neregėtą įvaizdį: štai tvarka, štai kokia darna ir drausmė. Ir štai kokia dorovė ir darbas! Įsiklausykite, Vyžuonos! Įsiklausykite, bažnytkaimiai ir didieji miestai! Tai vis naujosios santarvės giesmė...

Ilgais durtuvais šitie mirties važnyčiotojai badė arklio užpakalį, o tas jau iki kulnų kruvinas lėkė zovada pro bažnyčią pakalnėn ir, pasiekęs ilgą dviejų galų namą, staiga pasuko į dešinę ir sugarmėjo su visu vežimu tarsi į patį pragarą – sribyno kieman, kur nepasiekia jų nei prakeikimai, nei kulkos.

Tie pragaro samdiniai ne juokais nutarė kurti naują "teisinę" valstybę. Tos visos iki šiol jų labai sėkmingos kratos komodos ir išėginių drabužių kišenėse, vieši plėšikavimai, gąsdinimai, vagystės, girtuokliavimas iki sąmonės netekimo, paleistuvystės, debilų gimdymai...

– Gana! Pirmoji mūsų šviesios valstybės kūrimo stadija baigta, – susirinkusiems sribams lemeno valsčiaus galva. – Dabar, mat vaju tak, turime įkurti tikrą valstybinį valsčiaus fondą! Pavyzdinį fondą. Kad ir po 50, po 100 metų galėtų iš mūsų mokytis vaikai ir anūkai...

Pasakyta – padaryta. Toks jau valdžios žodis.

Galvojo visi. Pridėję pirštus prie smilkinių, parėmę smakrus į šautuvų durtuvus, kol pagaliau didžioji dauguma balsavo: "Atimti iš kiekvieno kaimo, priklausančio Vyžuonų valsčiui, po vieną karvę, dvi kiaules, tris avis, vištų, žąsų, kiaušinių..."

Surašė ilgą sąrašą, ką iš kokio kiemo atimti, kas turi šį nutarimą vykdyti, po to pasirašė protokolą – ir kvit!

Jau tos pačios dienos vakare viso sąrašo "turinys" buvo sribyno kieme. Susirinko visas būrys "kovotojų" su savo artimaisiais ir džiūgaudami žiūrėjo į pilną kėmą gyvulių, paukščių, grūdų vežimų...

– Ir tai viskas mūsų! Oficialiai. Dabar niekas nebedrįs mūsų vadinti vagimis. Yra valsčiaus nutarimas. Yra! Štai kaip naujoji valdžia rūpinasi paprastu darbo žmogumi!

Iki pat vėlyvo vakaro raliavo džiaugsmu apspangę šitie Vyžuonų valsčiaus naujųjų gėrybių globėjai.

Iš ryto tie patys, kurie vakar "sukūrė" tokį valsčiaus valstybinį "fondą", puolėsi rašyti prašymus: "Prašau man išskirti iš mūsų fondo karvę, kiaulę, avelę... nes turiu vaikų ir pačią ir esu liaudies gynėjas..." Ant to prašymo valsčiaus galva suraito: "Patenkinti". Ir pasirašo.

Bet tas "valstybės fondas" sudorojamas per kelias dienas. Su dainom ir blevyzgom. O po to ir vėl taukuotom lūpom ir nemazgotais pirštais rašomi nauji "nutarimai", kaip apginti liaudį nuo gyvulių pertekliaus, nuo sklidinų aruodų, nuo kaimiečių sotaus gyvenimo. O kai valstiečius visai nustekeno ir tie ėmė slėpti, kas dar nebuvo atimta, sribynui į pagalbą atėjo jų dvasiniai tėvai ir įkvėpėjai – visa Sniečkaus raudonoji gvardija iš Vilniaus:

– Tuos, kurie nepatenkinti darbo žmonių valdžia, – į Sibirą!

Dabar jau nebereikėjo nė valsčiaus protokolų. Gurguolės vežė konfiskuotą išvežtųjų turtą, o sribai, kaip žydšaudžiai vokiečių okupacijos metais, su ne mažesniu goduliu dalijosi spintas, komodas, drabužius, laikrodžius, žiedus, karolius, batus, stalus, kėdes, paklodes, lovas, kibirus, puodus, veidrodžius, kilimus, vežimus, plūgus, gyvulius, pinigus, auksą...

Kai daugelis dorųjų Vyžuonų valsčiaus žmonių jau dundėjo Lenos link, vyriausiasis iš vyriausiųjų, kaip vėliau pasakojė vienas iš dalyvių, pasikvietė "aktyvą" ir iškilmingai tarė:

– Ateikite rytoj į kontorą visi liaudies saugotojai. Su antrom pusėm. Mat vaju tak! Ir su vaikais. Ir apsirenkite, ką tik geriausio įsigijote. Noriu pažiūrėti, kokį lygį pasiekėme. Vot! – ir nusikvatojo.

Kitos dienos pavakaryje sribyno stalai buvo sustumti į kambario vidurį. Sustatė ant jų konfiskuotas krištolo taures, porceliano indus, sidabro šakutes ir gausybę samagono butelių. Skaičiavo kapomis.

Žiūrėjo susirinkę vieni į kitus ir į stalą, grožybėmis apkrautą, ir iš džiaugsmo negalėjo atsistebėti. Vyrų kostiumuoti. Kai kurie net su kaklaraiščiais. Kas su milo eilute, o kas ir su "fabrična". Žiūrint, kas kuriam atiteko. Vyriausiasis atėjo net su lakiniiais batais. Jis pats neatitraukė akių nuo savo kojų. O jau moterys! Iškarpytomis krūtinėmis ir nugaromis, net po dvejus karolius, batai aukšta pakulne, o kitos net su spalvotais peršviečiamais naktiniais marškiniais – "balinėmis" sukniomis... O jau žieduotos! Auksas, sidabras, gintaro segės ir krištolo taurės ant stalo tiesiog tviskėjo ir švietė kaip Vyžuonų bažnyčia per atlaidus.

Kartu su suaugusiais atėjo ir nepilnamečiai vaikai. Jie taip pat buvo išpuošti svetimais išvežtųjų drabužiais, apauti batais, retai kuriam tinkančiais. O kitas paauglys, žiūrėk, net su "Belomorkanal" dantyse. O kaip puikavosi jų tėvai: "Žiūrėk, koks mandras mano berniokas! O mergiotė kokia, a?..." O ant tų mergaičių jaunų veidelių buvo prikrauta tiek daug dažų – raudonų, žalių, juodų, violetinių, kad atrodė jos tarsit tatuirotos.

Puotai buvo paskersta iš Šventupio kaimo ką tik pagal "valstybės fondo" nutartį atvežta didžiulė kiaulė, o iš Kaliekių kaimo – veršis. Mėsa buvo sukapota ir išvirta dideliais gabalais. Kiekvienam dalyviui į porceliano lėkštes buvo įverstas visas mėsos bryzas, o šalia – atlaužta stora kaimiškos duonos abišala ir neluptas svogūnas.

– Tai va... mat vaju tak! Dabar visi matote savo akimis, kokį lygį pasiekėme, – pradėjo puotą galva. – Pavargom, girdėjom ir jautėm pagiežą, bet mes nusispjovėm į viską, ir rezultatai – kaip ant delno. Prie anos valdžios niekada nebūtume tokie. Vot. Prisipilkite! Pirmą stiklinę tegul bus už mus visus, čia suėjusius.

Nors samagono pylė į krištolo taures, bet galva ar iš įpročio, ar iš nežinojimo taures vadino "stiklinėmis".

Kai prisipylė po antrą, galva tęsė:

– Kūlokai sakydavo, kad mes tinginiai, todėl ir ubagai. Dabar tegu jie pasako, kad mes nemokame dirbti... Tegu jie plyšta iš pykčio, matydami, kaip mes per tokį trumpą laiką apsirengėme. Ir ko tik mes neturime namuose! O dar vėliau, mat vaju tak, pamatysite, kaip mes užgyvensime! Vietoj šito namo, kur dabar esame ir gerame, mes pastatysime rūmus, didesnius už Vyžuonų bažnyčią. Pastatysime ne iš baltų, bet iš raudonų plytų, kad visi tamsybininkai matytų, kokie esame. Mes įrengsime juose pasaulinę liaudies gynėjų kanceliariją, vot, mat vaju tak, kokie mes būsim! Pirmyn!

Ir kėlė pilnas taures, o kai tušti buteliai jau mėtėsi visais pasieniais, ėmė šokti, stumdytis, glebėsčiuotis. Jau ir krištolo taurių niekam nebereikėjo. Pylė, kur pakliuvo, čiupo mėsos gabalus nulaužytais nagais, pur-

vinomis panagėmis ir ėjo lenktynių: kuris greičiau išgers, didesnę kąsni atsisąs, garsiau kakarinę paleis. O kai visų akys apsitraukė rausvu šydu, tuomet tarsi kokios barškuolės gyvatės lindo iš po svetimų drabužių kūno geiduliai. Jie nebeskyrė, kuris savas ir kuris svetimas, vaikas ar suaugęs, svarbu tik, kad kažkokia šilta masė trynėsi po stalu, po suolais, ant lovos ar papečkyje. Tik vienas vyriausiasis vis dar nesutriko:

– Paduokit man šautuvą! Aš turiu saliotuoti, mat vaju tak! Mes – revoliucijos vaikai. Rusijos vaikai... Mes viską darom dėl šviesaus rytojaus... Vot tak, dieti moji. Dabar aš darysiu rajkomo sekretorių. A la Utenos Kutką...

Ir iššovė. Tuomet jo sribė perplėšė šilkinis marškinis, apkabino mylimąjį ir, nugriuvusi su juo po stalu, kvatojosi taip baisiai, kad net iš lauko pro duris įpuolė sargybinis. Išvydęs konvulsijų tampomus kūnus, nebeišlaikė:

– A ja to dumal.. Durak! Tpfu!..

Ar atsimeni, skaitytoja, šitą "laimingųjų" amžių? Gal pamiršai? Lietuvos archyvuose visa ši istorija su valstybės fondo kūrimu tebeguli po storu dulkių sluoksniu nekliudyta. Stribai su KGB (tuomet jie kitaip vadinosi) ir mylimąja partija sąžiningai rašė protokolus – kūrė "teisinę" valstybę. Planavo ateitį kaip trečiojo reicho vadovai – visam tūkstantmečiui į priekį. Rašė tikėdamiesi, kad ir po kelių šimtų metų būsimosios kartos tik aikčios: kaip nežmoniškai sunku buvo protėviams... Bet surašyti tai surašė, tačiau paskelbti viešai savo darbėlių iki šiol nesiryžta. Tuos dokumentus perdavė archyvams ir prisakė niekam nerodyti. O saugoti tiems dokumentams paskyrė mažai raštingus arba visai nemokančius valstybinės kalbos. Todėl neatsitiktinai buvo pristeigę visokius spec. skyrių, prisigamino guminių ir metalinių spaudų, nedegamų spintų. Prie durų, kabinetuose ir koridoriuose įkūrė gyvas ir mechanines toli girdinčias ausis ir viską reginčias akis. Širdies gilumoje jau ir jie suprato, kad tas juodašimtiškas pokario girtuoklių, vagių, plėšikų ir prostitučių archyvinis palikimas turi būti griežtai saugomas nuo "liaudies priešų" – mąstančio mokytojo, inžinieriaus, gydytojo, kultūros veikėjo, istoriko, mokslininko... Net ir atkūrus nepriklausomybę, komunistų partijos idealų pėrėmėjai ir pasekėjai paskyrė į tuos archyvus ne mažiau patikimus žmones, kurie dieną naktį nesumerkė akių.

O daugelis vyresniųjų, pasilikusių archyvuose iš "aukso amžiaus", tebesėdi ant tų protokolų ir tarsi nieko nesuvokia, kad čia, o ne kur kitur, yra tikroji Lietuvos išniekinimo, jos ilgos okupacijos tragiškoji istorija. Tik jaunesnieji žingsnis po žingsnio braunasi į aklinau užsklęstas saugyklas ir yra įsitikinę, kad archyvai – ne šiukšlių dėžė, kurią reikia įnirtingai saugoti nuo žmonių akių, o šaltiniai, reikalaujantys nuolatinės ir gilios mokslinės analizės ir išmintingo jų panaudojimo nepriklausomos valstybės naudai.

Bet grįžkime prie orgijų pabaigos. Išgaravus iš pilvo ir galvos siautulio likučiams, "aktyvas" susirinko vėl į tą pačią Vyžuonų sribyno buveinę aptarti naujų uždavinių. Į susirinkimą atvyko svečiai net iš pačios Ute-

nos. Vienas jų buvo riebaus, raudono, spuoguoto ir duobėto veido, o antrasis – mažiukas, panašus į nedidelę žiurkelę, panosėje turėjo "ryžą" "špuntą". Pirmasis buvo VKP(b), antrasis – NKVD persona. Kol rinkosi aktyvas, abu svečiai sėdėjo už stalo ir skaitė "Pravdą".

Pagaliau valsčiaus galva liepė visiems susirinkusiems mesti rūkyti ir įsidėmėti susirinkimo tikslą: "Naujos aplinkybės ir nauji tikslai". Kalbėjo atvykėliai. "Špuntuotasai" kalbėjo rusiškai, o išakėtais žandais – lyg aiškino, lyg vertė. Daugelis sėdinčiųjų nelabai ką ir suprato, išskyrus:

1. Paveikti liaudies negalėsime tol, kol liaudis idėjiškai nepriaugo iki čia sėdinčiųjų lygio.

2. Tą lygį pasieksime, kai kūloką užbaigsime kelti į Rusiją-motinėlę, o miškuose besislapstančius iškrapsčiusime iš po žemių kaip kirmėles ir sutraiškysime.

3. Kas bus likę – suvarysime į kolchozus. Tuomet nebereiks jokių valstybės fondų kurti, nes visas likęs turtas bus mūsų rankose.

4. Partija baigia ruošti instrukciją, kaip kovoti su likusiu priešu. Atminkite ir mokykite savo vaikus: tik neapykanta, tik smurtas, tik teroras, tik šmeižtas... Basta!

Tas susirinkimas Vyžuonų sribus tarsi pakėlė nuo žemės. Jie kaip durnaropių apsiriję puolė į kaimus ir, kaip vėliau patys išmoko šaipytis, visus ten surastus "driskenas ir ubagus" suvarė į kolchozus.

Su visais likusiais gyvuliais, su visais padargais, su sveikų, ligonių ir valkatų genofondu. Nei plėšti, nei vogti, nei protokolų "valstybės fondui" kurti. Visą patys žmonės savo rankomis sunešė į krūvą. Jei iki šiol buvo tavo karvė, dabar – visų. Jei tavo arklys – dabar visų. Jei tavo žemė – dabar visų... Bet tai vis geriau, guodėsi pasilikę rezervatuose, nei kažkokion peklon važiuoti prie Kinijos ar mongolų.

Kai visi numatyti darbai ėjo į pabaigą, vieną dieną Vyžuonų stribai prie savo ilgojo namo durų rado kreivomis rusiškais raidėmis užrašytus keturis žodžius: "Učis, narodnyj istrebitel. Pora" ("Mokykis, liaudies naikintojau. Laikas"). Kadangi dauguma stribukų nemo-kėjo nei skaityti, nei rašyti, puolė pas savo galvą. O galva – tai ne koks puodas ar kopūstas. Galva ne tik skaityti moka, bet ir tą plakatą sukūrė. O kad tvirčiau būtų – rusiškai!

– Učis! – iškilmingai jis porino sėbrams. – Tai reiš-
kia, padėtis stabilizavosi. Dabar mums reikia patikimų viršininkų: kolchozų pirmininkų, sovchozų direktorių, partijos sekretorių, načalnikų po kadram. Vot, mat ma-
ju tak, ko mums reikia... Tai kaip, Jūza, supratai? – kreipėsi galva į čia pat stovintį ir sunkiai kvėpuojantį per burną "revoliucinių kovų" draugą. Mat jo nosis bu-
vo aklinau užaugusi polipais.

– Kad aš tik su šautuvu... – išprakaitavo Juza. – Nei skaityti, nei rašyti...

– Nesijaudink! – tapšnojo per petį galva. – Mūsų valdžia įkurs tokią mokyklą, kad per kelis mėnesius tu turėsi Maskvos diplomą. Mat vaju tak! Pamatysi. Ten jau nuo 1917 metų tokie kadrai pluša. Dabar jie jau beveik visi profesoriai.

Iškišo dantis visi sėdėję sribai, ir jiems buvo labai gera. Anei druko, anei rašto – ir profesorius!..

Bet Lietuvoje keistas buvo tų sribukų mokymas. Atsiverskime "Mažąją lietuviškąją tarybinę enciklopediją": du liudininkai – ir jau tu revoliucinio judėjimo dalyvis, o tai jau atstoja mokslo diplomą. Vadinas, tu jau partijos sekretorius, komisaras, direktorius, pirminkininkas, deputatas... O jei deputatas, tai ne vieno "šaukimo". Suprask, su tokia sėdyne žmogus ne kartą ir ne du Kremliaus suvažiavimų kėdes trynė.

O kai ta sėdynė sugrįždavo į mylimą Vilnių, tuoj pat ji būdavo kooptuojama į CK kandidatus, vėliau – jau ir į tikruosius narius, o kai jau nebėra kur kilti, tas berašantis su unikalia biografija, prisisotinęs pareigų ir materialinių gėrybių, pagaliau tampa patarėju prie Vyriausybės. Amžinai. Iki gyvos galvos. Net pasikeitus santvarkai – iškili valstybės pensija garantuota...

– Reikia melstis už juos... Reikia labai melstis, kad jie po smerčio nečirškėtų pragare, – šitaip apie juos aiškina elgeta, ištiesusi ranką prie Vilniaus Arkikatedros.

Na, štai pagaliau ir Vyžuonų kapinės, kuriose, pasak B.Kviklio, yra daug gražių paminklų. Bet mus šį kartą domino tik partizanų Jono ir Povilo atminimas. Kai juos tuomet, 1946-ųjų šv. Jono naktį, iš šiukšlyno pernešė į kapines žuvusiųjų artimieji, padedant kapinių prižiūrėtoji K.Juškai, tik po 50 metų, atkūrus nepriklausomybę, atsirado medinis Rūpintojėlis: "Vyžuonų parapijos partizanams, žuvusiems už Lietuvos laisvę". Septyni vienodi antkapėliai, išlieti prieš 50 metų, visą laiką buvo gražiai prižiūrėti. Niekada nenustojo prie jų žydėti gėlės...

Bet, o stebukle! Prie septintojo cementinio antkapėlio netikėtai atsirado akmuo. Ant jo – negirdėta pavardė ir svetimas vardas. O juk 50 metų šituos Povilo ir Jono kapus prižiūrėjo, gėles sodino, laistė Povilo motina Rozalija. Ji tuomet, 1946 metais, užsakė du antkapėlius pas K.Jušką. Kadangi Jonas ir Povilas buvo žuvę viename bunkeryje, per vidurį – vienas kryželis.

Visus tuos metus Jono ir Povilo atminimą gerbė, kapus lankė, gėles nešė, žvakes degino partizanų artimieji ir kaimynai: Eugenija, Aleksas, Bronė, Birutė, Feliksas, Gediminas, Liudas, Milda, Algis, Fausta, Regina, Vaitiekus, Aleksandras, Ona, Danutė, Eglė, Rūta, Vytautas (pastarasis – mokytojas, tuomet du kartus po šiaudų vežimu atvežęs per Kunigiškius iš Janonių kaimo meistro Vazulio).

– Viešpatie, kodėl gi neatsivėrė žemė ir neįvyko stebuklas? – stovint prie partizanų kapų, atklydo iš kažkur girdėti žodžiai.

– Įvyko stebuklas, – priėjo prie mūsų ano meto kapų sargas Stasys Paškonis. – Šitą akmens statytoja nutrenkė infarktas. Jis už 30 metrų nuo čia palaidotas. Rodos, iki nepriklausomybės jis buvo kažkurio kolchozo partinės organizacijos sekretorius. Norite pažiūrėti?

Vyžuonų kapinės buvo tarsi paskendusios dugaspalvėje gėlių jūroje. Čia nuo visų kapų alsavo meilė...

Kai palikome kapines ir leidomės pro bažnyčią žemyn Vyžuonos upės link, mano šeimos bičiulis enciklopedininkas ramiu balsu kalbėjo:

– Eldėdėpė valdžia jau ir prie kapų prisirito. Gimdo naujus patriotus. Ne tuos, kurie žuvo, bet matomoje vietoje savųjų vardus kala. Jie meistriškai viską maišo. Antiherojai didvyrių ir kankinių vainikais dabinas. Dori redaktoriai turėtų būti ypač akli, leisdami naujas enciklopedijas, kol nutekės į nebūtį melo ir smurto upė, su baisia jėga užtvindžiusi Lietuvą 1940-aisiais...

Visi tie, kurie šventai saugojo Povilo ir Jono atminimą, susirinkę šiandien prie jų kapų ir pamatę svetimą akmenį, klausia:

– Kas gi nuridens tą sunkų akmenį nuo Jono kapo? Juk jis, kaip ir visi kiti partizanai, taip pat priklauso ne tik amžinybei, bet ir žemės atminimui.

Taigi kas ir kada nuris tą baisų ir sunkų Lietuvai užverstą akmenį nuo mūsų sielų ir gyvenimo? Kas? Santarvė? Kokia?

Vyžuonų kapų sargas, kai kapinėse pasilikdavo vienas, garsiai sakydavo:

– Kelkitės, brangieji! Kelkitės, prabočių šešėliai iš Lietuvos kapų ir iš Sibiro. Tapažadina Jūsų amžinoji meilė naują tėvynės atgimimą.

O bendrakeleivis enciklopedininkas tarsi sau priduria:

– Tegu dega jūsų šviesa ant kiekvienos kryžkelės, prie kiekvieno namo, prie kiekvienų vartų. Teliepsnoja jūsų amžinoji šviesa prie gimtinės lango...

– Stabtelėk! Aš dar apie santarvę, – sustabdžiau bičiulį. – Tai buvo tuoj po nepriklausomybės atkūrimo. Lėktuvas, kuriuo skrido grupė Lietuvos teatrolių iš Maskvos, nusileido kariniame aerodrome netoli Irkutsko. Betoniniai pakilimo takai, betoninės sienos, betoninis lėktuvų kaušmas. Ir kariškiai, kariškiai, kariškiai su raudonomis žvaigždėmis kaktose, tarsi Vyžuonų sribų piktadarybių atšvaitai iš tų 1946 metų...

Autobusas mus nuvežė į "pergalės" miestą Angarską. Karui baigiantis, tą miestą statė vokiečių belaisviai. Jie ten montavo Krupo išdraskytas gamyklas, rentė namelius, panašius kaip Klaipėdos senamiestyje. Dauguma tų belaisvių ten rado ir kapus. Gatvėse – bedvasė nykuma. Visi plakatai, gatvių pavadinimai ir vienintelis kresno Lenino paminklas miesto centre vedė apie 250 tūkst. Angarsko gyventojų į komunizmą. O Lietuvoje tuo metu alsavo stebuklingas nepriklausomybės aromatas...

Dieve man! Stovėjau tame mieste, mirštančiame nuo melo idėjų ir chemijos nuodų, besiveržiančių iš supuvusių gamyklų kaminų, ir laukiau kažkokio stebuklo. Juk čia, šitais keliais, kažkur praėjo, pravažiavo ar vežamas buvo Varkujų kaimo ūkininkas – mano tėvas, Vyžuonų sribų ir rusų enkavėdistų 1948-ųjų naktį surakintas ir išvežtas. Tuomet tie sribai leido tėvui pasiimti vieną pagelvę, marškinius ir lašinių bryzą. Duonos kepalą įmetė į važiuojantį pro šalį vežimą kaimynas Jeronimas Mikučionis. Brolis Antanas, vienuolikos metų ligonis, pakeliui į Sibirą buvo nužudytas...

Aš ieškojau tėvo Angarske. Bet jo neradau. Irkutske, nedidelėje cerkvėje, kur buvo laidojami dekab-

ristai, uždegiau žvakę. Bet ir ten jo neradau. Ir dekabristų muziejuje, kur kadaise po tremties gyveno Trubeckojus, Bolkonskis ir kiti, tėvo neradau. Tik nuo vienos sienos iš paauksuotų rėmų žvelgė į mane išpurtes 1863-ųjų Lietuvos korikas Muravjovas. Muziejaus darbuotoja aiškino, kad jis buvęs dekabristų draugas... O ant kitos sienos – kitas Muravjovas, Amūrskis. Jis, kaip džiūgavo ekskursijos vadovė, užkariavo ir prijungė prie Rusijos dar XIX a. visą Amūro kraštą. Visiems amžiams... Čia ryškiau nei bet kur kitur supratau Rusijos "amžinybės" prasmę, taip lengvai XX a. viduryje perkeltą į Vyžuonų sribyną per Lietuvos išdavikus, kurių piramidės viršūnėje tuomet sėdėjo Antanas iš Suvalkijos lygumų...

Vėliau, važiuojant Baikalo link, pakelėse šmėžavo rusiški kaimeliai, apsitvėrę aukštomis tvoromis. Pralėkėm kažkokias buriatų gryčeles, kai staiga atsivėrė nepasakoma ir paslaptinga didybė – Baikalas.

"Dabar mane atvežė prie didelio ežero. Nematyti net kitos pusės. Lietuvoje per visą savo gyvenimą nieko panašaus nepatiria. O upės čia kokios!" – šituos tėvo žodžius prisiminiau iš jo laiško, rašyto 1950-ųjų rudenį. Žinau, kad tai buvo paskutinis tėvo laiškas iš tremties, atsiminiau, kad tąsyk mama išsiuntė jam paskutinį siuntinį su lietuviškais lašiniiais, česnakais ir svogūnais. Mat, kaip jis rašė, tų daržovių jis ten negauna, o dantys vis labiau tampa be gyvybės ženklų...

Apsistojome Baikalske. Tai – kažkokių purvinų barakų vilkstinė, tankiai apaugusi medžiais ir krūmais. Buvo popietė, kai grupelė mūsų keliauninkų nuėjome į valčių prielauką, norėdami pasiirstyti po Baikalą. Bet stoties viršininkas nuo to žingsnio mus sustabdė, tvirtindamas, kad Baikalo dvasia tuoj tuoj parodys savo galybę.

– Matote, dabar Baikalas ramus, bet aš jau girdžiu jo viduriuose kaukiančią audrą, – nerišliai dėstė valčių sargas.

Ir sulig tais žodžiais kaip sujudėjo, kaip įniršo Baikalas! Viena už kitą didesnės ritosi bangos, kalnai vandens griuvo ir griuvo – atrodė, kad pragaras susimaišė su žeme.

– O, dangau! – šitos stichijos pakerėtas, norėjau šokti į Baikalą. Bet tuo metu iš vandens iškilo basas, kaip vidurvasario kaitroje šaltinio vandeniui nusiprausęs, ten, tėviškėje, netoli Pivoriūnų... tėvas. Jis stovėjo viduryje Baikalo, o aš – ant kranto. Vanduo vienodai ir ilgai šėlo. Kai viskas nutilo, išnyko ir mirasas... Tik balsas. Viešpatie, koks balsas! Aš nežinau, ar jis kalbėjo, ar giedojo – kaip psalmes per Visų Šventųjų procesiją tais anais šventais Nepriklausomybės laikais. Bet aš girdėjau kiekvieną jo žodį: "Sibiras – nepaprasto grožio kraštas, nes čia kiekvienas medis, kiekvienas akmuo, žolė, krūmas – mūsų dvasia... Mūsų čia pilnas Sibiras. Nuo neatmenamų laikų. Iš visų kraštų. Patys šviesiausi ir doriausi. Atsivežėm į šitą kraštą begalinį ilgesį tėvynės ir šeimos, jaukių namų, kur kūrenasi šventa protėvių ugnelė... Čia gyva tokia legenda. Kadaise Baikalas turėjo vienturtę dukrelę Angarą. Ta augo laiminga ir linksma, tėvo globojama ir mylima. Bet štai ji suaugo, ir pabudo joje ilgesys. Angara jautė širdimi, kad kažkur vienišas Jėnisiejus vandenis gena. Jos ilgesys buvo didesnis už meilę tėvui. Todėl, kai tik sulau-

kė progos, šoko iš Baikalo glėbio ir pasileido, pati gerai nežinodama, kur. Per Sibiro klonius ir miškus, kalnagūbrių tarpeklius lėkė, kur šaukė širdis... Tuomet Baikalas įniršo ir, pagriebęs didžiulį akmenį, sviedė pavymui, sušukęs:

– Daugiau tu pas mane niekada nesugrįši!

Tas akmuo-uola ir dabar tebestovi giliai įstrigęs Angaros žiotyse. Jei tą akmenį kas pajudintų, po kelių valandų Irkutsko miesto neliktų nė žymės – Baikalas jį nušluotų vienu įsibėgėjimu..."

Paskui tėvo balsas pamažu tolo, bet dar buvo aiškiai girdėti: "Mano ilgesys – ne mažesnis kaip Angaros. Mes kaip ta upė lekiame ir lekiame iki savo Jėnisiejaus – Lietuvos. Lekiamė į tėvynę drauge su praskrendančiais paukščiais, su Sibiro vėjo gūsiomis, kaskart skaudžiau girdėdami gimtinės dainas, šventų Velykų prisikėlimo giesmes. Tenai namai. Tenai istorija. Tenai atmintis. Bet čia – tiek kalnų, tiek čia miškų... Pavargę, dažniausiai šunų sudraskyti arba rusų saugumiečio kulkos pakirsti, pasirenkam medį, olą ar akmenį ir susiliejam į vieną laiko tėkmę... Mūsų kapai – visas Sibiras. Jis sklindinas mūsų dvasios, kurios nepajėgė sunaikinti pikčiausi Lietuvos priešai. Todėl ir nerasi pasaulyje tokių medžių-milžinų, nesutramdomų upių ir tiek daug, tiek daug sulaužytų likimų. Mūsų tėkmė... Iš Sibiro gilumos tu parvežk į Vyžuonas nors vieną akmenėlį nuo Baikalo. Jei dar gyvas nors vienas sribas ar jo palikuonis, tu ir jam parvežk. Ir pasakyk, kad istoriją reikia žinoti kiekvienam nuo mažų dienų. Tik jos dėka galima atskirti žmogų nuo gyvulio... Ir dar tam sribui kaip kūdikiui išaiškink, kad už tas jų ir jų krikščionių piktadarybes nėra žemėje institucijos, kuri jiems atleistų, jeigu jie patys neišpažįsta savų nusikaltimų. Be reikalo jų palikuonys dabar uždusdami kartoja žodžius "santarvė", "meilė", "pagarba". Dabar jie šneka, kad reikia iš kartos į kartą palikti palikuonims šeimos relikvijas... Kurgi jie buvo tuomet, kai mus trėmė, šaudė mūsų vaikus, šalino iš mokyklos ir iš darbų, vogė mūsų šeimų relikvijas, prievartavo išdavystėms. Kurgi tuomet buvo jų santarvė, kurgi meilė ir kokios gi tėvynės vardu buvo prievartaujama tėvynė?"

Surinkau balto granito akmenėlių saujelę, juodos žemės žiupsnelį, o persikėlęs į kitą Baikalo pusę nuo uolų nuskabinėjau įvairių formų juodų, rudų, smėlio spalvos nuolaužų... Atvežiau tuos tėvo "palaikus" į Vyžuonas. Bet ten neberadau tų sribų ir tų žiurkelių su "špuntais" panosėje iš Utenos. Senieji vyžuoniečiai sakė, kad juos laikas arba kairiosios partijos prarijo, o dar kiti kalbėjo, kad visai neseniai numirė ir paskutinis sribas, toks aukštas ir šlubas. Rodos, jis tėvą su broliu tuomet, 1948-aisiais, ir išvežė. Atkūrus nepriklausomybę, pasakojo vyžuoniškai, kažkas pasivijo tą "liaudies gynėją", besileidžiantį nuo bažnyčios pakalnėn link buvusio sribyno, ir nušlavavo botagu. O "nuopelnų" žmogus turėjo ypatingų, nes eldėdėpė piramidė jam buvo paskyrusi didžiulę pensiją. Sako, maždaug akademiko algos dydžio. Vietoje persekiojimo iki gyvos galvos, vietoj amžino prakeikimo kaip naciams, kaip žydšaudžiams...

Taigi kaip ir į kokią santarvę žygiuoti? Nejaugi be sąžinės sąskaitos? Be viešos išpažinties? Ko gi verta tokia santarvė, tėvynė?

Troškūnų klebonas Antanas Juška

Raimondas
GUOBIS

Su Gudelių kaimo pavasarininkais. Iš kairės: Mykolas Bartaševičius, kun. Antanas Juška, Marytė Marcinkevičiūtė, Paulina Bubinaitė. 1939 m.

Jis buvo nedidelio ūgio, neišvaizdus, bet savo dvasia išsiskyrė iš kitų Troškūnų parapijoje kunigavusių kunigų.

Gimė Antanas Juška 1906 m. balandžio 28 d. pusę valako valdžiusių Subačiaus miestelio ūkininkų Domielės Valaitės ir Juozo Juškos šeimoje. Iš keturių Juškų vaikų du buvo mirę, kartu su Antanu augo ketveriais metais už jį vyresnis brolis Povilas. Tėvams persikėlus gyventi į Palėvenės parapijos Pamarnakių kaimą ir valdant jau 30 ha žemės, šeimai darbo padaugėjo, teko samdyti berną, jam sukrapštyti algą.

Antanas raides pažinti išmoko namie, skaitydamas elementorių ir storą maldaknygę „Šaltinis“. Dievotos moterėlės Juzės pamokyta, 1915 m. priėmė Pirmąją Komuniją. 1917 m. rudenį ėmė lankyti Subačiaus mokyklą, kur mokė neeilinio pamaldumo ir pasišventimo mokytojas Petras Babickas.

Eksternu išlaikęs egzaminus, Antanas Juška 1919 m. įstojo į Kupiškio gimnaziją. Nors jau buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, bet ją dar reikėjo apginti. Daug jaunuolių ėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, lapkričio mėnesį žmonės buvo kviečiami aukoti kariuomenei. Aukų lapą paėmė ir trylikametis Antanas Juška. Jis kartu su dvidešimtmečiu bičiuliu Antanu Baranausku perėjo Terpeikių ir Pamarnakių kaimus. Neatsirado nė vieno kiemo, kuriame nieko neduotų. Kas lašinių, kas kojines, kas pirštines...

„Ir nė vienas iš tokio rinkėjo nesityčiojo, matyt, visi norėjo padėti savanoriams. Stebiuosi savo drąsa, stebiuos žmonių nuotaiką...“ – įspūdiškai užsifiksavo dienoaraštyje.

1922 m. Antanas jau kunigų seminarijoje Kaune. Nedidukas, išblyškęs... Vyskupas Pranciškus Karevičius kartą susirūpinęs paklausė: „Gal tu sergi?“ Mokslo sekėsi, ruošėsi licenciatui, bet, pradėjęs kunigauti, dėl gausybės darbų mokslinio laipsnio neįgijo. Dalyvavo seminarijos chore – giedojo pirmuoju tenoru, buvo Blaivybės draugijos, Retorikos sambūrio, Šv. Tomo būrelio narys, tretininkas. „Išmokau laiką tvarkyti ir branginti“.

Šeštadienį prieš Sekmines, 1929 m. gegužės 25 d., Kauno bazilikos presbiterijoje 24 jauni diakonai sukniubo kryžiumi, priimdami kunigystę. Po to Antanas Juška visą gyvenimą jautęs rektoriaus Maironio ir arkivyskupo Juozo Skvirecko rankų prisilietimą. „Tu es sacerdos in aeternum“ (Tu esi kunigas per amžius). Tėvas turėjo skolų, tačiau pasitarę nusprendė švęsti primicijas iškilmingai. Pernakvojęs Palėvenės klebonijoje, kun. A. Juška birželio 16-ąją pirmą sykį atsisėdo į klausyklą, iškilmingai įvesdintas į bažnyčią, aukoją šv. Mišias, teikė palaiminimą visiems susirinkusiems. „Nežinau, ar yra buvęs bent vienas primiciantas, kuris būtų nesusigraudinęs, teikdamas palaiminimą motinai, tėvui...“ Tai progai bičiulis Jonas Baranauskas parašė dramą „Likimo keliai“, kurią jaunimas suvaidino kaimynų klojime. Vaidinime pasakojama, kaip jaunas kunigas, grįždamas namo, pakeičia apsinakvojusį nepažįstamą žmones. Naktį plėšikai nužudo šeiminkus, o kruviną peilį įkiša į kunigo lagaminą... Paskui tą kunigą neteislingai apkaltina ir nušalinia... Kun. Antanas Kripaitis po spektaklio atsiduso: „Kad nebūtų ši drama pranašinga kunigui Antanui...“

Nuo 1929 m. birželio 18 d. kun. A. Juška – Panevėžio Senamiesčio parapijos vikaras. Daugiau negu 10 000 parapijiečių, kaimuose 9, o mieste 6 mokyklos, tad tikybos dėstymas ir kiti darbai – dviems vikarams. Klebonas prelatas Juozapas Gražys mažai tepadėdavo, nes buvo vyskupo generalvikaras. „Mano svajonė būdavo išsimiegoti iki soties. Miego nuolat trūkdavo. Per dieną pavargdavau mokykloje, lankydamas ligonius ir kt. Vakare – organizacijų valdybų posėdžiai, repeticijos, svečiai. Sugaišdavau iki vėlumos, ryte 7 val. vėl šv. Mišios“. Turėjo įsigijęs anglišką motociklą „B.S.A.“, tai daugiau suspėdavo, tačiau vyskupas Kazimieras Paltarokas tokios technikos labai nemėgo.

Šv. Jurgio dieną, 1937 m. balandžio 23-ąją, A. Juška atvyko į Troškūnus dirbti administratoriumi. Čia pragyveno paskutiniuosius nepriklausomybės metus, Antrąjį pasaulinį karą, o 1945 m. rugsėjo 4 d. išvyko į Ramygalą.

Ten ėmėsi remontuoti kleboniją bei suniokotą, nugriautu bokštu bažnyčią. 1949 m. balandžio 12 d. po rekolekcijų Uliūnų bažnyčioje su vienu iš savo "vaikų" Vytautu Knizikevičiumi ėjo per kalnelį link plento, kur tikėjosi sustabdyti pakeleivingą sunkvežimį. Kelią pastojo "skrebas" Varnas ir keturi kareiviai. Kunigą areštavo. Velykas jis sutiko Panevėžio saugumo rūsyje, vėliau kalėjo Vilniaus KGB kalėjime. Tardė naktimis – net šešis kartus. Rodos, jie pasiekė, ko norėjo. Protokolas pasirašė beveik nežiūrėdamas, šturpą jam kėlė kalinių aimanos, išprotėjęs kunigas Liesis. Spalio pabaigoje A.Juška jau Lukiškių kalėjime. Pavyko 10 minučių pasimatyti su broliu Povilu. Spalio pabaigoje kunigas buvo nuteistas kalėti 25 metus ir išvežtas. Visų Šventųjų dienos maldas skaitė jau vagone. Kalėjo Taišeto, Omsko lageriuose.

Į Lietuvą sugrįžo 1956 m. rugsėjo 19 d. Šiek tiek pasisvečiavo įvairiose parapijose pas bičiulius kunigus, ypač malonu jam buvo pas kun. Steponą Galvydį. Gruodžio 7 d. Antanas Juška buvo paskirtas Zarasų klebonu. Ten užgriuvo sovietų valdžios šmeižtai, jam buvo trukdoma dirbti, atlikti kunigo pareigas. 1966 m. persikėlė į atokią Švedriškės parapiją. Jautėsi pavargęs, pats norėjo nuošalesnės vietelės. Rūpinosi bažnyčia, kapinėmis, visas jėgas skyrė bendruomenės žmoniems. Jau antrąją darbo dieną ėmė vykdyti savo pasiryžimą pagerbti kiekvieną mirusį parapijietį, nueidamas į jo šermenis. Visiems atlikdavo vienos apeigos, nieko neišskirdavo, visiems laidotuvių dieną sakydavo pamokslą. Parapija maža, tad klebonas dažnai atlikdavo ir zakristijono darbą. Jokių atostogų neprašė ir neturėjo. Atostogas pakeisdavo meškeriojimas ežeruose ir grybavimas.

1980 m. sunegalavęs, prašėsi į altariją, nes tepajėgė atlikti tik būtiniausias patarnavimus ir šventadieniais aukoti šv. Mišias. Tačiau Švedriškėse išbuvo dar 10 metų – tik 1990 m. vasario 17 d. atvyko į savo pirmąją parapiją Panevėžyje. Kiek galėjo, klausė išpažinčių, aukojė kasdienines rytmečio, pusės septintos, šv. Mišias. Mirė Antanas Juška 1991 m. vasario 14 d.

Taigi trumpai peržvelgę ilgą ir prasmingą kun. A.Juškos gyvenimo kelią, sugrįžkime į jo kunigavimo dienas Troškūnuose. 1937 m. Jurginių dieną į Troškūnus atvykusį A.Jušką vienuoliai pranciškonai sutiko draugiškai. Troškūniečiai buvo siuntę delegacijas pas vyskupą, kad vienuolius paliktų miestelyje. O 1945 m. rugsėjyje taip pat siuntė delegaciją – Audicką, Patamsį, Čepą – prašyti, kad neiškeltų kunigo A.Juškos: "Mums kito klebono nereikia, neįsileisime..."

Vienuoliai pasiūlė pirkti ūkio inventorių, paprašė 6 000 litų, o atvykęs kunigas teturėjo tik 600 litų. Santaučių nesukaupe, viską išdalydavo laikraščiams, organizacijoms, studentams, moksleiviams, globotiniams... Inventorių nusipirko tik pasiskolinęs pinigų. Ūkį tvarkė ūkvedys ir samdyta šeimyna, nes pats kunigas apie šiuos dalykus mažai išmanė. "Taigi iš ūkio turėjau naudos tik kad prasimaitinau pats, vikaras, samdoma šeimyna ir mano jaunimas".

To meto Troškūnų parapijos kultūrinis gyvenimas kun. kuliavo. Katalikiškosios organizacijos veikė ne prasčiau

kaip didelėse miestų parapijose. Angelaičiai, pavasarininkai, Lietuvių katalikų sąjungos nariai, tretininkai... Ypač gražiai veikė jaunieji pavasarininkai berniukai, naudodę prancūzų žosistų metodus, platinę laikraštį "Pavasaris", atlikinėję mėnesinę išpažintį. Augo geri vadai, pavyzdingi parapijiečiai. Troškūniečiai džiaugėsi 150 vietų parapijos sale. Iki 1940 metų kiekvieną sekmadienį joje vykdavo susirinkimai, vakarai ar koncertai. Buvo baigta įrengti ir senelių prieglauda, kurioje, iki sovietams ją uždariant, gyveno 2 vyrai ir 16 moterų. Ją globojo seserys apvaizdėtės iš Panevėžio; ilgiausiai darbavosi Teklė Miceliūnaitė ir Adelė Galvanauskaitė. Produktais aprūpindavo, pinigų ir drabužių aukodavo parapijiečiai.

Kunigaujant A.Juškai, buvo keturios naujai įšventintų kunigų primicijos: Povilo Repčio (Padrųjų k.), Mykolo Stonio (Žemaitėlių vls.), Stepono Jurgio Gailiūšio (Vaidlonių k.) ir Antano Juškos (Vadoklių par.).

Kunigas A.Juška mėgo knygas, spaudą. Bendradarbiavo "Panevėžio Garsė", rašydavo į "Jaunimo vadą", "Tiesos kelią", "Pavasari" – daugiausia jaunimo temomis. Rūpinosi Troškūnų parapijos knygynėliu, kuriame 1938 metais buvo apie 700 knygų, lankydavosi 150 skaitytojų. Įsteigė skaityklą-ramovę, kur buvo galima ne tik pasikeisti perskaitytas knygas, bet ir peržvelgti laikraščius, pasiklausyti radijo.

Dar besimokydamas seminarijoje, A.Juška skaitė knygas apie Joną Boską. Jaunimą globojęs ir auklėjęs šventasis tapo sektinu pavyzdžiu kunigui. Tuo metu Lietuvos prieglaudose našlaičiai būdavo išlaikomi iki 15 metų, o paskui paliekami savarankiškam gyvenimui be jokios priežiūros. Dar Panevėžyje kun. A.Juška du našlaičius iš vaikų prieglaudos pasiuntė į Amatų mokyklą, suteikdamas jiems pilną išlaikymą. Iš Troškūnų jau pirmaisiais savo kunigavimo metais į tą mokyklą pasiuntė dar du berniukus, vėliau kelis paėmė savo globon. Beveik dešimties globotinių būryje buvo ne tik našlaičiai, bet ir neturtingų tėvų vaikai. Bais

Kun. Antanas Juška
sovietų lageryje

gę pradžios mokslus, jie mokėsi gimnazijose, kunigų seminarijose, universitete. Vos per trisdešimt metų persirietę jų globėjas patirdavo ir smagių, ir karčių valandėlių. Kai vaikai įskaudindavo, tekdavo juos ir pabarti, bet senatvėje galvojo, kad turįs kuo pasidžiaugti – ne vienam jaunuoliui padėjo išeiti į gyvenimą. Globėjo išgyvenimus atskleidžia jo dienoraščio eilutės:

"1943 08 19. Jei mano vaikai negerai, kam juos laukau, kodėl nebaudžiu. Priekaištai pastarųjų dienų. Vacys turima minty. Galiu juos šalinti, bet kas iš to? Ar pasitaisys? O gal liks atstumti, valkatos ir kaipo tokie žus? Tėvas pakenčia nedorą sūnų. Jis man daug kainuoja, nors riša mane su juo tik varginga būklė, laukinis būdas ir mano jautrumas..."

"1943 08 21. Pusę dienos prabuvau lauke prie savojo jaunimo. Ne jų darbą prižiūrėti norėjau, tik man su jais smagu. Mačiau Vacio sumanumą, tik jis niekieno neragintas išvartė miežius, kad išdžiūtų ir būtų galima vežti. Mačiau kai kurių aptingėjimą. Nors bendrai jie rūpinasi dirbt ne dėl akių, o kaip sau..."

"1943 08 23. Jau netvarka! Ir meldžiaus, gailėjaus ir vis jatau netvarką. Ir visos aplinkybės erzino. Vacys na-

mie nenakvojo. Kai papusryčiavę susirinko mano kambaryje, ir Vacys paprašė užsiruškut, rūščiai, nustelbdamas kitus, surikau: "Negausi, naktimis kažin kur vaikiojies..."

"1943 08 27. Senutė Inčiūrienė, malonioji poeto Kazio motina, atnešė medaus butelį. Visi vaikai po agurką, po medaus taurelę – vaišinamės. Jauku, sava, šeiminis. Pamirštami visi pavojai."

"1943 09 13. Masys Vytukas ir Kasevičius Jurgis, du berniukai, mano mokinių pradžios mokyklą, išvyksta mokyti į Panevėžio gimnazijos II klasę. Atsisveikino, ir jiems daviau po 50 RM."

"1943 09 18. Mūsų kūlės tikra pabaiga. Virtuvė už stalo savių, talkininkai. Bejuokaujant pageidautą samagono. Vacys pasišovė gauti, Kazimieras davė pinigų, ir drumzlinas litras ant stalo. Atėjau – net gėda. Po stikliaus dauguma. Tik Dagelis susilaiko. Vytukas gi, patį didįjį stiklį demonstruodamas, kaip senis nemirktelėjęs išmaukia. Neištūrėjau. Prie visų subariau. Priminiau, koks iš tavęs bus mokytojas. Nusiminė berniukas..."

"1943 09 19. Dagelis paspaudė ranką, pasižadėjo nerūkyti ir degtinės negerti visados. Norįs būti sveika šeimos atžala..."

"1943 10 09. Pradedu manyt, kad visi tėvai kenčia dėl savo vaikų. Juo labiau mylima, tuo daugiau kentėti reikia. <...> Aš su savo meile nenoriu būti įkyrus jiems. Iš kitos pusės, matau pretenzijas. Kai apgalvoju gerai, randu save nevertu jų meilės ir pagarbos. Bet žmoniška laukt bent dėkingumo už tą visą, ką jiems padariau. O gal jiems gera darydamas, tik save tenkinu, iš to patirdamas gera darančio džiaugsmą."

Visais parapijiečiais besirūpinęs Troškūnų klebonas Antanas Juška pats pasitenkindavo kukliu apdaru ir paprastu valgiu. Ką geresnio gavęs iš turtingesniųjų kalėdos metu, atiduodavo vargstantiems. Didelį dėmesį skyrė katekizacijai, pats dėstė tikybą Troškūnų, Gudelių, Lavėnų, Rudžionių, Mašinkų, Milaikiškių mokyklose. Tikybos mokslą mokiniai pažindavo per trejus metus: pirmaisiais – išpažintis, antraisiais – Komunija, trečiaisiais – Rožančius.

A. Juška darbavosi sėkmingai, nors dažnai krimsdavosi kažką daręs ne taip, per mažai dedęs pastangų. Neretai tokios mintys užplūsdavo vakarais, sėdint vienuose vienuolyno kambarėlyje. Dienoraštyje jis rašo:

"1943 10 15. Jau antras vakaras dirbu, kol elektra šviečia. Gera, ramu, niekas netrukdo. Visi mūsų namuose jau ilsisi. O kunigo rankos, visiems sumigus, siunčia laiminimą visiems parapijiečiams, kunigo lūpos šnabžda žodžius maldos, mintys į dangų kyla... Pats jaudinuosi, nes jaučiu savo vietą, matau man pavestuosius, kuriuos visus turiu dangun nuvesti."

"1943 11 12. Tuščia viduj, tuščia. Gaila dienos, pats savęs gėdinuos. <...> Su baime klausiu pats savęs: kas gi bus? Štai kas aš! Tinginys, išsiblaškęs, nenaudingas tarnas. Viešpaties vynuogynė ne tokių reikia. Keliuos ir eisiu."

"1945 02 13. "Neprivalau laukt žmonių įvertinimo, pripažinimo, meilės ir užmokesčio! Mano širdis platesnė: myliu visus, nebodamas, ar mylimieji tuo pačiu atsिमoka."

"1945 03 02. Pačiam liūdna ir baisu. 11 porų susimetėlių! Daug nelanko bažnyčios, daug skriaudų, žiaurumų. Kerštas. Nežinau, kuo padėti. Vis kaltinu pats save. Jei būčiau tobulesnis – viskas geriau sektųsi."

Troškūnuose kun. A. Juška praleido Antrojo pasaulinio karo metus, verkė, kai 1940 m vasarą, drebindami žemę, miestelio gatvėmis riedėjo rusų tankai. Sovietų valdžia nusavino žemę, kleboniją. Klebonas turėjo džiaugtis, kad nevaro iš buto, leidžia mokėti nuomą. Užėjus vokiečiams, kai kurie vietiniai vyrai apsiginklavo, užsirišo ant rankovių baltus raiščius ir okupantų įsakymu į getą suvarė žydus. Juos varydavo ravėti daržų, šluoti gatvių, kitų darbų dirbti. Aikštėje priešais bažnyčią keturis žydus sušaudė. Pasibaisėjęs ir pagautas nevilties kunigas norėjo net išvažiuoti; ėmė kankinti nemiga, prieš akis vis iškildavo šiurpūs įvykis. Teko ir du kartus eiti pas areštuotus komunistus klausyti išpažinčių. Troško padėti visiems, kokių pažiūrų jie bebūtų...

Pasklido kalbos, kad, kunigui užtarus, areštuotąjį paleistų. Artimieji ėjo pas kleboną, su ašaromis prašė parašyti liudijimus, kad suimtas yra niekuo nenusikaltęs. Susigraudinęs kunigas rašė, bet tie rašteliai ne ką galėjo padėti. Vėliau kun. A. Juška sovietų valdžios už tai bus apkaltintas ir kalinamas – esą, gelbėjęs todėl, kad gavęs aukso... Ir iš lagerio sugrįžusiam ramybės nebus: rodysis neigiami atsiliepimai spaudoje, Ateizmo muziejuje kabės jo fotografija su prieraišu: "Jis bendradarbiavo su naciais".

O vokiečių okupacijos metais Troškūnų klebonas slapstė dvi žydaites, kurias pavyko išgelbėti.

A. Juška sielvartavo dėl žmonių kančių – žudynių, plėšimų, kankinimų, suėmimų... Dienoraštyje rašė:

"1944 12 24. Vakaras nepaprastai tylus. Miestelyje jokio judėjimo. Visiems Kūčios. Daugelis jas ašaromis laisto. Nelinksma ir man. Kaipgi džiaugtis, kitiems raudant. Kad ir mane kiauurai perima kitų skausmas."

"1945 04 06. Velykose paraginau pirmuosius devynis mėnesių penktadienius paaukoti už tėvynę, taiką, savuosius, toli esančius. <...> Pavojai dideli. Dievo gailestingumas dar didesnis. Būkim jo verti."

"1945 04 07. Vakare kėlėme inkilus špokams. Padirbo juos mano ministrantai. Tai nors vienas kūrybinis darbas toj didelėj depresijoj."

"1945 04 14. Kaip nepastovus oras – tokia ir nuotaka. Tuo labiau, kad žmonės gyvena nuolatinėj baimėj ir mane užkrečia. Man gaila visų. Dėl to daraus nervingas, naktimis neramiai miegu. Paausiuos vis daugiau sidabro, o plikė didėja. Širdis ne akmeninė – ji dalyvauja kito sielvartuos."

Paskutinieji dienoraščio įrašai – labai smulkiu šriftu. 1991 m. vasario 13-oji – Pelenų diena. Kaip įprasta, pusvalandį praleidęs klausykloje, pusę septintos kancelėbravęs šv. Mišias, pasilieka ir dešimtos valandos pamaldose, dar pusantros valandos klauso išpažinčių. Pavargsta... "Mat širdis maudė naktį... Ir ko jai trūksta. Manau, šandien bažnyčioje buvau reikalingas talkininkas." Užsimeina apie kun. Roberto Pukenio kelionę Vokietijon, kun. Tamulionio – Amerikon. "Gal gerai, tik kiekvienas iš parapijos pasitraukimas nuostolingas parapijiečiams."

Rytojaus dieną kun. Antanas Juška mirė. Atsiminiuose apie savo gyvenimą jis paliko tokias eilutes:

"O kas mano gyvenime žymesnio? Gal nieko. Eilinis kunigėlis. Vidutinių gabumų. Turėjau pergyvenimų daug ir įvairių. Žvelgdamas į praeitį, viską matau lyg rūkuose, lyg nieko nebūta. Bet kuris gi pergyvenimų neturėjo? Savo veiklos vertinti nenoriu ir nedrįstu. Nemo iudex in sua causa (tegu kiti vertina). Tik Dievo teismo bijau, kad nebūčiau atmestas kaip tas tarnas nedorasis, savo talentą užkasęs."

Mokytoja Sofija Pakalnienė prieš 50 metų, palkalbinta klasės draugės Onutės Gikytės-Šakėnienės, tarpininkaujant rašytojui A.Žukauskui-Vienuo-liui, atvyko dirbti į Anykščius. Jaunąją mokytoją, kaip ir jos draugę Onutę, rašytojas priglaudė savo namuose, kur ji gyveno daugiau kaip trejetą metų. Liko šviesūs tų dienų prisiminimai. Jaunystės laikus, ilgametį darbą mokykloje primena ir nuotraukos.

Mokytojos albumuose – daug nuotraukų, liudijančių apie įvairius Anykščiuose vykusius kultūros renginius. Sofija Pakalnienė, Jonė Marciukienė, Emilija Petrokienė daug syk džiugino anykštėnus ir jų svečius, dainuodamos A.Baranausko „Anykščių šilėlį“ bei kitus poeto kūrinius.

Skaitytojų dėmesiui – tik kelios nuotraukos iš daugeliui pažįstamos, gerbiamos ir mielos mokytojos albumo.

Kupiškio gimnazijos klasės draugės susitiko ir nusifotografavo A.Žukausko-Vienuočio sodybos gėlyne. Iš kairės į dešinę: Marytė Marcinkevičiūtė (ji buvo daug žadanti poetė, bet mirė džiova), Sofija Varatinskaitė ir Onutė Gikytė. 1952 m.

Sofija Varatinskaitė 1950 m., baigusi universitetą

Sofija su savo vyru mokytoju Juozu Pakalniu. 1954 m.

J. Biliūno vidurinės mokyklos 33-oji abiturientų laida po Paskutinio skambučio. Mokytoja Sofija Pakalnienė – pirmoji iš kairės. 1976 m. gegužės 26 d.

Skamba "Anykščių šilelio" posmai. Dainuoja (iš kairės į dešinę) Emilija Petrokienė, Jonė Marciukienė ir Sofija Pakalnienė

LATAVA*

Indrė EIMANAVIČIŪTĖ

Šventąja plaukė sieliai...

Smėlingos kalvelės, šilų žemė niekada nebuvo dosni Latavos kaimo žemdirbiams. Nelengva buvo verstis net stambesniems ūkininkams – valakininkams, pusvalakininkams. Tad daugumai Latavos kaimo vyrų rūpėdavo ir medžioklė, ir žvejyba, statybos darbai, kur galėjai prasimanyti bent kiek papildomų lėšų pragyvenimui. Tačiau pats pelningiausias verslas prie Šventosios esančių kaimų gyventojams buvo sielių pynimas, plukdymas. Tiesa, šiam darbui reikėjo stiprių, ištvermingų, drąsių vyrų. Tykodavo pavojai plaukiant per rėvas, užtvankas, seklumas...

Sieliai... Tai jau seniai šnekamojoje kalboje nebevertojamas, primirštas, tik apie praeitį liudijančioje literatūroje retkarčiais sutinkamas, paslaptinai skambantis žodis. Sielis – eilėmis surišti, plukdomi rąstai, – aiškina „Lietuvių kalbos žodynas“ (V., 1981. T.12. P.520). Apie sielininkystę kaip verslą šiek tiek žinių pateikia enciklopedijos eilutės (Tarybų Lietuvos enciklopedija, V., 1987. T.3. P.660): „Sielininkystė, miško plukdymo verslas. Rąstus į sielius riša ir plukdo žmonės, vadinami sielininkais. Lietuvoje feodalizmo laikais tai buvo baudžiauninkai, atlikdavę dviejų savaičių privalomą sielių tarnybą. Nuo XIX a. II pusės sielininkai būdavo laisvai samdomi žmonės. 8–20 sielininkų pasroviui praplukdydavo medieną per sekumus ir slenksčius. Sielininkai, nuplukdę medieną, sausumą grįždavo atgal. <...> Sielininkystė atsirado XV a. Sieliais buvo plukdoma iš Lietuvos eksportuojama mediena; iš pradžių į Dancigą (dab. Gdanskas), vėliau į Klaipėdą, Karaliaučių, Ljepoją, Rygą. XV a. sieliai buvo plukdomi Nemunu, Šešupe, vėliau (iki XX a. pr.) – ir Nerimi, Šventąja, Dubysa, Nevėžiu, Jūra, Minija. Ypač daug plukdyta XVII–XVIII a. Nemunu (apie 600 sielių kasmet). Per pavasario potvynius sieliai buvo plukdomi ir mažomis upėmis (Apaščia, Nemunėliu, Mūša, Merkiu), Rytų Lietuvoje ir ežerais (ypač tais, kuriuos kerta Šventoji). Po Pirmojo pasaulinio karo sieliai daugiausia plukdyti į paupių lentpjūves“.

O kaip tie sieliai buvo rišami, kaip plukdomi, nežinau, ar kur rašoma, aiškinama. Tačiau man pasisekė, apie tai papasakojo Latavos kaimo senolis Povilas Vercinskas, kuris pats yra rišęs ir plukdęs sielius. Dar tada, kai buvo jaunas, pilnas jėgų vaikiną, 1934–1936 metais.

Pagrindinis medienos teikėjas buvo Šimonių giria, sieliams paruoštus rąstus sandėliuodavo Mikieriuose. Buvo ir daugiau medienos sandėlių – kaupimo punktų prie upės, kur atgabendavo medžius iš Ramuldavos girios ar kitų miškų. Buvo toks punktas ir prie Vercinskų sodybos. Gerus arklius turėję Latavos kaimo žydai čionai atveždavo sieliams rąstus net iš toliau nuo upės esančių Troškūnų miškų.

Šio krašto sielininkams vadovaudavo, telkdavo juos darbui prie sielių andrioniškietis Jurgis Ulba. Didžiausią patirtį turėję sielininkai Povilas Kavoliūnas, Juozas Sabaliauskas, Jonas Labeika, Klemensas Zlatkus taip pat buvo iš Andrioniškio. Lataviečiai priklausė Andrioniškio sielininkų kompanijai. Iš Latavos kaimo eidavo plukdyti sielių Jonas Vaišvila, Mykolas, Antanas, Juozapas Pilikiai, Viktoras Giedraitis. Pastarasis, nors ir buvo ūkininkas valakininkas, bet vasaros darbams ūkyje samdydavo berną, o pats eidavo uždarbiauti plukdydamas sielius.

Nuo Šimonių girios iki Kauno, plukdant sielius Šventąja ir Nerimi, susidarydavo maždaug pusantro šimto kilometrų kelio. Tam prireikdavo septynių parų. Vasarą, kai padaugėdavo sekumų, sielininkai užtrukdavo ir ilgiau. Už vieno kubinio metro medienos atplukdytą mokėdavo po 3 litus, o sieliuose būdavo iki pusantro šimto kubinių metrų medienos. Atskiras mokeskis buvo už sielių supynimą, po 25 litus už kiekvieną sielį. Tais laikais tai buvo geras uždarbis. Sielius plukdydavo 20 vyrų, ant kiekvieno sielio – po du. Plukdyti pradėdavo dar balandžio mėnesį, po šv. Jurgio, baigdavo rugsėjo mėnesį, prieš šv. Mataušo atlaidus.

Sieliams medžius paruošdavo iš anksto – nužievindavo, išdžiovindavo. Reikėdavo patirties ir sumanumo surišti arba, kaip sakydavo lataviečiai, supinti sielius. Pušinius, eglinius rąstus laibgaliais į priekį rišdavo vieną su kitu eglių šaknimis, vielomis, o beržinius, drebulinius, kurie būdavo plonesni ir vadinami *popergais*, kaldavo ir vinimis. Juos plukdydavo vasarą. Lengviau ir paprasčiau būdavo pinti storus rąstus. Medienos nemaišydavo, labiausiai vertinamus pušinius, po to eglinius plukdydavo atskirai. Vienas sielis būdavo iš 4–5 dalių, taip vadinamų lovų. Pirmutinė lova iš trumpesnių rąstų. Sielio ilgis 20–25 metrai, plotis – 9 metrai. Sielio priekyje įtaisyta kartis – vairas, vadinamas *drugalka*, užpakalyje kitas vairas – *zadnykas*. *Zadnyku* vadinosi ir sielio užpakalyje stovintis ir vairuojantis sielininkas. Priekyje vairuojantis sielininkas – *stirninkas*. Šio darbas buvo atsakingesnis ir reikalaujantis daugiau patirties. Naujokams jo nepatikėdavo. Kiekviename sielyje dar būdavo ir stabdymo įtaisai, į skylę rąste įkištas baslys – *šereika* ir *gardeliai*.

Ne tik sumanumo, bet ir vikrumo, atsargumo reikėjo ir pinant sielius. Povilas Vercinskas prisimena vieną nelaimingą atsitikimą. Budreika iš Ramaškonių kaimo, pindamas sielius, įkišo koją tarp prisiskyrusių rąstų ir ją taip susižalojo, kad teko amputuoti.

Sunkiausias ir sudėtingiausias darbas sielininkų laukdavo priplaukus užtvankas, kurių net kelios pasitikdavo kelyje. Tekdavo tada atkabinti sielius, leisti

* Pradžia Nr. 18

atskirai kiekvieną lovą, paskui vėl surinkti, sukabinti. Tykodavo pavojai ir plaukiant per rėvas. Ypač per Lašinių rėvas, kur sieliai lėkdavo tarsi žirgai pakalnėn... Gerokai pavargdavo sielininkai, kol perplukdydavo sielius per smėlio sekumas, kurių ne taip mažai esama Šventojoje. Dėl jų, atėjus vasarai, nusekus Šventajai, sielių plukdymas į Kauną pailgėdavo net keliomis paromis. Kai kurias sekumas sielininkai net įvardindavo. Štai didelė smėlio sekuma vidury Šventosios ties Migdoliškių kaimu dar ir dabar vadinama sielininkų pramintu vardu – Dobiliukais.

Pavasariais Šventoji vandenina, srovė greitesnė, tad ir sielius plukdyti būdavo lengviau. O Neris juos taip greitai nešdavo, kad ir pakrante bėgantis vežiman pakinkytas arklys nepralenkdavo sielininkų. Tačiau po šv. Jurgio naktys dar būdavo šaltos, pasitaisydavo šalnų. Sielininkai pasiimdavo šiaudų kūlių, ant jų šilčiau miegoti. Padarydavo ant sielių ir būdas, bent kiek saugančias nuo šalčio, žvarbaus vėjo. Patikimiausiai šildydavo laužo ugnelė. Dar ir lietuviška daina... Menkas malonumas būdavo, jei kam tekdavo pasimurdyti šaltame upės vandenyje. O šito beveik neįmanoma būdavo išvengti.

Pasakodamas apie sielių plukdymą, Povilas Vercinskas nepamiršo ir savo, kaip sielininko, "krikšto". Gerokai visi sielininkai prisikamavo tą pavasarį, kol praplaukė Šventosios užtvanką ties Ukmerge. Upės srovė ėmė skersinti storų eglinių rąstų sielius. Reikėjo juos skubiai atrišti. Iš kilo grėsmė ir tiltui, ant kurio susirinkęs būrys žmonių bandė patarinėti... Sutartinai plušėdami, praplaukė sėkmingai, bet kol sugaudė kiekvieną sielio lovą, jas surišo, atėjo ir vakaras. Patekus į Nerį ir pasiekus Jonavą, reikėjo praplaukti net pro tris tiltus, išlaviruoti tarp jų polių. Praplaukus paskutinį tiltą, upės srovė bloškė sielius prie kranto, priekini užnešė ant sekumos. Reikėjo stabdyti kitus sielius, nepadėjo ir baslys – šereika. Norėdamas sulaikyti savo sielį, Povilas lig pažastų atsidūrė lediniame vandenyje. Visa dešimtis sielių tąkart krantan suėjo, įsibėdė į smėlį. Peršlapęs, sušalęs Povilas drebėjo kaip lapas, barškino dantimis. Sielininkų vadas nusivedė jį į Jonavos restoraną, privertė išgerti šimtgramį degtinės. Paskui dar prie laužo apšilo. Jaunas organizmas atlaikė tas maudynes, nesusirgo, net ir slogos negavo po to "krikšto" šaltame Neries vandenyje. Tą dieną jau ir Kauną pasiekė.

Baigę kelionę Nerimi, pridavę sielius kauniečiams, Šventosios sielininkai grįždavo namo sausumos keliais visokiomis tais laikais įmanomomis transporto priemonėmis. Grįžę tuoj vėl imdavo pinti sielius, ruošti kitam plukdymui. Atsirasdavo vienas kitas, panoręs patušinti savo kišenes, gerą dalį savo uždarbio palikti Kauno smuklininkams. Tačiau tokie laidokai neilgai išsilaikydavo sielininkų kompanijoje, būdavo joje nepageidaujami.

Povilo Vercinsko liudijimu, dar ir po Antrojo pasaulinio karo bene penketą metų būdavo plukdomi Šventajai sieliai. Paskui, kai padaugėjo sunkvežimių, jais pasidarė greičiau ir patogiau transportuoti medieną. Sie-

lininko amatas tapo nebereikalingas. Šiandien jau beveik nebeliko ir tų buvusių šaunių vyrų – sielininkų.

Taigi jau daugiau kaip pusė amžiaus Šventajai neplaukia sieliai. Ir, matyt, jau niekada neplauks. Dabar Šventoji – viena iš labiausiai vandens turistų mėgstamų Lietuvos upių. Kas vasarą ją praplaukia daug baidarių, valčių, irkluojamų jaunų ir jau pagyvenusių žmonių, kurie nori suartėti su gamta, pažinti Aukštaitiją.

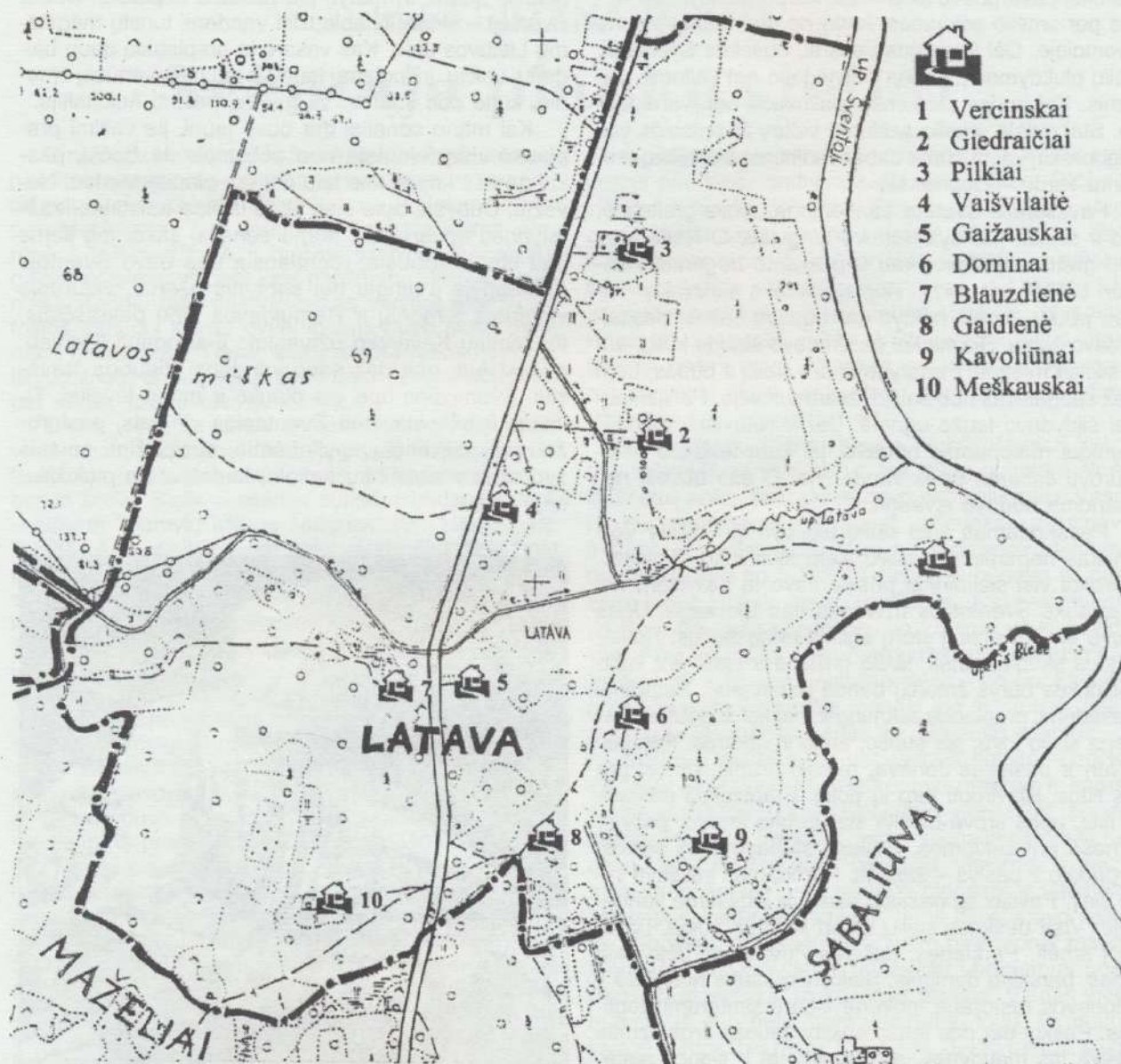
Kai mano seneliai dar buvo jauni, jie valtimi praplaukė visą Šventąją nuo aukštupio iki žiočių, paskui parašė knygą. Jie taip pat yra plaukę Merkiu, Nevėžiu, Dubysa, apie šias upes išleidę turistines-kraštotyrines apybraižas. Mano seneliai sako, jog jiems pati įspūdingiausia, įdomiausia upė buvo Šventoji. Aukštupyje ji jungia net septynis ežerus, vidurupis vingiuoja Šimonių ir Ramuldavos girių pakraščiais, tik žemiau Kavarsko užtvankos ji atrodanti liūdniau, nuseklėjus, nes dalį savo vandens atiduoda Nevėžiui. Šventosios upe yra plaukę ir mano tėveliai. Tikiuosi ir aš pakeliauti Šventosios vingiais, pasigrožėti jos pakrančių apylinkėmis, susipažinti su tais žydraisiais sielininkų keliais, kadaise čia plukdžiusius sielius.

Latavos kaimo senolis, buvęs sielininkas Povilas Vercinskas, pasidalijęs prisiminimais apie sielių plukdymą

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

Lataviečiai

Vėl vasara, ir aš, palikusi kaitros nualintą miestą, garuojantį asfaltą, leidžiu savo dienas senelių sodyboje, Latavoje, šiame nuostabiame kaime, kur man teikia džiaugsmo ne tik vaizdingi upeliai, miškas, pilnos įvairiaspalvių drugių žydinčios pievos, paukščių balsai, bet ir bendravimas su čionykščiais žmonėmis.

Rašydama apie savo vaikystės ir vasaros dienų Latavos kaimą, jo praeitį, jau išnykusias sodybas, vietovardžius, dar nepasakojau apie dabartinius ir dar neseniai čia gyvenusius šio sodžiaus žmones. Jau nebe pirmi metai pažįstu lataviečius, žinau ir jų šeimų likimus, teko vartyti man mielai parodytus šeimyninius albumus, žiūrėti ten sukaupas įvairių laikotarpių nuotraukas, įsidėmėjau veidus ir tų, kurių jau nebėra...

Beje, kai palygini mieste gyvenančius kaimynus su kaimiečiais, negali nepastebėti skirtumo žmonių tarpusavio santykiuose. Sodiečiai daug atviresni, nuširdesni, mielai bendrauja, džiaugiasi jiems parodytu dėmesiu. Tuo įsitikinau, kalbėdamasi su Latavos žmonėmis, netgi pasijutau ir aš šio kaimo bendruomenės nare.

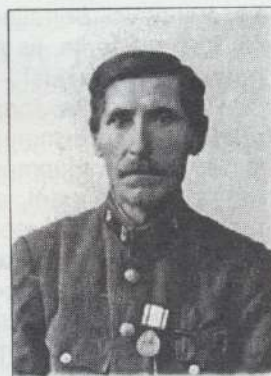
Bet laikas niekam nėra gailėstingas. Vis labiau sens ta mano pažįstami lataviečiai, o keletą jų, su kuriais buvo bendrauta, jau niekada nesutiksiu, vaikštinėdama kaimo keliais ar takeliais. Pastaraisiais metais net keturios sodybos neteko savo senųjų šeimininkų.

Dabar Latavoje dešimt kiemų. Tačiau tik tai penkiuose yra nuolatiniai gyventojai, kitos sodybos jų sulaukia tik atėjus pavasariui, vasarai.

Vercinskai

Jų sodyba įsikūrusi labai gražioje vietoje, ant dešiniojo Šventosios slėnio kranto, tarp Latavos ir Biebės upelių santakos. Pro šalį tekanti Šventoji apglėbia viksvomis ir raudoklėmis apžėlusią didoką salą, pasiima šaltą, net geliantį iš paversmių surinktą Latavos upokšnio vandenį ir plaukia tolyn, plaikstydama vandenžoles, seklumoje gelsvuojanti dugno smėliu. Dešinėje upės pakrantėje, prie Latavos santakos, yra nedidelė, pušimis apaugusio slėnio krantų apriesta jauki aikštelė, kuri kaip poilsia vietė traukia vasarą gana dažnai Šventąją plaukiančius turistus, o savaitgaliais šią aikštelę suranda ir ratuoti poilsiautojai, atvykėliai iš Panevėžio ar Anykščių.

Vercinskų sodybą pamatysi nuo poilsia vietės paėjęs palei upę automobilių pravažinėtu keliuku ir juo užkopęs iš slėnio į sakais kvepiantį pušyną. Kairėje smėlėto keliuko pusėje, pro pušų kamienus šviečia lentelėmis apmuštas ir pienių spalva nudažytas namas su veranda ir gėlių darželiu priešais. Šalimais – senovinis tvartas-klojimas, po sodo medžiais stovi dabar retai kur pasitaikantys senoviniai "varšaviniai" spiečių laukiantys aviliai. Povilas Vercinskas daug metų bitininkavo, bites jis vadina malonybiniu žodeliu "bitelės". Erdvų kiemą iš vakarų pu-

Povilo Vercinsko motina Antanina ir tėvas Juozas Vercinskai

sės užsklendžia pūslenių krūmai, Povilo Vercinsko sodintų pušų jaunuolynas. Pietų pusėje, galutrobėje stačiai žemyn besileidžiančioje pašlaitėje lapoja augaloti, plačiašakiai ažuolai, kuriuos prieš kelias dešimtis metų sodino Povilo senelis Jonas Vercinskas. Apačioje, Biebės senvagėje, telkšo vanduo, čia įsrovenantis Povilo Vercinsko prakastu grioveliu iš upokšnio, prie sodybos priartėjusio ir darančio staigų lankstą į pietus.

Zilagalvis, prakaulaus veido, visada besišypsantis jį kalbinančiam pašnekovui Povilas Vercinskas – seniausias Latavos kaimo gyventojas. Jis gimė

Vercinskų sodyba

1911 metais. Senolio atmintyje kone viso šimtmečio kaimo istorija, jis mielai pasakoja savo atsiminimus. Tik klausykis!

Povilo senelis Jonas Vercinskas buvo paimtas į rekrūtus, net 25 metus atitarnavo caro kariuomenėje. Grįžęs iš kariuomenės, gavo žemės Latavos kaimo pakraštyje. Jam, daug visko mačiusiam ir patyrusiam, buvo patikėtos eigulio pareigos, kurias vėliau iš jo perėmė sūnus, o iš sūnaus – anūkas. Trys Vercinskų kartos saugojo, prižiūrėjo, ugdė mišką. Įsikūręs Šventosios pakrantėje (senuose dokumentuose Vercinsko vienkiemis kažkodėl buvo vardinamas Vaitkūnais), susiradęs žmoną, Jonas Vercinskas užaugino du sūnus ir dvi dukras, eiguliu išdirbo 25 metus, mirė jau senas, sulaukęs 80 metų. Dar gyvas būdamas neteko savo sūnaus Jono, bernavusio Ivanausko dvare. Kartą dvaro piemuos nusiūvė pono šautuvą ir ėmė jį švaistytis. Jonas puolė atimti ginklą, piemuos šovė, pataikė vaikui į pilvą, sunkiai sužeistas Jonas Vercinskas mirė.

Kad kiek, senieji Vercinskai būtų praradę ir antrąjį sūnų Juozą. Pirmojo pasaulinio karo metais Kaušpėdo dvare Krepšiagalio kaime (dvarininkas Ivanauskas dar prieš karą savo dvarą pardavė Kaušpėdai) apsistojo vokiečių kareivių būrys. Kareiviai ateidavo maudytis į Šventąją prie Vercinskų sodybos. Kartą vienas kareivis persišovė sau koją ir sakė, kad kažkas į jį šovęs iš Vercinskų kiemo. Kareiviai puolė ieškoti "kaltininko", jiems tapo įtartinas jaunuolis Juozas Vercinskas, pastvėrė jį, surišo virvėmis ir, užmetę ant balno, nulakdino į Panevėžį. Ten jis dvi savaites išbuvo kalėjime, jam grėsė mirties bausmė, bet galop ir vokiečiams paaiškėjo, kad jų kareivis pats iš revolverio persišovė koją, patraukęs blaizdos raumenis, kad kulka nekliudytų kaulo.

Antanina Vercinskienė, šalia sėdi sūnus Liudvikas. Stovi sūnus Povilas su žmona Klementina

Prie velionio inžinieriaus Prano Morkūno, Andrioniškio bažnyčios statytojo, karsto nusifotografavo grupelė andrioniškietų. Tarp jų – Povilas Vercinskas (paskutinėje eilėje pirmas iš dešinės), Klementina Vercinskienė (trečioje eilėje, viduryje, su balta skarele). 1964 m. kovo 19 d.

Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečių kareiviai plėšė Latavos ir aplinkinių kaimų gyventojus, atiminėdavo maistą, gyvulius. Keletas vokiečių kareivių septynias savaites šeimininkavo Vercinskų sodyboje. Tarp dviejų galutrobėje augusių pušų permetę kartį, jie kabinėdavo iš gyventojų atimtas ir papjautas avis, lupdavo jų kailius. Viena iš tų pušų išliko iki šių dienų, ji mena tuos laikus...

Povilas Vercinskas, pradėjęs dirbti eiguliu

Perėmęs iš tėvo eigulystę, paveldėjęs sodybą, Juozas Vercinskas vedė Antaniną Budrevičiūtę iš Bareišėlių kaimo. Jie susilaukė keturių vaikų: dukters Julės, sūnų Liudviko ir Povilo, dukters Onos. Iki pat senatvės stropiai ir sąžiningai Juozas Vercinskas ėjo eigulio pareigas, buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino medaliu ir Nepriklausomybės medaliu. Mėgo jis medžio darbus, darydavo kubilus, medinius kibirus, skobdavo geldas. Juozas Vercinskas mylėjo Lietuvą, labai brangino gautus apdovanojimus. Susirgęs skrandžio vėžiu ir pajutęs gyvenimo pabaigą, jis prašė savo vaikų, kad būtų palaidotas su jam įteiktais medaliais. Tėvo valia buvo įvykdyta. Juozas Vercinskas mirė būdamas 73 metų, 1940 m. spalio mėnesį, palaidotas Andrioniškio kapinėse. Jo žmona Antanina išgyveno 79 metus, mirė 1956 m.

Juozo Vercinsko ūkio paveldėtojas sūnus Povilas saugo tėvo atminimą. Seklyčioje, pačioje matomiausioje vietoje, greta Lietuvos herbo – Vyčio ant sienos kabo ir įrėmintas, Respublikos prezidento Antano Smetonos pasirašytas Juozo Vercinsko apdovanojimo Vytauto Didžiojo ordino medaliu diplomai, kuriame įrašyta data: 1931 m. rugsėjo 8-oji. Tautos dienos proga: Įrėminto diplomo kampe įdėta ir nedidukė, vienintelė išlikusi apdovanotojo, tėvo Juozo Vercinsko, nuotrauka.

Abu eigulio sūnus, Leoną ir Povilą, taip pat viliojo miškas, ir jie tapo eiguliais. Tačiau jaunesniajam Povilui iki tol, kol pakeitė tėvą, teko padirbėti įvairius ūkio darbus, plukdyti sielius, statyti Andrioniškio bažnyčią. Tarnavo jie ir Lietuvos kariuomenėje, LDK Gedimino pėstininkų pulke Ukmergėje. Povilas šeimą sukūrė jau būdamas brandaus amžiaus – 37-erių metų. Vedė jis dvejis metais jaunesnę, vargo mačiusią Klementiną Kazlauskaitę, kurią, dar mažą likusią našlaite, kartu su jos seserimi užaugino Maželių kaime gyvenusi teta. Klementina ir Povilas susilaukė

dviejų sūnų – Jono ir Petro. Jie jau netapo miškininkais, Jonas įsigijo elektriko specialybę, gyvena Anykščiuose, o Petras dirbo kolūkyje traktorininku, dabar ūkininkauja, gyvena Andrioniškyje.

Povilas Vercinskas eigulio 40 metų, į užtarnautą poilsį išėjo 1975 m. Kol leido jėgos, dirbo ir žemės sklypelį, augino gyvulius, turėjo daug avilių bičių. Latavoje žemė prasta, vyrauja smėlynai, šilainė, tad dirvonuojantys plotai buvo apsodinti mišku. Daug, labai daug medžių yra pasodinęs Povilas Vercinskas. Tik išėjus iš Vercinskų sodybos kiemo, pasukus smėlėtu keliuku į vakarus, tolyn nuo Šventosios, pasitinka gražus pušynėlis, kurį prieš keliasdešimt metų sodino Povilas Vercinskas. Rode jis man tas dabar jau augalotas, ištekiniais, bronzos spindinčiais kamienais pušis, žvilgsniu glamonėjo žalias, dangų remiančias viršūnes.

Labai patiko, prie širdies buvo Povilui Vercinskui eigulio darbas. Miškas nuo vaikystės dienų jį mokė pajauti gamtos grožį, džiaugtis paukščių giesmėmis. Tiesa, šiuurpiais pokario metais eiguliauti buvo pavojinga. Stribai vis liepdavo Povilui Vercinskui ieškoti partizanų bunkerį, susekus, kur jie slepiasi, pas ką jie užėina, tučiuojau pranešti. Antraip – laukia Sibiras... Povilas Vercinskas tylėjo, apsimetė nieko nežinąs apie partizanus, nors už puski-

Povilas ir Klementina Vercinskai su sūnumis Petru (kairėje) ir Jonu. 1962 m.

lometrio nuo jo sodybos, kairėje Biebės upokšnio pakrantėje, buvo partizanų bunkeris (dar ir dabar yra žymė, kur būta žeminės). Ten kurį laiką glaudėsi trys partizanai: Jonas Marcinkevičius iš Zabelynės kaimo, Vytautas Magyla iš Mogylų kaimo ir iš kažkur toliau atvykęs Karvelis. Kartą jiems pavyko sučiupti išdaviką, kuris jau nemažai partizanų buvo įdavęs stribams. Atsivedę prie bunkerio partizanai išdaviką ištardė ir peršovė, bet tas atsigavo, sužeistas šiaip taip pasiekė geležinkelį, iš ten kažkas jį nugabeno į Anykščius, tiesiai į stribų būstinę. Ant kojų sukelti stribai išskubėjo prie bunkerio, bet partizanų jau neberado, jie spėjo pasitraukti. Tada stribai puolė kamantinėti eigulį, liejo pyktį ant jo... Vis dėlto pavyko ir tąkart išsukti, apsimesti nieko nežinančiu.

Skauda senajam eiguliui širdį, kai išgirsta kitapus Biebės esančiame miške benzopjūklų žviegimą, nuo virstančių pušų, eglių dundančią žemę. Ten jau kelinti metai dirbuojasi miškakirčiai, vis didėja plynai kerta-

Pavarių girininkijos miškininkai. Paskutinėje eilėje pirmas iš kairės eiguly Povilas Vercinskas

mo miško plotai. Atseit, kalti žievagraužiai... Būdavo ir seniau tų žievagraužių, bet, kaip prisimena Povilas Vercinskas, miškininkai nuo jų masinių antpuolių sugebėdavo apginti eglynus – sukurdavo laužus, degindavo juose žalias šakas, tris dienas leisdavo dūmus ant miško, taip pribaidydavo kenkėjus.

Giedro veido, miela pašnekovė ir Klementina Vercinskienė. Džiaugiasi, kai sulaukia atvažiuosiu aplankyti anūkų. Dėkoja Dievui, jog tąkart, prieš keliolika metų, kai ją pavėžėjęs automobilis pateko į baisią avariją, liko gyva. Smarkiai sužalota, ilgai gulėjo ligoninėje, nedaug jau buvo vilčių, kad išgis, atsistos ant kojų...

Pačiame Latavos kaimo pakraštyje, ant Šventosios upės kranto, pušų apsuptyje glūdi jauki Vercinskų sodyba. Iš žalumos geltonuojanti, 1926 metais ant senosios gryčios pamatų statyta troba dar neatrodo pasenusi. Kur kas sunkesnė metų našta slegia šios sodybos šeimininkus.

...Kai 1999-ųjų vasarą kalbėjaisi su Povilu ir Klementina Vercinskais, klausiausi jų abiejų prisiminimų apie praeitį, Latavos žmones ir tai užrašinėčiau, nedingtelėjo galvon mintis, jog daugiau šių mielų kai-

Klementina ir Povilas Vercinskai su sūnumi Jonu ir marčia Janina, nusifotografavę jų vestuvių dieną 1977 m. Viduryje – marčios motina Kotryna Šmočiukienė

mo senolių jau nebe-
kalbinsiu. 2000-ųjų me-
tų kovo mėnesį pasie-
kė žinia, kad Povilas
Vercinskas neteko sa-
vo žmonos Klementi-
nos, ilgo gyvenimo
bendražygės. Keletą
mėnesių išgulėjusi ant
patalo Anykščiuose
pas sūnų Joną, rūpes-
tingai slaugoma mar-
čios Janinos, ji mirė,
nesulaukusi Velykų ir
sodų žydėjimo.

Likusį našlauti Po-
vilą prislėgė skaudi ne-
tektis, širdgėla, bai-
giantis tų metų vasa-
rai atgulė ir jis į mir-
ties patalą, rugsėjo
mėnesį, praėjus lygiai
pusei metų nuo žmo-
nos mirties, išėjo iš
šio pasaulio.

Tą šalnotą rudens
vakarą, ryškiai švie-
čiant virš Latavos Ka-

Paskutinės abiejų Vercinskų Kalėdos Latavoje. Kartu su jais sūnus Jonas, marti Janina ir anūkė Laimutė. 1998 m.

Povilas Vercinskas ir Klementina Vercinskienė su savo seserimi Elžbieta (kairėje). Fotografuota autorės 1999 m. vasarą. Tai paskutinė abiejų Vercinskų nuotrauka

siopėjos žvaigždyno
zigzagui, kartu su se-
neliaisėjau atsisvei-
kinti su velioniu, pabu-
dėti prie jo karsto. Ten
sėdėdama dažnai pa-
keldavau akis į padi-
dintą, gegužės mėne-
sį fotografuoto Povilo
Vercinsko paskutinę
nuotrauką. Iš jos, pa-
ženklintos juodu kas-
pinu, žvelgė liūdnei be-
sišypsantis šis Lata-
vos senolis, regis, tuoj
pradėsiantis porinti sa-
vojo kaimo istorijas.
Toks jis, su šypsena
pasitinkantis, išliko
mano atmintyje.

Nelauktai, netikėtai
ištuštėjo Vercinskų
sodyba. Vis mažiau ir
mažiau belieka Lata-
vos gyventojų, o sen-
buviams suskaičiuoti
jau užtenka ir vienos
rankos pirštų...

Giedraičiai

Daugiausia – visą valaką – žemės Latavoje turėjusių ūkininkų Giedraičių sodyba yra atokiau nuo Šventosios, kitapus Latavos upelio, ant aplinkinių pušynų neužstotos kalvos. Kitados Giedraičių sodybos būta arčiau upelio, toje vietoje dangų remia du didžiuliai ąžuolai, keroja senutėlė obelis. Dar žymu, kur būta Latavą kirtusio ir pro Giedraičius ėjusio senojo kaimo kelio. Bet jau neliko nė ženklų (išskyrus tą seną obelį) didelio, iki pat upelio priartėjusio Giedraičių sodo. Žiauri 1940 metų žiema iššaldė vaismedžius visame Latavos kaime.

Dar prieš karą, 1936 metais kaimui skirstantis į vienkiemius, Giedraičiai trobą, ūkinius pastatus perkėlė aukščiau ant kalvos, buvusios Pilkių sodybos vieton. Didelė, dviejų galų, apmušta geltonai dažytais lentomis gryčia ir šiandien gražiai atrodo. Atnaujintas, lentelėmis iškaltas ir trobos vidus, viename iš

Prie Giedraičių sodybos stovi giminaitė Marytė Lukošūnienė, dažnai apsilankanti šioje sodyboje

kambarių ant sienos kabo įrėminti ir įstiklinti buvusių šios sodybos šeimininkų Viktoro ir Marijonos Giedraičių portretai. Vaikai saugo jų atminimą. Jeigu ne šiferio stogai, gana senoviškai atrodytų tvartas, didelė daržinė su gandalizdžiu, kuriame kasmet peri gandrai (tai vienintelis gandalizdis visame Latavos kaime). Yra ir pirtelė. Seniau tik trijose Latavos sodybose, Giedraičių, Vercinskų ir Kavoliūnų, buvo pirtys.

Giedraičių senolis Adomas vedė merginą iš bajoriškos Silickų giminės. Ji pagimdė aštuonis vaikus, bet, gimdydama paskutinį sūnų Balį, dar gana jauna mirė. Net ir senieji lataviečiai jos nebeatsimena, nežino ir vardo. Likęs našlys Adomas Giedraitis neieškojo kitos žmonos, vaikus jam padėjo užauginti sesuo. Mirė Adomas eidamas 80-uosius metus, 1936 m. Ūkį paliko sūnui Viktorui, pažadėjusiam vykdyti tėvo valią, ūkio neišdraskyti. Keturi Adomo Giedraičio vaikai Mykolas, Juozas, Balys ir Zofija išvyko į Ameriką ir ten įsikūrė, apsigyveno visam laikui. Sūnus Stasys pramoko staliaus amato, apsigyveno Panevėžyje. Kitas sūnus, Kostas, taip pat tapo panevėžiečiu, jis pamėgo statybininko profesiją, nors buvo savamokslis, tačiau ėmėsi ir projektavimo. Pagal jo projektą pastatyta Troškūnų mokykla, Panevėžio elevatorius. Duktė Aleksandra iškėjo už Inkūnų kaimo ūkininko našlio Lukausko.

Paveldėjęs tėvo ūkį Viktoras Giedraitis vedė stambaus Mlaikiškių kaimo ūkininko Taugino dukterį Marijoną. Jie susilaukė gausios šeimos, užaugino keturis sūnus ir dvi dukteris. Vyriausias sūnus Alfonsas gimė 1925 m., Albertas – 1926 m., Vanda – 1928 m., Antanas – 1929 m., Adolfas – 1931 m. ir jauniausia duktė Saulė – 1935 m. Sėkmingą tėvų ūkininkavimą ir rūpestį šeimos gerove, paūgėjusių vaikų svajones apie aukštuosius mokslus nutraukė tuoj po karo prasidėjęs sovietinių okupantų valdžios teroras, persekiojimai. Giedraičiai jautė, kad juos, kaip stambius ūkininkus, pavergėjų vadinamus buožėmis, gali ištremti. Bandė slapstyti, tačiau 1948 metų pavasarį tėvas Viktoras Giedraitis ir jo aštuoniolikmetis sūnus Adolfas pakliuvo į enkavedistų nagus. Pasmerktojus „liaudies priešus“ vežęs sunkvežimis kelyje už Troškūnų sugedo, kareiviai ėmė jį taisyti, pasišviesdami žvakėmis, nes dar buvo naktis. Adolfas ryžosi bėgti. Padavė tėvui skutimosi priemones ir pašnibždėjo į ausį apie savo ketinimą. „Dieve, padėk“, – pasakė tėvas. Adolfas, pasiprašęs sargybinių išleisti jį savo reikalui, iššoko iš sunkvežimio ir nėrė į tamsą. Bėgo kiek tik kojos nešė, perplaukė ištvi-

Marijona ir Viktoras Giedraičiai su savo dar mažais vaikais. Iš kairės į dešinę: Alfonsas, Adolfas, Vanda, Antanas, Albertas

nusį Juostos upelį, leidosi į artimiausią mišką. Ten ji pasitiko vilkų akys. Pajutęs netikėtą pavojų, Adolfas įsiropštė į medį. Vilkai apsupo bėglį ir pasitraukė tiksliai išaušus. Tą naktį buvo šalna, apledėjo sušlapę drabužiai, vaikinai drebėjo ne tik iš baimės, bet ir nuo kūną persmelkusio šalčio. Jam pasisekė pasprukti, liko neišvežtas. Teko slapstytis, vis baimintis. O tėvas, sribų aptalžytas už tai, kad pabėgo sūnus, Subačiaus stotyje buvo uždarytas į gyvulinį vagoną ir išvežtas prie Baikalo ežero, į Bodaibo koncentracijos lagerį. Per kitą trėmimą neišvengė tremties Giedraičių sūnus Albertas. Jis atsidūrė už 70 kilometrų nuo tos vietos, kur tremtinio dalią kentė tėvas. Netrukus likimas juos suvedė, komendantas leido tėvui ir sūnui būti kartu, bet labai gyvo ir linksmo būdo Albertas neiškentė neuždainavęs dainuškos: „Leninu arsim, Stalinu akėsime...“, atsirado skundikas, ir Albertas buvo nubaustas už tai 25 metams lagerio, atsidūrė aukso kasyklose.

Būtų pamatę Sibirą ir kiti Giedraičių šeimos nariai, jeigu nebūtų išvažinėję iš Latvijos, glaudęsi pas gimines. Arčiau namų, kuriuose jau gyveno Henrikas Audickas iš Andrioniškio, slapstėsi motina Marijona Giedraitienė ir duktė Vanda. Sribai vis užsukdavo į Giedraičių sodybą, ieško-

davo motinos ir vaikų, teiraudavosi kaimynų. Marijona Giedraitienė, pamačiusi sribus, slėpdavosi už duonkepės krosnies įrengtoje ankštoje slėptuvėje arba tvarte. Vanda dažnai nakvodavo pas kaimynės Vaišvilaitės. Tačiau kartą vos neįkliuvo. Vieną naktį, išgirdusi beldimą į duris, ji pašoko iš miego ir palindo papečkin, angą užstūmė vinių dėže. Į vidų įvirtę sribai ėmė ieškoti svetimų... Padėjo jiems ir atsivestas šuo, bet, laimei, jis buvo gana žioplas, tik apuostė papečkyje vinių dėžę, bet už jos kiūtančios Vandos nerado.

Kitaip susiklostė vyriausiojo Giedraičių sūnaus Alfonso likimas. Baigęs Raguvėlės žemės ūkio technikumą, jis įsidarbino Ramygalos mašinų-traktorių stotyje agronomu, čia atkreipė dėmesį savo organizaciniais sugėbėjimais, įstojo į komunistų parti-

tiją, įgijęs valdžios pasitikėjimą, tapo Eriškių kolūkio pirmininku. Jo sumanūs vadovavimo dėka Eriškių kolūkis ėmė garsėti. Pas Alfonsą rado prieglobstį be namų likusi motina, jis globojo, rėmė savo brolius, seseris.

Kurį laiką gyveno pas Alfonsą sesuo Vanda, čia ir ištekojo už jaunystės dienų draugo, Krepišgalio kaimo ūkininkų Žarskų, turėjusių 59 ha žemės, sūnaus Prano, su kuriuo kartu lankė ir Anykščių progimnaziją. Bet tada reikėjo slapstytis ir Pranui, nes

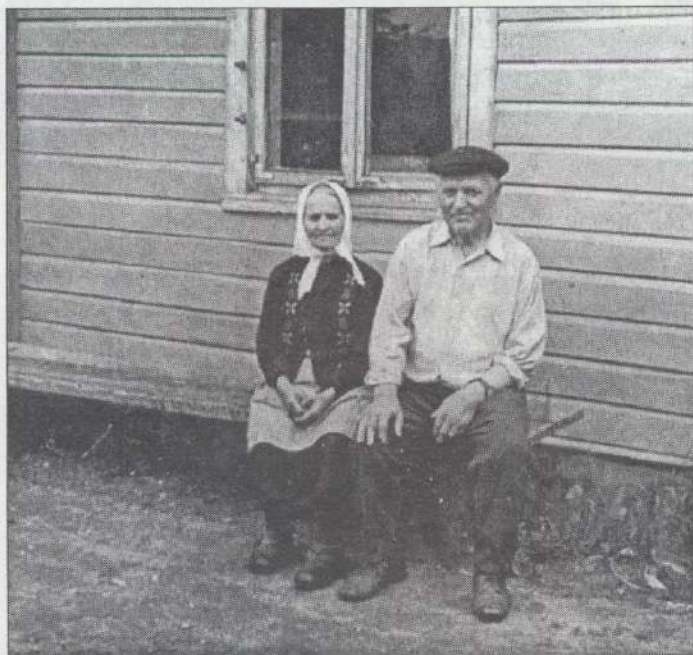

Viktoras Giedraitis tremtyje susipažino ir su šiaurės elniais. Bodaibas, 1949 m.

jo sesuo mokytoja Emilija buvo partizanų ryšininkė, iššokusi pro langą ir ištrūkusi iš sribų nagų, ji buvo ieškoma. Brolis Vincas už antisovietines nuotaikas nuteistas 25 metams laisvės atėmimo. Praradęs gimtuosius namus, persekiojamas Pranas Žarskus įsidarbino Kaune, kuro kontoroje, pas vyrą persikėlė gyventi ir Vanda. Kurį laiką buvo bedarbė, nes reikėjo charakteristikos, rekomendacijos, galop pavyko įsidarbinti mezgėja Kauno dailės kombinate. Sąžiningai dirbdami tose savo pirmose darbovietėse, Pranas ir Vanda sulaukė pensijos, užaugino tris sūnus.

Jauniausioji Giedraičių duktė Saulė, baigusi Kauno Aukštosios Fredos sodininkystės-daržininkystės technikumą, nusprendė gyventi ir dirbti arčiau brolio Alfonso, Ramygaloje, ten ištekėjo už buvusio politinio kalinio, su kuriuo susipažino būsimojo vyro tėvų prašoma jų vardu sūnui parašyti į kalėjimą laiškus... Nuo to prasidėjo ir asmeniškai jų susirašinėjimas, pažintis, suvedusi į darnią šeimyninę porą.

Atitarnavęs sovietinėje armijoje, Antanas Giedraitis taip pat glaudėsi prie brolio Alfonso, baigė žemės ūkio mokyklą, įsidarbino kolūkio mechaniku, pasižymėjo kaip puikus organizatorius, veiklus žmogus, tad ir jam netrukus buvo patikėtos Naujasodės kolūkio pirmininko pareigos. Deja, Antanas neilgai pirmininkavo, mirė jaunas, eidamas 37 metus.

Iš tremties sugrįžęs Viktoras Giedraitis su žmona Marijona prie savo gimtųjų namų. 1973 m.

Kūčios tremtyje. Kairėje Viktoras Giedraitis, šalia jo sūnus Albertas ir tremties draugai. Bodaibas, 1950 m. gruodžio 24 d.

Adolfas Giedraitis taip pat pasirinko mechaniko specialybę, baigęs Vilniaus žemės ūkio mechanizacijos technikumą, buvo paskirtas dirbti į Obelių spirito gamyklą. Ten jis tapo mechaninių dirbtuvių vedėju. Šiose pareigose sulaukė ir pensijos.

Pas brolių Alfonsą grįžo ir Albertas Giedraitis, aštuonerius metus išbuvęs lageryje. Įsikūrė Ramygaloje, daug metų dirbo vairuotoju. Metais anksčiau, 1957 m. rudenį, iš tremties grįžęs tėvas Viktoras Giedraitis rado namus Latavoje nuniokotus svetimųjų, viename gryčios gale jie net laikė kiaules (tvartas ir daržinė buvo nusavinti kolūkio). Reikėjo remonto, keisti apipuvusius sienojus tvartu paverstame gryčios gale. Apsidžiaugė Viktoras Giedraitis radęs Latavoje jau nuo pavasario grįžusią žmoną, pasodinusią bulvių, puolė tvarkyti vargais negalais atgautą namą. Sūnus Alfonsas ir kiti vaikai kalbino tėvus keltis į miestą, nevargti kolūkyje, tačiau tėvai nesutiko palikti Latavos, savo namų, čia ir pabaigė gyvenimą. Viktoras Giedraitis mirė 1977-ųjų metų rudenį, Marijona Giedraitienė savo vyrą pragyveno ketveriais metais. Abu jie palaidoti Andrioniškio kapinėse.

Giedraičių vaikai neapleido savo tėvonių. Atnaujinta, nuolat prižiūrima Giedraičių sodyba, kaip ir anksčiau, gražiausia Latavos kaime. Čia jau keletą metų kartu su vyru ūkininkauja Vanda Giedraitytė-Žarskienė. Gyvendavo jie čionai ir žiemą, tačiau pastaraisiais metais, pablogėjus sveikatai, žiemai grįžta į savo butą Kaune. Dažnai į Latavą iš Obelių atvyksta ir dirba žemę Adolfas Giedraitis. Padeda jis įdirbti daržus ir kaimynams. Džiaugiasi jo talka ir mano seneliai.

Pilčiai

Latavos kaimo senolis Povilas Vercinskas mano, jog Pilčių pavardė yra kilusi iš pravardės. Iš kur ir kada atsirado Pilkis šiame kaime, jau niekas nežino. Žmonių atmintyje – trys Latavoje gyvenusių Pilčių kartos. Mažai jau kas beatmena senolį Kazį Pilkį. Mirė jis dar jaunas – sušilęs atsigulė kieme ant žolės, susirgo plaučių uždegimu ir netrukus atsisveikino su šiuo pasauliu. Buvęs aistringas medžiotojas, gyveno pasiturinčiai, turėjo pusvalakį žemės. Mirus žmonai, vedė antrą kartą. Paliko tris sūnus: Praną, Antaną ir Mykolą. Šiandien jau niekas negali pasakyti, pirmos ar antros žmonos vaikai buvo tie sūnūs. Du Pilčių sūnūs, Pranas ir Antanas, būdami jauni, išvyko laimės ieškoti už jūrų marių. Antanas atsidūrė Kanados mieste Toronte, ten prasigyveno, nusipirko žemės, augino braškes, o Pranas apsigyveno Argentinoje, dirbo popieriaus fabrike, vedė ukrainietę, užaugino dvi dukras. Jie visam laikui atsisveikino su gimtine, ten, toli nuo Lietuvos, atgulė amžino poilsio.

Eleonora ir Mykolas Pilčiai

Tėvo ūkį paveldėjęs sūnus Mykolas pasižymėjo darbštumu, tvarkingumu, sėkmingai ūkininkavo, bitininkavo. Kaimui išsiskirsčius į vienkiemius, paplėtėje pasistatė gražius trobesius, turėjo gerus arklius, jam atitekusioje Žydbaloje išrovė kelmus, sukultūrinio pievą, iškasė prūdą, kur priveisė žuvų. Didžiausias Mykolo Pilčio pomėgis buvo medžioklė, rūpėjo ir žvejyba. Turėdamas laivelį, žvejojo ir Šventojoje, sugaudavo didelių lydekų. Buvo žuvų ir Biebės upelyje, jame Mykolas gaudydavo vėžius, vėgėlėms statyda-

Eleonoros ir Mykolo Pilčių vaikai Vytautas, Stanislova ir Jonas

vo bučius. Pradėjus laukus tręšti mineralinėmis trąšomis, žuvys ir vėžiai Biebėje išnyko.

Mykolas Pilkis vedė Eleonorą Šerytę nuo Troškūnų krašto, kuri taip pat buvo darbšti, sumani šeimininkė. Pagimdė ir užaugino du sūnus ir dukrą. Tėvai norėjo, kad jų vaikai baigtų aukštuosius mokslus, bet jų sūnams Vytautui ir Jonui mokytis sekėsi sunkiai, nepasiekė aukštesnio mokslo ir duktė Stanislova.

Nors vyriausiam Pilčių sūnui Vytautui teko dirbti eiguliu, bet nei jo, nei sesers Stanislovos neviliojo gyvenimas kaime. Kartu su tėvais liko gyventi jauniausias sūnus Jonas. Jis vedė kaimynės Elenos Vaišvilaitės dukrą Valeriją, gražią, daug kam į akis krintančią linksmo būdo merginą. Jonas Pilkis dirbo kolūkyje statybininku, rūpinosi paveldėta sodyba, ūkiu. Kaip senelis, tėvas, brolis Vytautas, taip ir Jonas Pilkis – prisiekęs medžiotojas, ir išėjęs į pensiją, vis dar paimdavo į rankas medžioklinį šautuvą. Jau pensininkė ir žmona Valerija. Jai teko dirbti Andrioniškio kultūros namuose, bibliotekoje, apylinkės taryboje, Sodros Anykščių skyriuje. Valerija mėgsta dainą, šokį, linksmus žmonių susibūrimus, mielai dalyvauja saviveiklininkų pasirodymuose.

1999 metų rudenį Joną ir Valeriją Pilkius pribloškė skaudus, netikėtas įvykis – iš gyvenimo pasitraukė Kaune gyvenęs ir dirbęs vienintelis jų sūnus Raimondas. Paliko žmoną, dvi dar mažas dukreles, netekties skausmo prislėgtus tėvus. Netrukus po šio skaudaus įvykio sunki nepagydoma liga paguldė į lovą Joną Pilkį. Nelauktai į Pilčių namus, į jų būtį įsismelkė tylus liūdesys. Keletą mėnesių sirgęs Jonas Pilkis nebesulaukė 2001-ųjų metų pavasario, amžinai paliko Latavą, atgulė Andrioniškio kapinių smėlyje.

Mykolas Pilkis kartu su toliau stovinčiu Stasiu Vaišvila ir šunim Bonza medžioja antis

Gražiai tvarkoma ir prižiūrima šiuolaikiškiausiai Latavos kaime atrodanti Pilkų sodyba. Didelis, su veranda, geltonai nudažytas gyvenamasis namas, net keli naujai pastatyti arba atnaujinti ūkiniai pastatai. Tai paskutinė Latavos kaimo sodyba, stovinti artėjančio prie Andrioniškio plento dešinėje pusėje, įsiterpusi į paplėtės pušynus. Dabar čia šeiminkauja našle tapusi Valerija Pilkienė.

Valerija ir Jonas Pilčiai apie 1953 m.

Valerija Pilkienė su andrioniškiete Julija Budreikiene rajoninėje dainų šventėje

Vaišvilos

Latavos žmonės dar gerai mena Latavos kaime gyvenusių brolių Vaišvilų, Antano ir Prano, šeimas. Abu jie mažai turėjo žemės, buvo priskiriami prie taip vadinamų desentininkų, abu susilaukė pulko vaikų, tačiau Antano Vaišvilos vaikų likimai kur kas dramatiškesni, sudėtingesni, nei jų pusbrolių, pusseserių. Tik Zosė ir Stasė Vaišvilaitės sukūrė savo šeimas, pokario metais ištekėjusios paliko Latavą. Jos užaugino ir tris našlaičiais likusius nesantuokinius sėters Liudvisės vaikus. Liudvisė draugavo su stribais, jiems perduodavo žinias apie partizanus. Už tai susilaukė atpildo – buvo nušauta. Tąkart žuvo ir aštuoniolikmetė jos sesuo Janina. Pasak lataviečių, Janina buvo niekuo dėta, žuvo kaip nekalta auka. Jaunas mirė ir psichiškai nesveikas jų brolis Antanas. Nerūpėjo tėvų ūkis ir pasirinkusiam stribo kelią, persikėlusiam gyventi į Anykščius Jonui Vaišvilai. Pas jį, savo sūnų, baigė dienas sulaukęs senatvės tėvas Antanas Vaišvila. Neliko jokios žymės Latavoje, kur būta sodybos. Seniai palikusių kaimą Antano Vaišvilos palikuonis su kaimu sieja liūdni prisiminimai...

Albina Vaišvilaitė

Prano Vaišvilos sodyba išliko iki šių dienų. Tamsiai rudomis dažytomis lentomis apkaltas namas stovi prie pat perkirtusio Latavos upelį ir į kalvą pakilusio plento Anykščiai – Kupiškis, dešinėje jo pusėje. Galutrobėje kas rudenį raudonais lapais suliepsnoja kuplus klevas, panamėję geltonuoja žieminiai jurginai. Išlikęs ir tvartas, iš rytų pusės užstotas aukštų, žaliaskarių eglių.

Prano Vaišvilos jaunystė prabėgo tarnaujant carinės Rusijos kariuomenėje. Grįžo jis į Latavą prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Jis mėgdavo pasakoti kaimynams apie kareivystę, prie Karpatų kalnų ir Odesoje prabėgusius metus. Buvęs kareivis vedė dvidešimčia metų už save jaunesnę merginą Juliją Kavoliūnaitę iš gretimų Sabaliūnų kaimo. Tik hektaras žemės negalėjo išmaitinti kone kasmet gausėjančios Vaišvilų šeimos. Pranas Vaišvila išmoko mūrinių amato, mūrydavo žmonėms krosnis. Turėjo nemažai avilių bičių, laikė gyvulius. Jau būdamas senyvo amžiaus, bandė suturėti zyliojančią karvę, bet buvo jos partrenktas ir sužalotas, paskui kiek pasirgęs mirė. Tai atsitiko vokiečių okupacijos metais, kai kaimo žmogui buvo vargiai įmanoma gydyti.

tojo pagalba. Žmona Julija kone keturiasdešimčia metų pragyveno vyrą. Pragyveno ji ir savo vyriausiąją, 1912 metais gimusią dukrą Elena, kuri mirė 1974 metais. Elena visą amžių gyveno Latavoje, tėvų namuose, dirbo kolūkyje, užaugino dukrą Valeriją, buvo gera audėja. Austi išmoko iš kaimynės Marijonos Giedraitienės. Elena daug laiko praleisdavo Giedraičių namuose, sėdėdama Giedraitienės staklėse, nes savo staklių neturėjo.

Gimus pirmagimei dukrai Elenai, Julija ir Pranas Vaišvilai susilaukė dar trijų dukterų ir sūnaus: Janinos, Albinos, Anelės ir Stasio. Mokslo siekė tik Janina. Baigusi Raguvėlės žemės ūkio mokyklą, ji dar mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje, ištėkėjusi už Jokanto, apsigyveno Saldutiškyje, kur daug metų dirbo pedagoginį darbą. Jos duktė Regina baigė universitetą, tapo žurnaliste. Tačiau nebėra gyvos ir Janinos Vaišvilaitės-Jokantienės, sulaukusi pensijos, prieš keletą metų ji mirė. Jos brolis Stasys Vaišvila, prasilavinęs kursuose, dirbo kolūkio buhalteriu, apsigyveno Andrioniškyje. Vedė jau būdamas keturiasdešimties metų, bet po metų mirė nuo kepenų cirozės, vaikų nepaliko. Neužsibuvo tėvų namuose ir Anelė Vaišvilaitė, išėjo šeiminkauti pas kunigus. Ir dabar, jau sulaukusi aštuoniasdešimties, ji vis dar ištikimai tarnauja jau daug metų Ramygaloje gyvenančiam kunigui Jonui Butkui.

Po sesers Elenos mirties paveldėjusi tėvų namus, Albina Vaišvilaitė, kol leido jėgos, dirbo kolūkio karvių melžėja, rūpinosi savo ūkiu, pramokus siūti, neatsisakydavo pagelbėti panorusioms pasipuošti nauju drabužiu kaimo moterims. Keletą metų Albiną kamavo sunki liga – inkstų nepakankamumas. Ja rūpinosi, slaugė kaimynė Vanda Gied-

Stasys Vaišvila su drauge

raitytė-Žarskienė. Albina Vaišvilaitė mirė 1996 metų liepos mėnesį. Velionė savo sodybą testamente užrašė ją slaugiusios kaimynės Vandos sūnui Virmantui ir dukterėčiai Reginei. Sodyba neliko be šeiminkų. Nors Virmano Žarskaus šeima gyvena Kaune, bet pavasario, vasaros savaitgalius, atostogas jie praleidžia Latavoje. Sename, suremontuotame Vaišvilų name skamba jauni balsai, palangėje žydi gėlės. 2000 metų žiemą, pavasarį pavieškelėje stovinti Vaišvilų troba buvo net keletą kartų išplėsta. Nuo nekviestų svečių dabar ji apsaugota grotuotais langais ir šarvuotomis durimis. Įsilaužėliai dabar vidun galėtų įsibrauti nebent tik per kamina...

Iš dešinės į kairę: Albina Vaišvilaitė, neidentifikuotas asmuo, Janina Vaišvilaitė-Jokantienė, Jonas Pilkis ir Valerija Pilkienė

Tautodailininko Jurgio Kazlauskio (1914–1986) palikimas – išraiškingi drožiniai. Ištisi jų ciklai apie sodžiaus žmonių gyvenimą, buitį, lino darbus, duonos kelią saugomi A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje, juos gali pamatyti Arklio muziejaus lankytojai.

Tremtis palaužė Jurgio Kazlauskio sveikatą, grįžęs į savo gimtąjį Vosgėlių kaimą, jis dirbo ūkinius darbus, neretai drožė kamuojamas ligų, nemažai laiko tekdavo praleisti ligoninėse. Apie kai kurių tų savo nelengvų dienų išgyvenimus, sveikatą, apie drožiamus darbus, rūpestį dėl parodų Jurgis Kazlauskas cheminiu pieštuku užrašydavo užrašų knygelėse. Tos trumpos pastabos – tautodailininko dienoraštis, išlikęs penkiose užrašų knygelėse, datuotose 1967 m. rugsėju – 1980 m. liepa. Prisimindami šviesią Jurgio Kazlauskio asmenybę, pateikiame ištraukų iš jo rašytinio palikimo.

Iš Jurgio Kazlauskio dienoraščių

1967 m.

Rugsėjo 29 d. Atvažiavau vėl Romainiuos.

Spalio 3 d. Darau "Lietuvaite", niekur neinu, vis kosėjau kažkaip nemaloniai.

Spalio 13 d. Šiandien lygiai 13 mėnesių, kai būnu ligoninėje, ir be eilės išvažiavau klinikos. Greitai ir pašaukė, ir pasakė, kad guldo.

Spalio 15 d. Labai nuobodu. Daug nuobodžiau kaip Romainiuos. Dienos pavirto metais.

Spalio 20 d. Jau savaitė, kai guliu. Buvo bendra vizitacija, pasakė, kad pirmadienį darys operaciją. Ir lauki, ir baisu.

Spalio 23 d. Pirmadienį darė operaciją. Iš ryto labai negera laukti, man antram darė, valandą su keliom minutėm. Nelabai malonus darbas.

Lapkričio 17 d. Šiandien gavau rūbus ir išvažiavau į Romainius. Klinikose klojavu lovą saviškai, gražiai, tai ir kitiems nėra kas daryti, reikia kloti, tai mūsų palatą laikė pavyzdžiu ir seselės, ir gydytojai.

Lapkričio 24 d. Jau grįžo noras dirbti. Pabaigiau drožti "Pasibučiavimas su buteliu".

Lapkričio 30 d. Dirbu, drožinėju, tai laikas praeina.

Gruodžio 2 d. Perverčiau Raudonajam kampely žurnalus, ieškodamas paveikslų drožinėjimui, bet negalima rasti tinkamų. Ot, kad mokėčiau paišyti, tai būtų gerai drožinėti. Man daug lengviau drožinėti, ne kaip paišyti.

Gruodžio 20 d. Šalčio 16° Dirbu, kad net nerandu laiko užrašams.

Gruodžio 23 d. Dirbau ir per ramybę. Vakare pastatėm eglutę, aptaisėm.

Jurgio Kazlauskio drožinys "Verpėjėlė"

Gruodžio 24 d. Sekmadienis. Kūčios. Dieną nuobodu. Vakare kūčiojam mes visi keturi ir iš kitur 2, buvo ir plotkų, Matulevičiaus konjako pusė litro. Visi netikę, nėra kam gerti. Gerai praėjo. Labai sninga vakar ir šiandien, nors nešalta.

Gruodžio 28 d. Dirbdamas noriu užsimiršti ir negalvoti apie nieką, taip ir leidžiu dienas.

1968 m.

Sausio 1 d. Nauji metai. Niekaip aš nesitikėjau, kad šituos Naujus metus sutiksiu ligoninėje, niekaip a niekaip. Žmonių visiškai nedaug, visi išvažinėję namo, aš tai nenorėjau važiuoti ir būnu patenkintas sutikimu Naujų metų. Jeigu nieko nėra geriau, tai gerai ir taip, kaip yra.

Žmogau žmogau, kaip malonu ir pačiam save apgaudinėti.

Sausio 8 d. Šiandien perėmė kitas gydytojas ir seselė kita. Man jau vis tiek nesvarbu niekas.

Sausio 21 d. Iš ryto jaučiausi gerai. 12 val. nuėjau į dirbtuves, ten niekas neturėjo paišelio, tai aš atėjau palaton, pasiėmiau paišėlį ir vėl atėjau dirbtuvėn. Įėjus kad pradėjo galva suktis, tai užsiguliau ant varstoto, stipriai įsitvėriau, o galva tik sukas sukas. Baisiai nusigandau.

Sausio 24 d. Guliu. Nieko blogo, bet širdis nedirba, kaip reikėtų. Kiekvieną dieną po kelis kartus užveina pažiūrėti Čepulis – tas, su kuriuo drožinėjom.

Vasario 13 d. Šiandien sukaktis, kai ligoninėje nuo 1966 m. rugsėjo 13 d. Ir šiandien negera.

Vasario 14 d. Šiandien iš ryto labai negera, baisu. Nejaugi nebėra jokios rodos, taip ir bus gyvenimo galas. Esu piktas, nervuojuos.

Vasario 22 d. Gerai, jau biškį mėginu dirbti. "Lietuvaites" pašveičiau ir atidaviau sanitarei Birutei.

Kovo 4 d. Buvo atvažiavusi Ona iš namų. Nieko naujo, tik blogai su pašaru – kaip išlaikys gyvulius. Sakiau niekam nesakyti, kad sergu.

Gegužės 4 d. Nuobodu. Dirbu sietkas, tai užmirštu viską. O taip rūpi labai namai. Žinau, kad ten blogai su darbais, su karve labiausiai. Kad karvės nebūtų, tai man mažiau rūpesčių būtų, tada ir sveiksnis būtų.

Gegužės 12 d. Šiandien išvažiojo namo Čepulis Jonas. Jis drožinėdavo, tai mes buvom draugai. Ir kai aš sirgau, nevaikščiojau, tai jis užeidavo kelis kartus per dieną, ir aš laukdavau jo. Atnešdavo parodyti, ką išdrožė. Jam dėkingas iki mirties. Neužmiršiu jo, Paškevičiaus ir Elytės, kurie aplankydavo mane sergantį. Kai sveikas būni, tai nesvarbu niekas, bet kai negali vaikščioti, tai lauki, kad kas užeitų.

Spalio 2 d. Atvažiavau namo.

1971 m.

Lapkričio 19 d. Šiandien atvažiojo Baranauskas ir Vieniūlio muziejaus direktorė Mikeliūnaitė ir paėmė 27 daiktus dėl parodos, dar ir daugiau norėjo imti, bet nukalbėjau – ir tai labai daug, kad tik gerai išeitų. Kai likdavo laiko, tai drožiau. Vėl parūpo drožti, kai tokios progos atsiranda.

Lapkričio 26 d. Važiavau Rokiškį pažiūrėti parodos. Pažiūrėjau anykštėnų liaudies meistrų darbų. Aš likau patenkintas savo darbų vieta ir lygiu parodoje.

Gruodžio 9 d. Važiuoju į Kauną, suradau Dailės kombinatą, bet nieko nepriėmė, taip visos viltys ir planai sužlugo. Kiek galvoju, planavau, ir viskas šuniui ant uodegos nuėjo. Didelis smūgis po visų pasisiekimų su drožiniais. Bet ką gi padarysi, negi gali būti tik gerai ir gerai.

Gruodžio 14 d. Važiavau Anykščiuos pažiūrėti parodos. Apžiūrėjau, perskaičiau užrašus, neblogai vertina žiūrovai.

Gruodžio 31 d. Paskutinė šių metų diena. Vakare pakvietė pas Juozą Krikščiūną Naujų metų sutikti. Tuo ir pasibaigė šie metai. Man jų labai gaila, nes buvo labai geri, kad aš geresnių tai jau nenorėčiau niekad. Dėl to, kad sveikata neblogo buvo ir su savo darbais išėjau į viešumą – parašė laikraščiai, suruoštos parodos, taigi buvo daugelis laimingų valandų.

1972 m.

Vasario 24 d. Atvažiojo Biliūnas Antanas, dovanojo "Šokėjus", "Velėtoją" ir "Pusto dalgį". Dirbu dirbu – taip ir išdalinu. Ir jau pradėdau pykti, kad kiekvienam vis duok ir duok, duodu ir pykstu, bet kaipgi, rodos, neduos.

Jurgis Kazlauskas prie savo "Artojo"

1980 m.

Birželio 22 d. Važiavau Niūronys, ten labai daug buvo žmonių. Ilgai išbuvau prie savo darbų, daug kam aprodžiau.

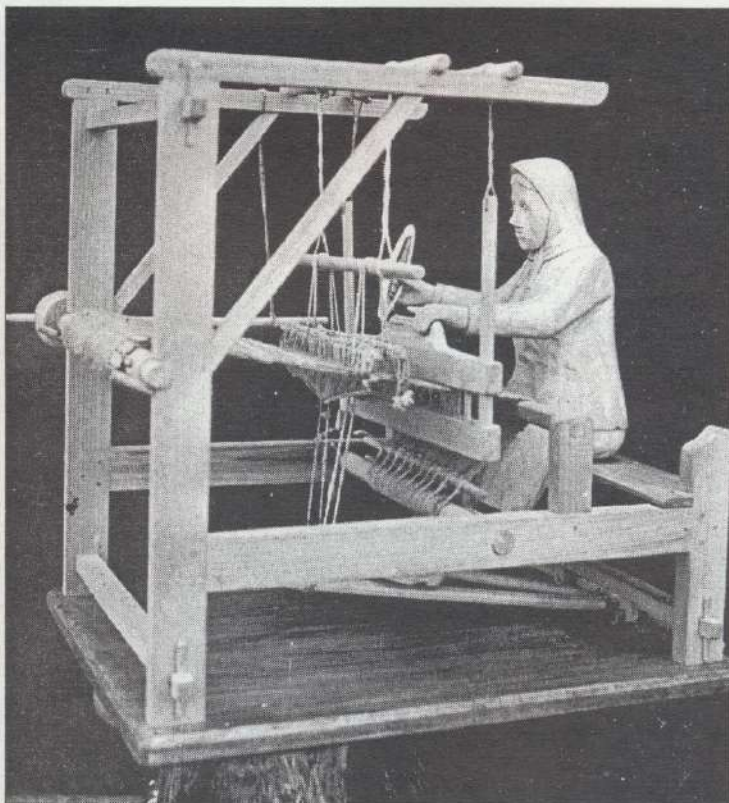
Birželio 29 d. Kazys Ragaišis nuplovė mano sodintą prie buvusio kiemo vartų paskutinį ąžuolą, buvo du. Kai pamačiau, taip širdį suskaudo – tai vaikystė, praeitis <...>, žaizda, vaikystės gyvas liudininkas. Taip senam kieme beliko vienintelis medis mano sodintas – Topolis. Tai viskas keičiasi, praeina. Taip ir žmonės, kaip medžiai, praeina. Malonu, kas primena vaikystę, nes tiek metų sulaukus, tik praeitis miela.

Anam sekmadienį atėjo turistė moteris. Sako, žinau apie jus iš spaudos, tai atėjau pasižiūrėti. Nakvojo. Labai įdomu, daug apie viską prisnekėjom.

Liepos 10 d. Apžiūrėjau Aušros Vartus, bažnyčias, popiet parodos atidarymas. Po atidarymo buvo aptarimas. Labai gerai paminėjo mano darbus ir apdovanojo laureato bilietu,

laureato ženklų, dovanojo dar katalogą. Aš labai patenkintas, kad mano darbus taip gerai įvertino. Jau ir mane priskaitė vieną iš pirmaujančių respublikoje. Po to buvo įdomus pobūvis – užkanda be šakučių, be peilių, su ministrais, profesoriais. Grįžtant sulijo. Nelaukiau galo.

Spaudai parengė Vida ZASIENĖ

Jurgio Kazlauskas drožinys "Audėjėlė"

Voruta – kultūrinės atminties erdvė

Voruta – didžiausia Rytų Lietuvos pilis su dviem papiliais XIII a. ...

Voruta – piliakalnio vardas šiandien...

Voruta – atstatyta medinė pilis ... gal rytoj...

Voruta – abiturientų saulėtekis kasmet...

Miesto pašonėje rymantį piliakalnį šiandien vadiname taip, kaip jį pavadino rašytojas Antanas Vienuolis. Mes, vienuoliečiai, ne tik gerbiame rašytojo atminimą, domimės jo asmeniu, kūryba, bet mums svarbus jo požiūris, idėja, pasididžiavimas mielaisiais Anykščiais.

2000–2001 mokslo metais Antano Vienuolio gimnazijoje paskelbtas metų projektas „Voruta – XIII a. pilis“ – įnašas į rajono projektinį darbą „Gyvoji Vorutos istorija“. Įvairių klasių mokiniai planuoja pristatyti įdomius kūrybinius sumanymus. Antroakai gimnazistai, besimokantys analizuoti ir interpretuoti literatūrinius tekstus, taip pat įsijungia į šios idėjos realizavimą. Darbo tema: „Voruta – kultūrinės atminties erdvė“ (tekstų analizė ir interpretacija). Projekto tikslas – apibendrinti Vorutos temą literatūros kūriniuose, pažvelgti į Vorutą ne tik kaip į Anykščių kraštovaizdžio relikvą, bet ir kaip į tekstą. Be to, papildyti darbą kūrybiniais įvairių žanrų kūriniais: interviu, eilėraščiais, miniatiūromis, vaizdeliais, impresijomis, iliustracijomis. Juk projektas – tai netradicinė mokymo kryptis, leidžianti atsiskleisti mokėjimams ir įgūdžiams, sutei-

kianti plačią erdvę moksleivių iniciatyvai ir saviraiškai. Ji suteikia įvairių dalykų integracijos galimybę, aprėpia temą kaip visumą. Prie antros klasės gimnazistų jungiasi šeštokai, kurie, pasirinkę citatą „Nežinau, ar tai tiesa, tik vienas artojas rado menką žalvarinę sagę“, interpretuoja senovinių papuošalų temą. Tuo domisi ir jaunieji keramikai. Papildomojo ugdymo užsiėmimų metu, remdamiesi šeštokų sukurtais eskizais, iš molio lipdo papuošalus. Septintokai ir aštuntokai savo jausmus ir vizijas perkelia į iliustracijas, skirtas gimnazistų individualiai kūrybai. Na, o grafikos darbus, paremtus teksto ir šrifto vienviene, kuria trečiųjų klasių gimnazistai.

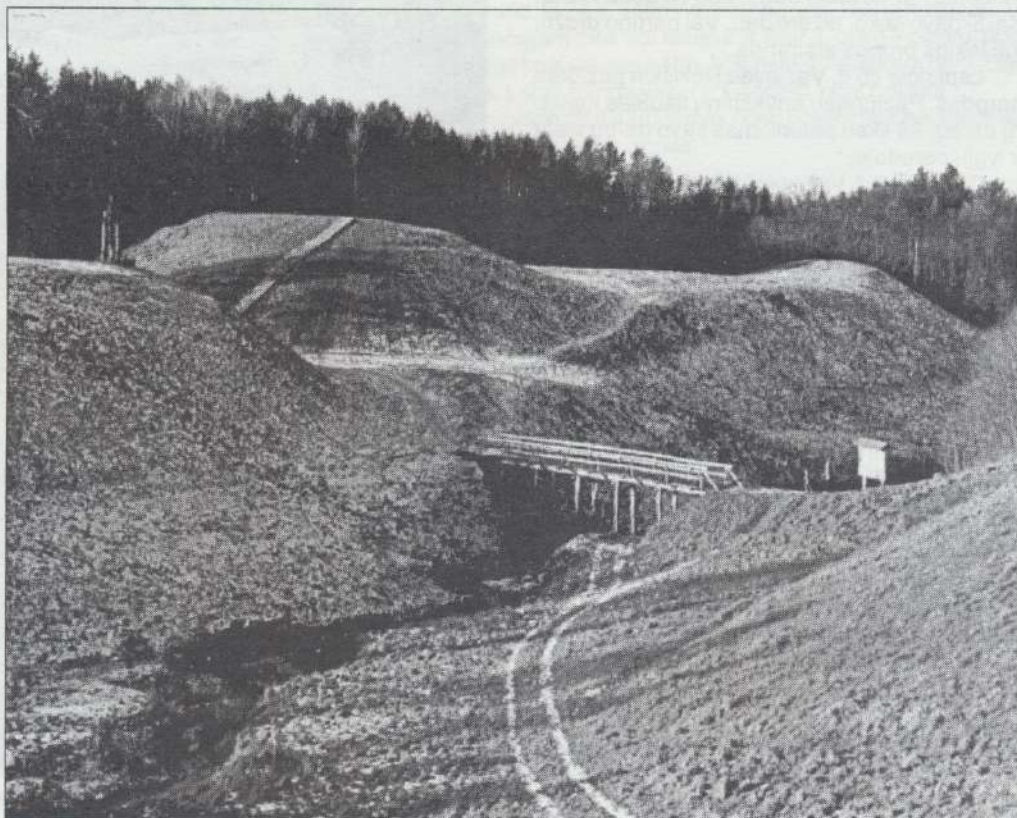
Taigi sugriuvo pilis, nuseko upės, išdžiūvo ežerai, tačiau, įsisukus kūrybiniam vėjui, praeitis atgyja jausmų ir vaizduotės sukuryje.

Idėjos sumanytojas – mokytojas, įgyvendintojai – moksleiviai. Mes esame partneriai!

Mokytojos Danguolė RIMAVIČIENĖ
Dalia PAKALNIENĖ
Renata DAILYDAITĖ
Vesta BERKMANIENĖ

Pernai prie Vorutos atsirado pirmas senovę primenantis statinys – medinis tiltas

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

MANO SAUJOJE

Vakarėja. Į saują pasiimu pilkapio žemių. Atrodo, kad jos suvirpa mano rankoje, lyg norėtų kažką papasakoti. Gal apie praeities galybę, tvirtą pilį, kadaise apsuptą upių? Gal apie didingus žmones, kurie žuvo, gindami tvirtovę? O gal tai tik pralietas jų kraujas, įsigėręs į dirvožemį, pajutęs gyvybę, pradėjo pulsuoti. Gal...

Tiek daug neatsakytų klausimų. Saulė jau dingsta už horizonto, ir paskutinė smiltelė išslysta pro mano pirštus...

LAUŽO LIEPSNOJE

Tarp kalvelių piliakalnis. Ant jo laužas. Liepsnos liežuviai laižo dangų. Jie vis kyla aukštyn ir aukštyn. Geriau už bet kokį ragą kviesdami aplinkinius susirinkti. Kaip upės į jūrą, taip žmonės prie ugniakuro plūsta.

Dabar tai tik šventė, o kadaise – pavojaus signalas, sukviečiantis visus gynybai. Atrodo, kad pro liepsną matau žmones su senoviniais ginklais rankose, tvirtai pasiryžusius kovai, su iššūkio, vilties ir tikėjimo kibirkštelėmis akyse.

Su besisukančiais ratelyje apskrieju laužą. Dabartis kaip liepsna pasiglemžia mano mintis, praeitis išnyksta kaip dūmas.

MŪSŲ VORUTA

Nežymus taškelis iš paukščio skrydžio, tiek daug reiškiantis žmogui. Laike ir erdvėje sujungiantis abu: ir giesmininką, ir anykštėną.

Kas mes, jei ne besparniai žemės paukščiai, savo savarankiško gyvenimo skrydį pradedantys nuo piliakalnio, kai pasitinkame aušrą.

Tai nuo tavęs prasideda mūsų ateitis, tikėjimas šviesa rytdiena, svajone... Tai nuo tavęs pajuntame laisvę, išskleidžiamę savo sparnus.

Kokia bebūtum: ar lašelis jūroje, ar neapbrėpiama platybė, vis tiek tu – mūsų Voruta!

Jurgita MILTENYTĖ

VOROTOS KARALYSTĖ

Girios tankmėje aukštos, lieknos pušys uždengė kažkur tolimoje besislepiančią aikštelę – Vorutos karalystę. Tik įžengęs į jos valdas, matau dunksantį ažuolą, primenantį pilies kuorą, kuris prieš kelis šimtus metų saugojo pilį nuo kryžiuočių puolimų. Būdamas Vorutos karalystėje, jčiau, kad ji kažko laukia, mąsto... Gal žvėries, kuris pasiilgo miško glūdimos, gal paukščio, gal ir manęs, nuėjusio ilgą kelią paupiu ir atklydusio čia, į šį puikų gamtos kampelį. Netrukus pasirenku poilsio vietą, nes po ilgos kelionės labai pavargo mano kojos. Seni krūmai, metų metais kryžiauvę savo šakas, nupynė kėdę su atrama, panašią į sostą...

Sėdžiu žaliame soste ir jaučiu malonumą, lyg būčiau koks nors kunigaikštis. Mintys nutolusios nuo manęs, jos manęs nekankina, man ramu. Pro medžių šakas matau ore nardančius paukščius, girdžiu žolėje svirpantį žiogą.

Ilgai sėdžiu, ilgai žiūriu į Vorutos piliakalnio viršūnę, ir man atrodo, kad visi pasaulio karaliai ir valdovai galėtų pavydėti tokio gražaus piliakalnio...

Tomas LINKEVIČIUS

LAIŠKAS KUNIGAİKŠČIO MINDAUGO GENTAINIUI

O amžininke! Mindaugo gentaini!
Prakalbinti norėčiau aš tave
Ir tavo lūpomis išgirsti tiesą.
Ar Vorutos pilis – tikrovė? Ar tiktai svaja?

O liudininke Mindaugo didžiųjų žygių!
Kovų, narsos, troškimo būt stipriausiu tarp visų.
Ką slepia šitie pylimai, šlaitai skardingi?
Kiek būta kraujo, žvangesio, raudų?

O Volupis, Vorelis? Jie kadaise supo
Medinę pilį vandeniu srauniu.
Ar gynė Mindaugą nuo antpuolių galingų
Grioviai, apjuosę Vorutą žiedu tvirtu?

Voruta? Kaip ši pilis medinė
Galėjo tiek atremti apsupčių klaikių?
Kai Tautvilas, žemaičių, jotvingių ir polovcų jėgas sujungęs,
Prie vartų degė Mindaugui kerštu nuožmiu.

Morta? Ar buvo čia atvykus
Pasigėrėti kerinčiu gamtos vaizdu?
Kalnai, miškeliai, įlomis sustingę
Ir paukščių šokis tarp kuplių šakų.

O amžininke! Mindaugo gentaini!
Tark žodį savo... ainiams Vorutos laikų.

Lina ADAMONYTĖ

IMPRESIJOS

Pažvelk į tamsą, į tą didį piliakalnį Vorutos.
Ar tu matai tai, ką ir aš matau? Matau aš
piliakalnį ir tvirtovę, kurią gynė mūsų protėviai
milžinai. Ar tu matai jų mirtį, kaip griūva
pilies sienos? Ar liko dar kas nors?
Liko... legenda apie Vorutos medinę pilį ir
piliakalnį, Vorutos vardu pavadintas.

* * *

Išgirstam žingsnius bėgančių karių. Klausyk!
Po žemėm dunda jų šarvai, ir žingsniai jų girdėt greitai.
Atsimenu! Man pasakojo žmonės.
Čia buvo tunelis giliai po žemėm.
Jis veda link Rubikių ežero, į salą...
Kovot kareiviai bėga tuneliu iš Vorutos piliakalnio.
Jie gina žemę tėviškės savos.

* * *

Dabar jaučiu aš išdavystės kvapą...
Kas gi parodė priešams slaptus išėjimus?
Padėkit man! Apginti valdovą ir pilies gynėjus...
Aplinkui zvimbianti tyła. Ir niekas į pagalbą neateina.
Prakeikiu aš išdavikus, tegu akmenimis jie virsta
ir lieka per amžius čia, šalia tvirtovės sugriautos,
ir brolių griaučių, pūvančių po žemėm.
Prakeikiu juos, tegu jų sielos lieka čia,
ramybės niekas teneranda... Prakeikiu...

Kristina JONUŠKYTĖ

AKMENS MONOLOGAS

Štai ten, netoli mažyčio Anykščių miestelio, ten, ant aukšto piliakalnio, tarp ošiančių pušelių, esu tas, kurio gal niekas dar nepastebėjo. Aš – tai tas, kurį visi eidami pro šalį paspyrė. Aš – menkas akmuo, daugybę matęs, daug girdėjęs, nors esu dar visai jaunas, gal kokio tūkstančio metų.

Mačiau didžius kunigaikščius, kurie mane sodino į anais laikais grakščios pilaitės sienas. Daugybę gražių kunigaikštienų ir kunigaikščių pažinojau. Girdėjau pilies menėje šaunių, stiprių kojų trepsėjimą.

O, tai buvo šaunūs laikai! Tie šaunūs riteriai, žirgų kanopų žvilgesys buvo matyti jau tolumoje. O kai atvykdavo Didysis kunigaikštis, būdavo viso miestelio šventė. Tai didi šventė! Visi miestiečiai ir pilies gyventojai ruošdavosi: miestelis būdavo išpuoštas didžiais aukurais, o pilis savo išrinktąjį pasitikdavo iškilminga muzika, sklindančia jau nuo piliakalnio papėdės.

Atmenu tą nepakenčiamai siaubingą naktį, kai per gražųjį Volupio vingį ėmė veržtis svetimšaliai. Ant nu-

garų šviesėje švietė juodi kryžiai, tarsi šaukiantys nelaimę. Mane žiauriai numindė, žirgai kanopomis suspardė. Svetimšaliai ėmė brautis per visus pilaitės plyšelius, lipo per sienas, brido grioviais, viską naikino kelyje.

Nors pilies gyventojai ir nepasidavė, nors gynėsi prakaitu, krauju – visomis pastangomis, bet vis tiek krito nuo kalavijų kaip plaštakės, išvydusios saulės spindulius. Pilies apginti nepavyko, pilaitė sugriuvo, subyrėjo...

O štai dabar... tik kalnas... Regis, milžinas ėjęs pro šalį ir supylęs nedidelę kalvelę. Dabar aš ir stūksau ant piliakalnio viršūnės, įlipdytas į aukurą, kuris per šventes skleidžia šilumą ir šviesą.

O tas nuostabus pavasario rytas, kai ant žaliojo milžino baigiantys mokyklą mokiniai susirenka sutikti pirmuosius tekančios saulės spindulius! Jie dar visi drauge, nors rytoj, poryt... ateity gal nebesusitiks. Uždegtame aukure aš šviečiu tiems, kurie išeina gyvenimo keliu. Šviečiu linkėdamas tiesaus, šviesaus gyvenimo, pilno meilės, džiaugsmo ir šilumos.

Rima JAKUČIONYTĖ

VORUTA. VARDAŽODŽIO KILMĖ IR REIKŠMĖ

Perskaičiau įvairių straipsnių, aiškinančių Vorutos vardažodžio kilmę ir reikšmę, radau faktų, įrodančių tai vieną, tai kitą tiesą. Todėl, pasiremddama turimomis žiniomis bei įvairiais duomenimis, paanalizuosiu Vorutos vardažodžio kilmę ir reikšmę.

Vorutos susiejimas su Šeimyniškėlių piliakalniu nuo pat pradžių buvo paremtas ir tuo, kad žmonės jį vadino Varutės kalnu. Šią žinią Eduardui Volterui pateikė rašytojas Antanas Žukauskas-Vienušis. Kai kas abejojo žinios patikimumu, nes įtarinėjo A.Vienušį sąmoningu faktų klastojimu. Tokie įtarinėjimai neturi jokio pagrindo. Varutės kalno autentiškumą rodo šie faktai:

1. Šeimyniškėlių piliakalnį A.Vienušis Voruta vadino jau 1933 m. parašytoje „Bajoro Nykščio legendoje“, siedamas ją ne su Mindaugu, o su XV a. įvykiais. E.Volteris Mindaugo pilį Vorutą Šeimyniškėlių piliakalnyje lokalizavo tik 1935 m. Todėl nėra jokio pagrindo manyti, kad A.Vienušis sąmoningai surezgė klastą, iš pradžių savo kūrinyje pavartodamas Vorutos vardą, o po dvejų metų „suvaizdinamas“ jos atradimą.

2. Kad Šeimyniškėlių piliakalnis buvo vadinamas Varutės kalnu, A.Vienušis rašė ne tik visuomenei skirtame straipsnelyje, bet ir A.Baranausko memorialinio muziejaus inventorinėje knygoje (1951 m.), kur tariamo prasimanymo nebuvo jokio reikalo populiarinti.

3. Petras Butėnas 1938 m. iš vietos žmonių užrašė net penkis Vorutos piliakalnio vardo variantus. Tai rodo

platų šio pavadinimo paplitimą, bet jokių būdu ne jo naujumą ir nenusistovėjimą. Anykščių vikaras Antanas Rameikis 1947 m. irgi užfiksavo dvi piliakalnio vardo formas: „Patį kalną vieni Varuta, kiti Voruta vadina“.

4. Po Vorutos lokalizavimo pasirodžiusių vietos žmonių pareiškimų, kad Vorutos vardas anksčiau nebuvo žinomas, negalima laikyti patikimais, nes: a) jie neigė tai, kas akivaizdu ir neabejotina – kad ant piliakalnio buvo išariama archeologinių radinių; b) vietos žmonės buvo suinteresuoti paneigti Vorutos atradimą, nes po jo buvo uždrausta piliakalnį arti. Taigi Vorutos lokalizacija turėjo ir priešininkų.

Prie Šeimyniškėlių piliakalnio teka Varelis / Variuko upelis, kuris, kaip teigia faktai, būtent ir davė Vorutos piliakalniui šį pavadinimą. Ipatijaus metraštyje užrašytas vardas Voruta buvo ištariamasis Varuta. Jis susideda iš aknies Var- ir mažiškosios priesagos -uta. Upelio vardas Varelis / Variukas irgi susideda iš aknies Var- ir mažiškosios priesagos -elis arba -ukas. Kaip matome, mažiškosios priesaga buvo nepastovi, todėl galima teigti, kad upelio vardo variantas galėjo būti ir su mažiškosios priesaga -utis (Varutis). Varutės kalnas prie Varučio upelio – visiškai logiškas pavadinimas, todėl yra žmonių, teigiančių, kad jis padarytas iš upelio vardo.

Tačiau yra ir kitokių nuomonių, pavyzdžiui, istorikai nelaiko Vorutos Mindaugo sostine. Yra nuomonių, kad tai bendrinis daiktavardis, reiškiantis „tvirta“.

Taigi papasakojau viską, ką žinojau, ką radau įvairiuose straipsniuose, knygose ir tik jums belieka nuspręsti, kurie iš šių faktų atrodo priimtinesni, kurie būtent ir nulėmė Vorutos vardažodžio kilmę.

Diana BUGENYTĖ

Šaltiniai:

Tomas Baranauskas. Voruta: tegu kalba faktai. – „Voruta“, 1999 m. kovo 20 d.

Antanas Vienušis. Raštai. – V., 1985. T.1. P.532.

Senoji prieškario laikų – Nepriklausomos Lietuvos – spauda šiandien jau yra antikvarinė retenybė. Daugelis anų metų leidinių orientavo savo skaitytojus į aktyvią ūkinę, visuomeninę, kultūrinę veiklą, daug dėmesio skyrė tautinio sąmoningumo bei dvasios ugdymui, tęsė švietėjiškas ankstesnės, uždraustosios, lietuviškos spaudos tradicijas. Dienraščiuose būdavo gausu korespondencijų iš įvairių Lietuvos vietovių – miestų, miestelių, bažnytkaimių. Jų autoriai informuodavo apie svarbesnius įvykius, faktus, įvairius renginius. Tos korespondencijos liudija ir apie to meto žmonių nuotaikas, rūpesčius, sugrąžina į pirmuosius jau praėjusio amžiaus dešimtmečius.

Vartydami nuo laiko pageltusius 1934–1935 metų dienraščio „Mūsų laikraštis“ puslapius, atradome nemažai žinučių ir iš Anykščių krašto; ypač gausu jų iš Kurklių. Korespondencijose minimi įvykiai, faktai jau tapo kultūros istorijos savastimi. Šiomis iš senosios spaudos parinktomis publikacijomis norime sudominti dabartinį skaitytoją, nors trumpam sugrąžindami į toli pasilikusią praeitį.

Jaunimas už Vilnių

Švėdasai. Savičiūnų pradž. mokyklos mok. K.Cicėno vadovaujamas jaunimas suruošė kelias pramogas ir gauto pelno 20 lt. 80 ct. paskyrė Vilniui Vaduoti Sąjungai.

„Mūsų laikraštis“ Nr.4, 1934 m. sausio 27 d.

Išgąstis privertė įkurti gaisrininkus

Traupis. Per neatsargumą iš vieno žydo namo miestely kilo gaisras. Sugaudus varpui žmonės šoko gelbėti. Buvo atvežta bažnytinė gaisro mašina, P. K. padovano-ta. Grėsė pavojus ir mokyklai, ir klebonijai. Iš Raguvo gaisrininkai atvyko labai vėlai. Tik dėka energingo pasi-priešinimo gaisras neišsiplėtė. Išgąstis privertė galų ga-lę įkurti Traupy gaisrininkų komandą.

„Mūsų laikraštis“ Nr.9, 1934 m. kovo 3 d.

Katalikai vyrai susipranta

Kurkliai. Šių metų pradžioje čia pasireiškė katalikų susipratimas. Į Vyrų Apaštalavimą susibūrė 275 vyrai.

Liepos 22 d. Marijos Škaplerinės atlaidų metu katalikai organizuotai dalyvavo savo pamaldose ir priėmė Šv. Komuniją. Prieš pamaldas buvo pašventinta Vyrų Apaštalavimo vėliava, kainavusi 400 litų. Per pamaldas katalikiška vyrija giedojo giesmes, pakaitomis griežiant dūdų orkestrui. Vyrų pamaldos bus ruošiamos kiekvieną mėnesį. Taip pat bus katalikams vyrams skaitomos ir atitinkamos paskaitos.

Taip katalikiškos vyriškos susipratimas Kurkliuose stiprėja, tapdamas pavyzdžiu ir kitoms katalikų organizacijoms.

– Rugpjūčio 19 d. projektuojama Kurkliuose suruošti apylinkės katalikų moterų ir pavasarininkių kongresėlis.

– Jau pradėti paruošiamieji senelių prieglaudos re-monto darbai.

– Pradėjo veikti katalikiškų organizacijų kioskas.

– Suorganizuoti jaun. pavasarininkai. Prisirašė apie 100 narių.

Vyras

„Mūsų laikraštis“ Nr.31, 1934 m. rugpjūčio 4 d.

Pašventinta vėliava

Traupis. Vietos L. K. Blaivybės Dr-jos skyriaus inicia-tyva š. m. liepos 29 d. per Šv. Onos atlaidus pašventinta nauja, graži bažnytinė blaivininkų vėliava, įsigyta visos parapijos aukomis. Šventinimo apeigas atliko Prel. J.Ma-ciejauskas. Pritaikintą pamokslą pasakė nenuilstamas blaivybės skleidėjas, vietos klebonas kun. D.Tuskenis – skyriaus pirmininkas.

Ta proga, suklaupus visai bažnyčiai prieš vėliavą, tapo paaukota visa Traupio parapija Blaivybės Globėjai Marijai. Paaukojimo akto originalas bus iškabintas baž-nyčioje, prie Marijos altoriaus.

K. K. B.

„Mūsų laikraštis“ Nr.32, 1934 m. rugpjūčio 11 d.

2000 katalikų moterų kongresas

Kurkliai. Rugpjūčio 19 d. čia įvyko skaitlingas ir pui-kus katalikų moterų kongresas, kuriame dalyvavo apie 2000 asmenų. Į kongresą buvo kviestos 10 apylinkių, parapijų angelaitės, pavasarininkės ir L. Katalikų Mote-rų draugijos narės.

Kongresas prasidėjo pamaldomis, kurių metu buvo pašventinta Kurklių L. Kat. Moterų dr-jos organizacinė vėliava. Pamaldas atlaikė, vėliavą pašventino ir atitinka-mą pamokslą pasakė kun. V.Byla. Vėliavos kūmais bu-vo: dr. V.Karvelienė ir dr. P.Karvelis, p. Br.Graužinienė ir p. K.Staikūnas. Po Sumos pamokslą pasakė kun. Gla-veckas.

Eisenoje ir kongrese griežė Kurklių ir Kovarsko or-kestrai. Prie Nepriklausomybės paminklo patriotinę kal-bą pasakė p-lė A.Sereikytė. Pavasarininkės prie pamin-klo uždėjo gyvų gėlių vainiką.

Iškilmingas posėdis įvyko gražioje aikštelėje, už kle-bonijos, palei upelį. Iškilmingą posėdį atidarė kun. St.Telksnys. Po gausių sveikinimų sekė dr. Karvelienės paskaita „Katalikų moterų uždaviniai“. Po to jungtinis Kurklių–Kovarsko choras, p. J.Alekna diriguojant, išpil-dė keletą puikių dainų. Gražiai pasireiškė ir atskiri Kur-kliai bei Kovarsko chorai.

Sportas taip pat labai sudomino kongreso dalyvius. Čia puikiai pasireiškė Anykščių angelaitės, Kovarsko pavasarininkės, Kurklių angelaitės, jaun. ir vyr. pavasarininkės, pastarosios ypač puikiai išpildė čigonų šokį.

Katalikių moterų kongresas Kurkliuose pasisekė puikiai. Duok, Dieve, kad jis prie katalikių draugijos patrauktų dar daugiau narių.

"Mūsų laikraštis" Nr.35, 1934 m. rugsėjo 1 d.

400 angelaičių ir 100 jaun. pavasarininkų

Svėdasai. Š. m. rugpjūčio mėn. 19 d. įvyko visuotinis pavasarininkų susirinkimas. Nutarta š. m. rugsėjo 2 d. švęsti metinę šventę, į kurią pakviestas J. E. vyskupas Matulionis. Programa nustatyta gan įdomi.

Vyrai ir mergaitės (pavasarininkai, -ės) dirba jau atskirai. Vieni ir antri turėjo po susirinkimą, kuriuose apsvaistė š. m. antram pusmečiui veikimo programas. Š. m. rugsėjo 8 d. vyrai ruošia Svėdasų miesto ir apylinkės vyro teisimą.

Jaunesnieji pavasarininkai ir angelaičiai taip pat dirba smarkiai. Kun. J. Šimonėlio pastangomis metų bėgyje suorganizuota 400 angelaičių ir 100 jaunesniųjų pavasarininkų. Bet reikia pažymėti, kad šitie skaičiai yra tik šiandienos skaičiai, ryt bus jau kiti – didesni, nes jaunesnieji auga kaip ant mielių. Ypatingai jie mėgsta sportuoti. Gal dėl to, kad turi talentingą sporto vadą p. Albiną Mozūrą. Savo išmįslingais numeriais ne kartą yra sužavėjęs kaimynus laike kongresėlių ir kitokių švenčių.

"Mūsų laikraštis" Nr.35, 1934 m. rugsėjo 1 d.

Pigūs agurkai – pūsta bulvės

Kovarskas. Nors apylinkėj nedaug užaugo agurkų, bet labai pigūs. Kapą galima nusipirkti už 30–50 centų.

Kovarsko ir Anykščių apylinkėse vietomis pradėjo pūti bulvės, nes dažnai lyja smarkus lietus. Vasarojus jau nuvalytas.

Nėlis

"Mūsų laikraštis" Nr.35, 1934 m. rugsėjo 1 d.

Jaunimo šventė

Kurkliuose buvo suruošta parapijos jaunimo šventė, kurioj dalyvavo angelaičiai, jaun. ir vyresn. pavasarininkai. Šv. Komuniją tą dieną priėmė apie 400 šventės dalyvių. Pritaikintus pamokslus pasakė kun. St. Yla ir kun. J. Ruokis. Gaila, kad negalėjo įvykti užbažnytinė programa: eisena, iškilmingas posėdis, dainos, sportas, laužas, gegužinė, nes nebuvo gautas leidimas.

"Mūsų laikraštis" Nr.37, 1934 m. rugsėjo 14 d.

Paminėjo Vilniaus dieną

Kurkliai. Rugsėjo 1 d. minėdami kariuomenės žygio į Vilnių sukaktuves, katalikų organizacijų nariai ir šauliai su vėliavomis dalyvavo iškilmingose pamaldose. Gražų pamokslą apie Dievo ir Tėvynės meilę pasakė kleb. kun. St. Telksnys. Po pamaldų parapijos salėje įvyko Vilniui

Vad. S-gos sk. susirinkimas. Pasiųsti sveikinimai kariuomenei ir broliams vilniečiams. Nutarta visomis išgalėmis platinti Vilniaus pasus.

"Mūsų laikraštis" Nr.37, 1934 m. rugsėjo 14 d.

Geradaris inžinierius

Andrioniškis. Anykščių valsč. 1932 m. p. inž. Pr. Morikūno lėšomis buvo pradėta statyti graži akmeninė bažnyčia. Jau galutinai baigta sienos, lubos ir bokštas, lieka tik įrengti bažnyčios vidus. Inžinierius kilęs visai netoli nuo Andrioniškio iš Butkiškių vienkm. Andrioniškiai jau garbina Viešpatį naujoje būsimosioje gražioje bažnyčioje. Šiais metais bus galutinai įrengtas vidus. Vasarą įvyks iškilmingas naujos bažnyčios pašventinimas.

Reikia pažymėti, kad inž. Markūnas yra daug ir labai daug aukavęs Andrioniškio bažnyčiai. Jo nuopelnais yra įrengti trys dideli varpai ir aptveriant kapus akmenų tvora: yra davęs nemažą auką pinigais ir cementu.

Garbė andrioniškiesiems turint savo tarpe kilnų geradarį.

"Mūsų laikraštis" Nr.5, 1935 m. vasario 2 d.

Kaip tvarkoma labdarybė

Kurkliai. Pastaruoju laiku labdarybė pradėta tvarkyti organizuotu būdu. Čia įsteigtas šv. Vincento ir Paulo dr-jos skyrius, kurį remia ir vietos savivaldybė. Atremontavus senelių prieglaudos bažnytinį namą, jame patalpinti 9 asmenys. Be to, biednuomenės reikalams du kartus metuose renkama pašalpa grūdais ir kitais daiktais. Ne per seniai Kurklių valsč. seniūnai ir minėtos labdaringos draugijos atstovai bendruomenės reikalams surinko apie 100 centnerių grūdų. Dabar teikiama nuolatinė ir vienartinė pašalpa. Jau sušelpa apie 40 asmenų.

Žvejys

"Mūsų laikraštis" Nr.10, 1935 m. kovo 9 d.

Puikiai veikia pieninė

Kurkliai. Šį miestelį puošia nauja moderniška mūro pieninė, kurios bendras turtas – apie 80 000 Lt. vertės. Kurklių pieninė turbūt geriausiai veikia visoje Ukmergės apskr. 1934 m. pagamino 1005 bačkutes pirmos rūšies (67 proc.) sviesto. Jau baigiama išsimokėti skolas. 1934 m. išmokėta 21 956 lit. skolos. Pieninė turi apie 100 narių. Į naują pieninės valdybą šiems metams išrinkti: p. Kl. Graužinis, J. Sereikis ir Jogelas. Pastebima, kad šiemet visuotiniame pieninės narių susirinkime pareikštas nepasitikejimas Kurklių m. laisvamaniui K., kuris į naują valdybą neišrinktas.

A. Žvejys

"Mūsų laikraštis" Nr.11, 1935 m. kovo 16 d.

Svėdasų pavasarininkai įsigijo dūdų orkestrą ir pradėjo mokytis griežti.

Surdegio kat. moterų dr-ja nutarė Velykoms sušelpi vargingai gyvenančias šeimas.

Kurkliuose kovo 15–17 d. įvyko kursai pavasarininkams. Kursus lankė ir neorganizuotas jaunimas.

"Mūsų laikraštis" Nr.13, 1935 m. kovo 30 d.

Anykščių jaunimas šauks didelį kongresą

Anykščiuose įvyko pavasarininkų rajono konferencija. Kuopų atstovai, rajono valdyba ir revizijos komisija padarė pranešimus apie nuveiktus darbus. Kadangi šiais metais sueina 100 m. nuo garbingo anykštėno vysk. A. Baranausko gimimo, tai visų kuopų atstovai nutarė šią vasarą surengti Anykščiuose didelį jaunimo kongresą. Konferencija pasveikino J. E. vysk. K. Paltaroką. Be to, nusiuntė pasveikinimus Klaipėdos gubernatoriui ir broliams vilniečiams.

– Pripažinus Anykščiams kurorto teises, prie Anykščių šilelio ėmė statyti nauji vasarnamiai. Tai bus dar viena puiki vieta vasarotojams pailsėti.

"Mūsų laikraštis" Nr.14, 1935 m. balandžio 6 d.

Kultūringas jaunimas

Trakiniai, Kurklių valsč. Vietos pavasarininkai surengė 23 balandžio vakarą, buvo suvaidinta melodrama "Likimo kelias". Pelnas skiriamas sentėvių kapams tvarkyti, kurie iki šiol buvo visų apleisti ir negerbiami. Šventųjų Metų prisiminimui pavasarininkų pastangomis pastatytas gražus kryžius. Šįmet manoma kapelius aptverti.

Sviruonėlis

"Mūsų laikraštis" Nr.20, 1935 m. gegužės 18 d.

Tvarkoma miestelis ir kapinės

Kurkliai. Šis miestelis keletą metų atgal buvo neišbrendamas dėl purvo, bet dabar išgrįstas akmenimis ir praveisti troturai (šaligatviai). Š. m. gegužės 1 d. gražiai pradėta tvarkyti prieš bažnyčią aikštelė ir Nepriklausomybės paminklas. Tą pačią dieną gražiai aptvarkyta parapijos kapinės.

Matęs

"Mūsų laikraštis" Nr.21, 1935 m. gegužės 25 d.

Kursai katalikėms moterims

Kurkliai. Š. m. gegužės 19, 20 d. čia buvo suruošta katalikėms moterims įdomios paskaitos iš auklėjimo, religijos ir sveikatos sričių. Prieš paskaitas moterys dalyvavo pamaldose. Paskaitų klausė per 100 moterų. Prelegentais buvo p-lė A. Sereikytė, gydytojas J. Brazauskas ir vietiniai kunigai. Suruoštos paskaitos katalikėms moterims buvo labai naudingos. Panašūs kursai manoma suruošti ir katalikams vyrams.

– Kurkliuose jau baigtas tvarkyti ir papildytas naujomis knygomis parapijos knygynas. Knygynas turi per 400 egz. knygų ir bus kaskart didinamas. Juo nemokamai galės naudotis visi katalikiškų organizacijų nariai; kiti gi turės už naujojamą knygynui įnešti atitinkamą sumą.

Artojo sūnus

"Mūsų laikraštis" Nr.22, 1935 m. birželio 1 d.

J. E. vyskup. Kukta savo tėviškėje

Kurkliai. Š. m. birželio 2–5 d. į savo tėviškę Kurklius atsilankė J. E. Vysk. J. Kukta. Birželio 2 d. garbingas svečias malonėjo dalyvauti visų katalikiškų organizacijų (KVC) susirinkime, skirtame Vysk. Valančiaus 60 m.

mirties paminėjimui. Čia kun. St. Telksnys svečią pasveikino, o vietinis choras gražiai Jo Ekscelencijai palinkėjo ilgiausių metų. Po to J. E. Vysk. Kukta pasakė turiningą kalbą apie katalikiškų organizacijų reikšmę, visus ragindamas uoliai jose dirbti.

Susirinkime kun. St. Telksnys skaitė paskaitą apie Vysk. M. Valančiaus nuopelnus Bažnyčiai ir Tėvynei. Pagaliau aptarti organizaciniai vietinio veikimo reikalai.

Tenka pastebėti, kad J. E. Vysk. Kukta labai gražiai skaitlingos žmonių minios buvo sutiktas savo gimtiniame Trakinių kaime. Vietinis jaunimas pastatė gražius žalumynų vartus, papuoštus tautine ir Popiežiaus vėliavomis. Trakinių pavasarininkų ir visų gyventojų vardu gražiai J. E. Vyskupą pasveikino trakinietis Kurklių pavasarininkų vyrų kuopos pirmininkas A. Juška ir pavasarininkė Pilkaitė. Į kalbas gražiai atsiliepdamas Jo Ekscelencija džiaugėsi savo tėviškės apylinkės jaunimo ir bendrai katalikų susipratimu. Po to susirinkusius Jo E-jos pasitikti apdalino dovanėlėmis – devocionalijomis. Viešėdamas savo tėviškėje J. E. Vysk. Kukta atlankė artimuosius savo gimines.

Artojo sūnus

Kiek skaitoma laikraščių

Kurkliai. Šiais metais Kurkliuose skaitoma šie laikraščiai: kat. – 535 egz., neutral. – 222 egz., tautin. – 15, gelton. – 20, social. – 28, karišk. – 17, lenkišk. – 18, užs. liet. – 14, įvairių kitų – 76. Iš viso apie 940 egz. Daugiausia išsiplatinę šie katalikiški laikraščiai: "Mūsų laikraštis", "Moteris", "Pavasaris", "Žvaigždutė".

– Birželio pradžioje čia vyko priešcheminės apsaugos kursai, kuriuos organizavo vietinis šaulių būrys.

Artojo sūnus

"Mūsų laikraštis" Nr.24, 1935 m. birželio 15 d.

Neužmirština šventė

Traupis. Liepos mėn. 1 d. L. K. Moterų skyrius minėjo metinę veikimo šventę. Tą dieną visos skyriaus narės atliko išpažintį ir ėjo prie Šv. Komunijos. Skyriaus Dv. Vadas kun. P. Pošys atlaikė jų intencija šv. Mišias ir pasakė pritaikytą pamokslą.

Atlikus bažnytinę dalį sekė iškilmingas posėdis. Į posėdį susirinko pilna Traupio parapijos salė. Minint metinę veikimo sukaktį, moteris sveikino visos Traupio parapijos katalikiškos organizacijos. Gyvai ir nuoširdžiai susirinkimui vadovavo ir jame paskaitą laikė p-lė stud. Br. Diržauskaitė. Reikšdamos dėkingumą savo mamytėms gražiai deklamavo angelaitės. Repšėnų kuopelės jaunesniosios pavasarininkės, vadovaujamos p-lės Apolonijos Paviliūnaitės, atliko gražių plastikos dalykelių ir visus sužavėjo skambiais balsais pritardamos plastikos judesiams.

Šventė paliko gilaus įspūdžio ir paragino traupietes moteris uoliau dalyvauti organizaciniame veikime. Tuoj po susirinkimo įstojo keliolika naujų narių.

Dar tas gražaus įspūdžio daro – tai suburtos moterų angelaičių ir pavasarininkų jėgos.

Vienybė! Galybė!

"Mūsų laikraštis" Nr.29, 1935 m. liepos 20 d.

Jaunimo kongresėlis

Anykščiai. Liepos mėn. 6–7 d. Anykščių rajono pavasarininkai surengė Anykščiuose savo kongresą, kurį pasikyrė pagerbti amž. atminties vysk. A. Baranauskui. Jau 100 metų suėjo, kada Anykščiuose gimė garbingas Bažnyčios Vyras, garsusis "Anykščių šilelio" autorius.

Nors oras ir nebuvo visai palankus, tačiau Kongresas labai pasisekė. Ir dalyvių gausumas, ir gražus iš šalies atrodymas, ir tinkamas kongresui pasiruošimas Anykščius vertė stebėtis. Juk tai buvo gatvės tvarkingomis eilėmis prisipildžiusios ne kareivių, ne akademiškojo jaunimo publika, bet nuo sunkių vasaros darbų išpraitę kaimiečiai, tačiau taip šaunūs, taip entuziastingi, taip drąsūs. Rodos netikėtum, kad tokį gražų įspūdį galėtum iš kaimietiškojo jaunimo susilaukti. O tačiau tai tikra. Tūkstantinė jaunuolių minia žygiuoja pro smalsių žiūrėtojų akis. Bažnyčioje susistiprinę dvasios maistu, iš tikrųjų su pavasarininkiška energija traukia gražiausian Anykščių pušynėlin – Anykščių šilėlin.

Gražios svečių kalbos ir sveikinimai, turininga, plati ir gyva programa baigė šį kongresėlį su dideliu pasisekimu.

Reikia pasidžiaugti tokių kongresėlių rengėjais, vadais ir pageidauti tokių – gražių pasiryžimų žadinančių ir dvasią stiprinančių – kongresėlių daugiau.

P.

"Mūsų laikraštis" Nr.31, 1935 m. rugpjūčio 3 d.

Pavasarininkai rūpinasi sportu

Kurkliai. Š. m. liepos 28 d. Kurklių parapijos salėje įvyko visuotinis vyrų – mergaičių pavasarininkų susirinkimas, kuriame iškilmingai buvo priimta apie 40 naujų narių, daugumoje vyrų. Be to, įsteigta pavasarininkų sporto klubai, vyrų "Vytautas" ir mergaičių "Gražina", ir išrinktos vadovybės. Susirinkime gražiai pasireiškė ir jaunesnieji pavasarininkai.

Žvejys

"Mūsų laikraštis" Nr.33, 1935 m. rugpjūčio 17 d.

Kas naujo Kurkliuose

Rugsėjo 29–30 d. čia įvyko 40 val. šv. Mykolo atšaldai. Šįmet jie pasižymėjo tuo, kad pirmąją dieną, kuri buvo skiriama vyrams, buvo pašventinta nauja vyrų apšaltavimo s-gos organizacinė vėliava. Pašventino prof. dr. Ūsoris. Atlaidų dienos buvo skirtos vyrams, moterims, jaunimui atskirai. Gražius pamokslus pasakė atvykęs iš Kauno svečias kun. V. Byla. Po visų iškilnių įvyko atnaujinimas pasiaukojimo šv. Jėzaus Širdžiai.

– Per šv. Mykolo atlaidus, visas tris dienas, rugsėjo 29, 30 ir spalio 1 d. praėjo sėkmingai šaulių loterija. Dėvė 600 litų gryno pelno šaulių namų statybai.

– Spalio mėn. 2 d. buvo prie pieninės galvijų prieauglio parodėlė ir jaunųjų ūkininkų mažutė parodėlė.

"Mūsų laikraštis" Nr.41, 1935 m. spalio 12 d.

Kurklių žinelės

– Neseniai vietinis ūkininkas p. Paškevičius bažnyčiai nupirko du naujus ir gražius arnotus. Už tokią gausią auką bažnyčiai šiais krizio laikais parapijiečiai labai dėkingi.

– Reikėtų pradėti rūpintis statymu naujos parapijos salės, nes šioje esančioje špitolėje per susirinkimus žmonės niekad nesutelpa ir negali išklausti įdomių paskaitų, pranešimų ir radijo.

– Pradėjo vėl veikti kiek atostogavęs pavasarininkų orkestras, vadovaujamas p. J. Matulevičiaus, š. m. spalio 13 d. pavasarininkų vakare gražiai pasirodė. Ruošiamasi Kalėdų šventėms pastatyti didelį veikalą "Išpažinties paslaptis".

– Prie Neprikl. paminklo gražiai sutvarkyta aikštelė, aptverta tvora, padaryti kliombai ir apsodinta įvairiomis gėlėmis.

– Spalio 13 d. čia įvyko Vilniaus užgrobimo dienos minėjimas, sukvietęs iškilmingomis pamaldomis, paskaitomis ir dainomis.

"Mūsų laikraštis" Nr.43, 1935 m. spalio 26 d.

Iš Svėdasų

– Parapijos kleb. kun. A. Survilos rūpesčiu remontuojami ir aptvarkomi parapijos trobesiai. Lig šiol buvusi apleista kapų koplytėlė irgi remontuojama.

– Neseniai buvo supirkinėjami kariuomenei arkliai. Nupirkti apie 17 arklių.

– Daujočių kaimo pavasarininkai prie Kamajai–Svėdasai vieškelio pastatė gražų stulpelį su užrašu: "Atmink pavergtą Vilnių".

– Paskutiniame turguje už antį buvo mokama 70 ct. – 1 lt., už gaidžiuką – 40–60 ct., už žąsį – 1, 50–2 lt., už vištą – 50–90 ct.

Vaidilas

"Mūsų laikraštis" Nr.45, 1935 m. lapkričio 9 d.

Nepermokėkime už prekes

Kovarskas. Miestelyje yra kelios nelietuvių laikomos odų krautuvės. Nuėjai į krautuvę pirkti odos, tai jau derėkis, nes kitaip permokėsi keletą litų. Tenka matyti žmones perkant batams odą, už kurią paprašo 14–16 litų, o pasiderėjus atiduoda už 8–10 litų. Nepratusiems derėtis tenka mokėti užprašytą kainą.

Nėlis

"Mūsų laikraštis" Nr.48, 1935 m. lapkričio 23 d.

Kurklių žinutės

– Š. m. gruodžio 1 d. iškilmingai paminėta Kariuomenės diena. Atitinkamas kalbas pasakė: prie Neprikl. paminklo p. Kurklių Nuovad. policijos Viršininkas ir salėje kun. Klebonas.

– Įrengta špitolės bute skaitykla. Manoma tuojau atremontuoti visą špitolės namą ir padidinti salę. Medžių aukojo geros širdies parapijiečiai.

– Šioje apylinkėje daug kaimų išskirstyta į vienkiemius. Ūkininkai, kurie nesuskubo pastatyti tvartų, laiko gyvulius pirtyse.

– Gruodžio 8 d. Katalikės moterys šventė iškilmingai šv. P. Marijos Nekalto Prasidėjimo šventę.

– Jau pradėta remontuoti ir didinti parapijos salė ir baigiama įrengti pavasarininkų skaitykla ir ramovė.

– Vežant grūdus, netikėtai vežimo buvo prislėgtas Eduardas Kezevičius, 28 m.

"Mūsų laikraštis" Nr.50, 1935 m. gruodžio 14 d.

2002 m. sukanka

– 445 metai, kai Laviškio k. gimė **Lavinskis** (Laviškietis, Lavinius), vienuolis, etnografinio aprašymo autorius. Mokėsi Vilniaus kolegijoje, universitete. Jis yra pateikęs įdomių žinių apie lietuvių pagonybės reliktus, žemės deives, žalčių garbinimą, vėlių maitinimą. Mirė 1598 m. Vilniuje.

– 210 metų, kai Troškūnų parapijoje gimė **Izidorius Didžiulis**, muzikas, vokiečių operos dirigentas Rygoje. Už dalyvavimą 1831 m. sukilime kalintas. Kalėjime parašė "Atsisveikinimo mazurką", skirtą S. Konarskiui. Mirė 1870 m. Rygoje.

– 180 metų, kai Repšėnų k. gimė **Tadas Butleris**, inžinierius, rašytojo Vlado Butlerio tėvas. 1861 m. buvo išrinktas pirmuoju Ukmergės apskrities taikos tarpininku. Po 1863 m. sukilimo buvo ištremtas į Kazanės guberniją. Turėjo daug įtakos bajorams, valstiečiams. 1910 m. mirė Juknavoje.

– 115 metų, kai Šeimyniškių k. gimė **Edvardas Šukevičius**, Lietuvos Steigiamojo Seimo narys, socialdemokratas. Buvo rusų valdžios suimtas; paleistas išvyko į Maskvą. 1918 m. grįžo į Lietuvą.

SAUSIO MĖN.

– 50 metų, kai sausio 1 d. Keblonių k. gimė **Vytautas Račickas**, prozininkas. Baigė Vilniaus universitetą, redagavo "Genio" žurnalą. Išleido apysakas "Kai mes mylėjome vienas kitą" (1980), "Zuika Padūkėlis" (1985), "Šlepetė" (1996), apsakymų rinkinius "Visai netyčia" (1987), "Mano vaikystės leidai" (1988), "Kita šlepetės istorija" (1998), "Nauji Zuikos nuotykiai arba Tikrasis džiaugsmas" (2001) ir kt.

– 60 metų, kai sausio 3 d. Alukėnų k. gimė **Vincetas Blauzdys**, pedagogas, pedagogikos mokslų daktaras, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas. Kelių mokomųjų metodikos knygų autorius.

– 70 metų, kai sausio 9 d. Purvėlių k. gimė **Marijonas Repečka**, geologas, litologas, geologijos ir mineralogijos mokslų daktaras, Lietuvos geologijos instituto mokslinis bendradarbis, besispecializuojantis Baltijos jūros kvartero geologijos, litogeochemijos srityse. Daugelio mokslinių straipsnių autorius.

– 90 metų, kai sausio 11 d. Rokiškio raj., Savičiūnų k. gimė **Juozas Lašas**, kanklių meistras. Baigė Salų miestelio pradžios mokyklą. Piemenaudamas meistraudavo malūnėlius ir kitokius medžio darbelius. Pas Svėdasų vargonininką pamatęs Stasio Rudžio pagamintas kankles, ir pats panorą jas gaminti. 1934 m. savo pirmąsias pagamintas kankles nuvežė į Žemės ūkio rūmų organizuotą parodą ir gavo Pagyrimo lapą. Tai paskatino jį tapti kanklių meistru. Po Lietuvą pasklido apie 800 J. Lašo pagamintų kanklių.

– 75 metai, kai sausio 11 d. Kavarsko mstl. gimė **Jonas Rafaelis Šakalys**, kunigas pranciškonas. 1947 m. emigravo į Kanadą, įstojo į Lietuvos pranciškonų kustodiją, gavo Rafaelio vardą. 1953 m. įšventintas kunigu. Daug dirbo su jaunimu, dėstė tikybą, leido neperodinių moksleivių ateitininkų laikraštėlį "Pirmyn, jaunime".

– 75 metai, kai sausio 12 d. Dirvonų k. gimė **Domicelė Juodžiūnaitė**, kaimo poetė. Išleistos jos eilėraščių ir prozos vaizdėlių knygelės "Kur jūs, dainos?.." (1996), "Liūdėsio paukštis" (2001).

– 70 metų, kai sausio 17 d. Piktagalio k. gimė **Benediktas Bražiūnas**, dailininkas-keramikas. Baigęs dailės institutą, keletą metų dirbo "Dailės" kombinato keramikos ceche technologu, vėliau Stepo Žuko taikomosios dailės technikumų direktoriumi, dalyvavo dailininkų rengiamose parodose. Mirė 1996 m. vasario 23 d.

– 70 metų, kai sausio 18 d. Kurklių mstl. gimė **Algimantas Bružas**, aktorius. Baigęs Lietuvos konservatoriją, sukūrė nemažą vaidmenų: Teodoras (F. Lope de Vegas "Šuo ant šieno"), Velas (T. Viljamso "Orfėjas nusileidžia į pragarą"), Jonas, Meisteris (P. Cvirkos "Meisterio ir sūnų" inscenizacija), Oginskis (B. Sruogos "Kazimieras Sapiega") ir kt. Lietuvių prozininkų kūrybinių skaitovų.

– 105 metai, kai sausio 26 d. Ramuldavos k. gimė **Petras Kukta**, Lietuvos kariuomenės pulkininkas. 1926 m. baigė aukštuosius karo technikos kursus, dalyvavo kovose už Lietuvos nepriklausomybę, buvo karo technikos štabo viršininkas, karininkų kursų lektorius. Nuo 1949 m. gyveno JAV.

– 50 metų, kai sausio 29 d. Pageldonių k. gimė **Antanas Mitašiūnas**, technikos mokslų daktaras, docentas, Vilniaus universiteto Informatikos katedros vedėjas, Lietuvos matematikų draugijos, Lietuvos kompiuterininkų sąjungos narys, UNESCO Tarpyvyriausybinių informatikos programų atstovas.

VASARIO MĖN.

– 105 metai, kai vasario 2 d. Užunvėžių k. gimė **Antanas Banėnas**, pulkininkas, elektrotechnikos inžinierius. Studijavo Kaune, Paryžiuje, Petrapilyje. 1919–1940 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1926–1932 m. dėstė elektrotechniką Aukštųjų karo technikos kursuose. Pastatė Kurklių valsčiuje hidroelektrinę. Išvyko į Vokietiją, paskui į JAV. Mirė Putname ir palaidotas vienuolyno kapinėse.

– 100 metų, kai vasario 5 d. Laviškio k. gimė **Antanas Šova**, pulkininkas. Nuo 1915 m. mokėsi "Saulės" gimnazijoje Kaune, 1927–1930 m. – Prahos karo akademijoje. Tarnavo rikiuotėje ir įvairiuose štabuose, buvo šarvuočių rinktinės vadas, 1936 m. buvo paskirtas mobilizacijos skyriaus viršininku. Vėliau buvo atleistas, suimtas ir kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Prasidėjus karui, išvežtas į Minską, o iš čia – į Červenę, kur turėjo būti sušaudytas, tačiau pabėgo. Atvyko į Vilnių ir 1944 m., generolui P. Plechavičiui formuojant Vietinę rinktinę, buvo paskirtas mobilizacijos skyriaus viršininku. Vokiečiai jį suėmė, bet vėl pasisėkė pabėgti. Vėliau su šeima išvyko į Vokietiją, o iš ten į JAV.

– 105 metai, kai vasario 17 d. Penionių k. gimė **Vincas Petronis**, dramaturgas. Mokėsi Petrograde. Mokytojavo Anykščiuose, Vilkių kaimo. Parašė pjesių mėgėjų teatrui ("Nesveikos pažiūros", "Nepasisekė debiutas"). Mirė 1981 m. gegužės 22 d. Kaune.

– 70 metų, kai vasario 19 d. Rokiškyje gimė **Janina Cibienė**, literatė. Mokėsi Rokiškio mergaičių gimnazijoje. Buvo ištremta. 10 metų išbuvusi tremtyje ir grįžusi į Lietuvą, baigė vakarinę-vidurinę mokyklą, paskui technikumą, dirbo buhalterė. Išleido eilėraščių, prozos vaizdelių knygeles: „Išeinančios dienos“ (1998), „Naktis taigoje“ (1999), „Mano rudenio medžiai“ (2000), „Saulėlydžio skiautės“ (2001).

– 90 metų, kai vasario 20 d. Troškūnuose gimė **Steponas Jurgis Gailiusis**, kunigas. Mokėsi Panevėžio ir Kretingos pranciškonų gimnazijose. Teologiją studijavo Italijoje, Kaune, Miunchene. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Jam būnant provincijolu Toronte, įkurta Prisikėlimo parapija ir vienuolynas.

– 50 metų, kai vasario 26 d. Daujočių k. gimė **Jonas Niaura**, socialinių mokslų daktaras, Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojas. Nacionalinės vertybinių popierių biržos Stebėtojų tarybos, Lietuvos centrinio vertybinių popierių depozitoriumo Valdybos narys, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Finansų ir kredito katedros docentas.

– 75 metai, kai vasario 27 d. Ukmergės raj., Bimūnų k. gimė **Ieva Rickienė**, pedagogė, literatė. Baigusi mokytojų seminariją, 40 metų dirbo mokytoja. Gyvena Debeikiuose. Yra išleidusi eilėraščių, prozos vaizdelių, atsiminimų knygeles „Gyvenimo verpetuose“, „Gimto sodžiaus istorija“, „Iš mano atsiminimų“.

KOVO MĖN.

– 100 metų, kai kovo 1 d. Debeikių parapijoje gimė **Matas Šermukšnis**, kunigas. Baigė Kauno kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1930 m. balandžio 14 d. Dirbo įvairiose parapijose, buvo Andrioniškio kuratas. 1949 m. ištremtas į Sibirą. 1956 m. grįžė į Lietuvą, buvo klebonas Vaškuose. Mirė apie 1975 m.

– 85 metai, kai kovo 14 d. Antaliesio k. gimė **Juozas Parojus**, poetas, prozininkas. 1939 m. Kaune baigė Karo mokyklą, studijavo teisę Kauno universitete. 1944 m. išvyko į Kanadą, vėliau į JAV. Parašė poezijos rinkinius „Sulaužytos dienos“, „Partizanų akys“, prozos knygas „Sveiki gyvi“, „Į laisvę ir mėnulį“. Mirė 1970 m. sausio 2 d. Bruklne.

– 70 metų, kai kovo 14 d. Kalvelių k. gimė **Stasys Karosas**, technikos mokslų daktaras, LŽŪU Statybinių konstrukcijų katedros docentas. Yra 5 metodinių leidinių (medžiagų atsparumo, uždavinių sprendimo, medžiagų bandymo ir kitais klausimais) autorius, rekomendacijų gamybai (hidrotechninės statybos medžiagų mechaninių bandymų prietaisų srities), išradimų autorius.

– 95 metai, kai kovo 16 d. Bajorų k. gimė **Vladas Baleišis**, prozininkas. Baigęs Panevėžio mokytojų seminariją, mokytojavo pradžios mokyklose. Pokario metais dirbo jaunimo vakarinės mokyklos direktoriumi. Išleido lyrinių miniatiūrų rinktinę „Chrizantemos“ (1929), romaną „Liūdno akys“ (1934). Skelbėsi ir periodinėje spaudoje. Mirė 1969 m. Panevėžyje.

– 70 metų, kai kovo 16 d. gimė **Juozas Adomonis**, keramikas, dailininkas. Gimė Seirijuose, tačiau jo vaikystė, jaunystė prabėgo Anykščių krašte, mokėsi Skiemonių, Anykščių vidurinėse mokyklose. 1957 m. baigė Vilniaus dailės institutą. Vilniaus dailės akademijos profesorius, Keramikos katedros vedėjas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Jau nuo 1957 m. su savo darbais dalyvavo parodose, tarptautiniuose simpoziumuose Lietuvoje ir užsienyje. Sudarė keletą albumų ir katalogų, parašė straipsnių apie taikomąją dailę.

– 75 metai, kai kovo 24 d. Anykščiuose gimė **Stasė Repečkaitė**, dainininkė. 1952 m. baigusi Lietuvos konservatoriją, dėstė Šiaulių muzikos mokykloje. Nuo 1953 m. buvo Kauno muzikinio teatro solistė. Vaidmenys: Veronika (V. Baumilo „Paskenduolė“), Tatjana, Jolanta (P. Čaikovskio „Eugenijus Oneginas“, „Jolanta“), Margarita („Š. Guno „Faustas“), Marica, Silva (I. Kalmano „Marica“, „Silva“) ir kt. Mirė 1993 m. spalio 14 d.

– 70 metų, kai kovo 31 d. Varkujų k. gimė **Aleksandras Guobys**, teatrologas, humanitarinių mokslų daktaras, LMA docentas, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus direktorius, Lietuvos teatro sąjungos narys. Yra parašęs monografiinio pobūdžio apybraižų „Juozas Siparis“ (1968), „Jonas Kavaliauskas“ (1970), rinkinių „Romualdas Juknevičius“ (1988), „Balys Lukošius“ (1995), „Teatras 1990–1960“ (1986), „Lietuvos teatro mokyklos“ (2001), kelionių apybraižą „Lietuviai Amazonijos džiunglėse“ ir kt.

BALANDŽIO MĖN.

– 120 metų, kai balandžio 7 d. Ažuozėrių k. gimė **Antanas Žukauskas-Vienuoelis**, lietuvių literatūros klasikas, prozininkas, dramaturgas. Dirbo provizoriumi Maskvoje, Kaukaze, Anykščiuose. Parašė nemažai apsakymų, apysakų, romanų. Gera žinoma jo romanai „Prieš dieną“, „Puodžiūnkiemis“, dramų „Kryžkelės“, „Prieblandoje“, „Paskenduolė“. Mirė 1957 m. rugpjūčio 17 d. Anykščiuose.

– 140 metų, kai balandžio 18 d. Debeikių parapijoje gimė **Liudvikas Šiaučiūnas**, kanauninkas. Mokėsi Liepojos gimnazijoje, 1882–1886 m. – kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1886 m. kovo 29 d. Dar besimokydamas kunigų seminarijoje, platino draudžiamą lietuvišką spaudą. Būdamas vikaru Joniškyje, mokė žmones skaityti, įsteigė lietuvišką pradžios mokyklą. Mirė 1939 m.

– 90 metų, kai balandžio 26 d. Andrioniškio k. gimė **Domicelė Tarabildienė**, grafikė, tapytoja, liaudies dailininkė. Studijavo Paryžiuje. Kurį laiką gyveno Ukmergėje. Parodose dalyvavo nuo 1939 m. ir surengė 16 individualių parodų. Iliustravo ir apipavidalino knygas, kūrė ekslibrius, plakatus. Mirė 1985 m. spalio 8 d. Vilniuje.

GEGUŽĖS MĖN.

– 85 metai, kai gegužės 9 d. Anykščiuose gimė **Bronius Zabiela**, Anykščių liaudies teatro režisierius. Parašė pjesę „Tikroji motina“. Mirė 1970 m. vasario mėn.

– 40 metų, kai gegužės 11 d. Vaitkuškio k. gimė **Gintautas Zabiela**, archeologas, istorikas, humanitarinių mokslų daktaras (1993 m.). 1985 m. baigė Vilniaus universitetą, dirbo Mokslinėje ir metodinėje kultūros paminklų apsaugos tarnyboje. Dabar – Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus vyr. mokslinis bendradarbis. Tyrimų kryptis – vėlyvieji Lietuvos piliakalniai. Parašė knygas „Lietuvos medinės pilys“ (1995), „Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)“ (kartu su P. Kulikausku) (1999), „Vorutos pilis“ (kartu su T. Baranausku) (2001), „Išsaugokime piliakalnius“ (2001).

– 75 metai, kai gegužės 15 d. Mitašiūnų k. gimė **Kazimieras Kuzavinis**, kalbininkas. 1952 m. baigė Vilniaus universitetą, nuo 1954 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame institute, docentas, Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto prodekanas. Parėngė „Lietuvių vardų etimologinį žodyną“ (su B. Savukynu,

1971), parašė akcentologijos, etimologijos darbų, redagavo "Lotynų-lietuvių kalbų žodyną".

– 65 metai, kai gegužės 20 d. Svėdasų mstl. gimė **Pranas Ferdinandas Jakšys**, aktorius. 1961 m. baigė Lietuvos konservatoriją, 1969 m. Maskvos Lunačarskio teatro meno institute teatrologiją. Nuo 1965 m. Jaunimo teatro aktorius, vaidina spektakliuose, kino filmuose. Pastatė K.Ostrausko monodramą "Vaižgantas" ir atliko joje Vaižganto vaidmenį.

– 90 metų, kai gegužės 22 d. Kavarsko mstl. gimė **Vytautas Kaikaris**, fizikas, chemikas, chemijos mokslų daktaras. Mirė 1982 m. Vilniuje.

– 110 metų, kai gegužės 25 d. Latavos k. gimė **Mikas Masys**, literatas. 1912 m. atvyko į JAV. Bendradarbiavo "Vilnyje", "Laisvėje", parašė scenos veikalų: "Gyvenimo bangos", "Už demokratiją ir nepriklausomybę" ir kt. Pasirašinėjo M.Detroitiečio, M.Bedieio slapyvardžiu. Nuo 1934 m. daugiau kaip 10 m. vadovavo Detroito radijo lietuviškai programai. Mirė 1973 m. kovo 7 d.

BIRŽELIO MĖN.

– 130 metų, kai birželio 15 d. Skauradų k. gimė **Valeras Laskauskas**, knygnešys. Bežemio valstiečio sūnus, likęs našlaičiu, iki 21 metų tarnavo pas ūkininkus. Dirbęs ir sielininku, ir keliaujančiu prekiautoju. Platino lietuvišką spaudą. Nepriklausomos Lietuvos metais Anykščiuose įsteigė knygynėlį. Mirė 1932 m., palaidotas Anykščiuose.

– 115 metų, kai birželio 18 d. Lagedžių k. gimė **Adomas Laskauskas**, gydytojas. 1914 m. baigęs Tartu universiteto Medicinos fakultetą, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. Grįžęs į Lietuvą, kurį laiką buvo Lietuvos kariuomenės karo gydytojas, vėliau apsigyveno Anykščiuose. Pasižymėjo kaip savivaldybininkas ir visuomenės veikėjas. Pasitraukęs į Vakarų, apsigyveno Baltimorėje, JAV. Mirė 1969 m.

LIEPOS MĖN.

– 140 metų, kai liepos 1 d. Piktagalio k. gimė **Juozas Maldžius**, knygnešys. Jaunas likęs našlaitis, dirbo pas ūkininkus. Palaikė ryšius su Stanislovu Didžiuliu ir kitais knygnešiais. Platino "Aušrą", "Šviesą".

– 70 metų, kai liepos 8 d. Kaune gimė **Algirdas Avižienis**, skaičiavimo technikos specialistas. Vaikystėje su tėvais gyveno Anykščiuose, o iš čia išvažiavo į Vakarų, baigė Ilinojaus universitetą, kur studijavo elektrotechniką. Vėliau dėstė Kalifornijos universitete, nuo 1970 m. – šio universiteto profesorius. 1990 m. atvyko į Lietuvą ir daug prisidėjo prie Kauno Vytauto Didžiojo universiteto įkūrimo, buvo šio universiteto rektorius.

– 105 metai, kai liepos 11 d. Velykūnų k. gimė **Juozas Strolia**, smuikininkas, kompozitorius, muzikologas. Baigęs Klaipėdos konservatoriją, mokytojavo Tauragės aukštesniojoje komercijos mokykloje, vadovavo šaulių chorui, dėstė Šiaulių mokytojų seminarijoje. Bolševikams okupavus Lietuvą, buvo suimtas ir įkalintas. Vėliau išvyko į Vakarų, vargonininkavo San Paulo lietuvių parapijoje. Kurį laiką vadovavo Filadelfijos lietuvių chorui. Yra sukūręs apie 300 įvairių muzikos kūrinių, parašęs "Trumpą muzikos istoriją" (1936), "Muzikos teoriją" ir kt. Mirė 1969 m. Čikagoje.

– 70 metų, kai liepos 13 d. Surdegio k. gimė **Arvydas Pajuodis**, habilituotas ekonomikos mokslų daktaras, knygų

vadybos ir ekonomikos tema autorius, Vilniaus universiteto profesorius.

RUGPJŪČIO MĖN.

– 70 metų, kai rugpjūčio 1 d. Viešintų mstl. gimė **Lionginas Virbickas**, skulptorius, Lietuvos dailininkų sąjungos Skulptūros sekcijos narys. 1962–1978 m. dirbo Vietinės pramonės ministerijos Žaislų ir suvenyrų skyriaus vadovaujančiu konstruktoriumi, o nuo 1978 m. – laisvas menininkas. Jo darbai puošia Lietuvą: tai Dailės parodų rūmų dekoratyvinė sienelė, dekoratyvinės skulptūros Palangoje, Maišiagaloje ir kitur. Surengtos trys personalinės parodos Vilniuje ir Panevėžyje.

– 95 metai, kai rugpjūčio 4 d. Narbučių k. gimė **Jonas Ziberkas**, inžinierius-hidrotechnikas, žemės ūkio mokslų daktaras. 1950 m. baigęs Kauno universitetą, dirbo Žemės ūkio akademijoje. Parašė vadovėlį "Drėkinimas" (su A.Dirse, 1976), "Hidrotechnika ir melioracija", knygos "Žemės ūkio kultūrų drėkinimo nutekamaisiais vandenimis režimas drenuotuose dirvožemiuose" (1972) vienas iš autorių.

– 95 metai, kai rugpjūčio 23 d. Stasiuliškių (dab. Naujasodžio) k. gimė **Jonas Ragauskas**, ekskunigas, ateistas, prozininkas, vertėjas. 1948 m. atsisakė kunigystės, dirbo Respublikinėje bibliotekoje. Parašė knygas "Ite, missa est" (1960), "Nenoriu dangaus" (1963). Mirė 1967 m. spalio 11 d. Vilniuje.

RUGSĖJO MĖN.

– 90 metų, kai rugsėjo 1 d. Svėdasų vls. gimė **Petras Baniūnas**, kunigas, pranciškonas. 1946 m. atvyko į JAV. Buvo pranciškonų vienuolyno viršininkas.

– 70 metų, kai rugsėjo 2 d. Narbučių k. gimė **Vaclovas Buitvydas**, biologijos mokslų daktaras, zootechnikas. Yra parašęs darbų iš pieno sanitarijos, padaręs keletą išradimų.

– 50 metų, kai rugsėjo 8 d. Baltarusijoje, Postavų raj. gimė **Marija Daugudienė**, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narė, Anykščių krašto laikraščio "Šilėlis" redaktorė. Jos pirmojoje eilėraščių knygoje "Rasakilė" (1999) – tikėjimo, meilės tėvynei, žmonėms ir gyvenimui motyvai.

SPALIO MĖN.

– 75 metai, kai spalio 29 d. Traupio mstl. gimė **Valerija Ostrauskienė**, dailininkė tapytoja. 1951 m. baigė Kauno taikomosios dailės institutą (vitražo specialybė). Dirbo Kauno dailės kombinate, "Jiesios" keramikos gamykloje. Parodose dalyvauja nuo 1956 m. Sukūrė kompozicijas "Nerimas", "Rytmetis" (1966), "Osvencimas" (1967), "Dzūkija" (1968), portretus "Motina su vaiku" (1967), "Mėnesiena" (1977) ir daug kitų kūrinių.

– 60 metų, kai spalio 30 d. Daugų k. gimė **Vidmantas Povilas Pekarskas**, habilituotas fizikos mokslų daktaras, Kauno technikos universiteto Fundamentaliųjų mokslų fakulteto dekanas, profesorius, Lietuvos matematikų draugijos valdybos, Kauno technikos universiteto Senato narys.

LAPKRIČIO MĖN.

– 80 metų, kai lapkričio 5 d. Lobių k. gimė **Feliksas Navikas**, dailininkas, scenografas. 1953 m. baigė Dailės institutą. 1953–1957 m. LTSR Operos ir baletų teatro dekoracijų dirbi-

nių meno vadovas, 1979–1983 m. vyriausiasis dailininkas. Nuo 1955 m. dalyvauja parodose. Kūriniais būdingas dekoratyvumas, konstruktyvi kompozicija, saikinga formų stilizacija.

– 105 metai, kai lapkričio 15 d. Debeikių mstl. gimė **Kazimieras Juška**, kunigas. 1920 m. dirbo ELTOJE, vėliau įstojo į Žemaičių kunigų seminariją, 1925 m. įšventintas kunigu, buvo vikaras ir kapelionas Šiluvoje, o nuo 1929 m. karo kapelionu. Bendradarbiavo „Laisvėje“, „Ateityje“, „Karyje“.

GRUODŽIO MĖN.

– 70 metų, kai gruodžio 10 d. gimė **Jonas Rimvydas Stundžia**, edukologijos mokslų daktaras, Vilniaus pedagoginio instituto Chemijos katedros vedėjas, docentas, Vilniaus pedagoginio instituto senato pirmininko pavaduotojas. 1951 m. baigė Anykščių vidurinę mokyklą. Dirbo Svėdasų, Kapsuko vidurinių mokyklų mokytoju. Paskelbė publikacijas „Ekranas per chemijos pamokas“, „Chemijos pedagoginės praktikos tobulinimo uždaviniai“ ir kt.

– 110 metų, kai gruodžio 19 d. Karališkių k. gimė **Petras Tarasienka**, archeologas, rašytojas. Pradinę mokyklą lankė Alantoje ir Anykščiuose. 1912 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją. Buvo išvykęs į Pskovą ir ten mokytojavo. Grįžęs į Lietuvą, stojo Lietuvos kariuomenės ir tarnavo iki 1932 m. Atsidėjęs archeologo darbui, kasinėjo Lietuvos piliakalnių. Parašė archeologijos ir istorijos paminklų pažinimo ir apsaugos vadovėlius, knygas „Gimtoji senovė“ (1925), „Priešistorinė Lietuva“ (1927), „Pėdos akmenyje“ (1958), „Pabėgimas“ (1957) ir kt. Mirė 1962 m. gegužės 17 d. Kaune.

– 70 metų, kai gruodžio 20 d. Dabužių k. gimė **Vladas Vildžiūnas**, skulptorius. 1958 m. baigė skulptūros studijas Vilniaus dailės institute. 1964–1969 m. M.K.Čiurlionio meno mokyklos dėstytojas, 1988–1994 m. – Vilniaus dailės akademijos Skulptūros katedros vedėjas, o nuo 1992 m. – Vilniaus Jeruzalės meno centro prezidentas. Yra dalyvavęs ir pristatęs savo darbus Lietuvoje, Vengrijoje, JAV.

– 120 metų, kai gruodžio 31 d. Anykščiuose gimė **Jurgis Linartas**, visuomenės veikėjas. Mokėsi Liepojoje, baigęs dirbo notaru. Aktyviai dalyvavo Rygos lietuvių veikloje, vadovavo teatro mėgėjų būreliui. 1915 m. pasitraukė į Rusiją ir kurį laiką dirbo Petrapilio nukentėjusiems nuo karo šelpiti centrinio komiteto raštinėje. Grįžęs į Lietuvą, dirbo Žemės ūkio ministerijoje, vėliau perėjo į privatų verslą. 1944 m. buvo ištremtas į Sibirą, ten 1945 m. mirė.

Šiomet sukanka:

- 560 metų, kai buvo aptiktos pirmosios žinios apie Anykščių bažnyčią;
- 560 metų, kai lapkričio 7 d. Anykščiuose apsilankė Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras;
- 490 metų, kai dokumentuose minimas Troškūnų valsčius;
- 480 metų, kai minima pirmoji Svėdasų bažnyčia;
- 445 metai, kai kovo 6 d. Žygimanto Augusto vadovaujama kariuomenė žygiavo per Anykščius;
- 225 metai, kai pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėta Anykščių mokykla;
- 210 metų, kai Anykščių miestui suteiktos savivaldos teisės ir herbas;
- 110 metų, kai Anykščiuose buvo įkurta mergaičių mokykla;
- 80 metų, kai Anykščiuose apsigyveno rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuoelis;
- 75 metai, kai gegužės 1 d. pradėjo veikti A.Baranausko klėtelė – pirmasis memorialinis muziejus Lietuvoje;
- 70 metų, kai liepos 31 d. pašventintas metalinis vyskupo A.Baranausko tiltas per Šventąją. Per karą jis buvo susprogdintas;
- 65 metai, kai kovo 15 d. įkurta Anykščių valstybinė viešoji biblioteka;
- 55 metai, kai įkurtas pirmasis vaikų darželis Anykščiuose;
- 55 metai, kai miestas tapo apskrities centru;
- 25 metai, kai A.Baranausko aikštėje pagal individualų G.Povydzio projektą pastatyti Anykščių kultūros rūmai;
- 20 metų, kai vasario 22 d. Anykščių II-ajai vidurinei mokyklai suteiktas A.Vienuoelio vardas;
- 20 metų, kai balandžio 6 d. Anykščiuose atidengtas paminklas A.Žukauskui-Vienuoliui;
- 10 metų, kai liepos mėnesį įkurta Pasaulio anykštėnų bendrija;
- 10 metų, kai spalio 22 d. Anykščių III-ajai vidurinei mokyklai suteiktas A.Baranausko vardas;

Spaudai parengė Anykščių rajono
savivaldybės viešosios bibliotekos
Kraštotyros ir leidybos skyriaus
bibliotekininkė
Bronė GVOZDIENĖ

2001 METAI

BALANDIS

5 d. Anykščių kultūros rūmuose teatro vakaras, skirtas šių rūmų 25-mečiui.

16 d. Anykščių kultūros rūmuose Skiemonių mėgėjų teatro spektaklis L.Didžiulienės-Žmonos komedija "Lietuvaitės".

21 d. Koplyčioje poezijos ir muzikos valanda. Dalyvavo skaitovė Bernadeta Lukošūtė ir poetas Viktoras Rudžianskas.

24 d. Kultūros rūmuose rajono meno kolektyvų koncertas "Paglostyk praviras duris..."

28 d. Kultūros rūmuose šventinis vakaras "Į mano kambarį seni draugai sugrįžo..."

A.Vienolio gimnazijos projekto "Voruta – kultūrinės atminties erdvė" pristatymas.

Pasirodė Vygando Račkaičio miniatiūrų rinkinys "Latavos etiudai".

GEGUŽĖ

6 d. Anykščių šv. Mato bažnyčioje religinės muzikos valanda, skirta Rozalijos Kairytės 30-osioms mirties metinėms.

8 d. Koplyčioje moksleivių piešinių ir erdvinių kompozicijų parodos "Vorutos pilis" atidarymas.

9 d. Koplyčioje moksleivių meninio skaitymo konkursas "Po gimtinės dangumi".

11 d. Miesto mokyklų istorinė šventė ant Vorutos piliakalnio "Gyvoji Vorutos istorija".

15 d. Griežionėlėse Didžiulių sodyboje-muziejuje

L.Didžiulienės-Žmonos 145-ųjų ir H.Didžiulytės-Mošinskių 90-ųjų gimimo metinių minėjimas.

26 d. Poezijos pavasario vakaras Koplyčioje. Dalyvavo S.Birgelis (Lenkija), S.Stefanidis (Kipras), T.Hatzopaulos (Graikija), G.Aleksa, B.Januševičius, A.Drilinga, R.Vanagas, V.Cinauskas, D.Staponkutė.

27 d. Koplyčioje Panevėžio konservatorijos dainavimo skyriaus studentų ir kamerinių ansamblių koncertas.

29 d. Viešojoje bibliotekoje anykštėnų dailininkų miniatiūrų parodos "Gyvenimo žaismas" pristatymas.

BIRŽELIS

2 d. Niūronyse žirgų sporto ir etnografinių meno kolektyvų šventė "Bėk bėk, žirgeli!".

3 d. Koplyčioje vyrų choro "Sakalas" (vad. R.Makarevičius) koncertas.

8 d. Koplyčioje Klaipėdos St.Šimkaus konservatorijos mišraus choro (vad. A.Purlienė) koncertas.

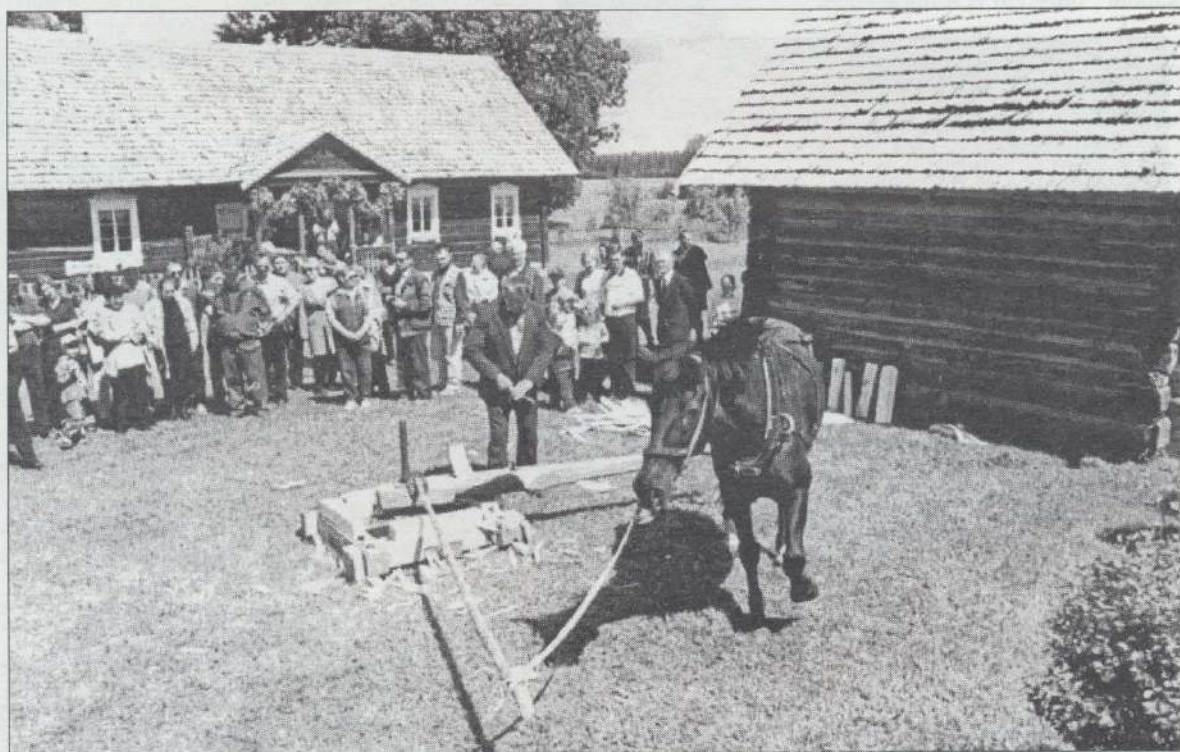
9 d. Kultūros rūmuose akcinės bendrovės "Anykščių vynas" 75-mečio minėjimas. Koncertas Dainuvos slėnyje.

16 d. Kultūros rūmuose Didžiosios tremties (1941 m. birželio 14 d.) 60-mečio minėjimas.

Troškūnuose mokslinė-istorinė konferencija "Troškūnai XX amžiuje".

19 d. Koplyčioje Anykščių dailės mokyklos suaugusiųjų studijos darbų pristatymas.

22–24 d. "Šilelio" poilsio namuose "Santaros-Šviešos" konferencija.

"Bėk bėk, žirgeli" šventėje buvo demonstruojami ir senieji amatai

Festivalio "Ežerų sietuva" metu anykštėnai turėjo progos pamatyti ir tolimosios Indijos šokius,

22–23 d. Rubikiuose Didžiosios salos šventė.

26 d. Kopyčioje moterų choro (vad. G.Pileckienė) koncertas.

30 d. Svėdasuose seniūnijų dainų šventė "Sveiki, kaimynėliai".

A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus išleido Jono Biliūno kūrybos rinktinę "Kūdikystės sapnai", parengė A.Ambraškaitė.

LIEPA

5 d. Dainuvos slėnyje tarptautinis liaudies muzikos ir tautinių šokių festivalis "Ežerų sietuva".

6 d. Ant Vorutos piliakalnio Valstybės dienos minėjimas. Tilto atidarymo iškilmės.

16 d. Prie Puntuko akmens S.Dariaus ir S.Girėno žūties metinių minėjimas.

29 d. Anykščiuose šv. Onos atlydai. Įvairiose miesto vietose rajono meno mėgėjų kolektyvų koncertai.

pasiklausyti dainų

Šv. Onos atleidų dieną anykštėnus linksmo vienas kitą keičiantys meno mėgėjų kolektyvai

Niūronyse linksmai grojo liaudies muzikantai

RUGPJŪTIS

3 d. Koplyčioje miškininko prof. Jono Kuprionio 100-ųjų gimimo metinių minėjimas.

15 d. Anykščių šv. Mato bažnyčioje tarptautinio Seimų vargonų festivalio dalyvių koncertas.

26 d. Niūronyse liaudies muzikantų ir pasakorių susijimas "Susitiksime Niūronių ulyčioj".

RUGSĖJIS

14 d. Koplyčioje J.Biliūno gimnazijos mokytojos Dailos Kisieliūtės-Gilienės tapybos parodos atidarymas.

29 d. Geležinkelio stotyje siaurojo geležinkelio 102-ųjų metinių paminėjimas.

SPALIS

12 d. Viešojoje bibliotekoje ilgamečio J.Biliūno gimnazijos direktoriaus Vaclovo Bražėno ekslibrių ir karpinių parodos atidarymas.

19 d. Muzikos mokykloje pianisto Petro Geniušo koncertas.

20 d. Koplyčioje leivos Bunokaitės tapybos parodos atidarymas.

26 d. Kultūros rūmuose koncertas "Senų gerų draugų būrys"...

28 d. Koplyčioje dainininkės Sigutės Stonytės ir pianisto Jurgio Karnavičiaus koncertas.

Pasirodė Raimondo Guobio kraštotyrisinis leidinys "Anykščių krašto bažnyčios".

LAPKRITIS

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus dalyvavo Karaliaus Mindaugo ažuolyno sodinime.

8 d. Koplyčioje Valstybinio Vilniaus kvarteto koncertas.

Gėlės Vaclovui Bražėnui

Debeikių bažnyčios šventoriuje paminklo misionieriui Emilijai Šakėnaitėi-seseriai Ksaverai atidengimo iškilmės.

27 d. Kultūros rūmuose Lietuvos kamerinio orkestro (meno vadovas ir dirigentas prof. Saulius Sondeckis) ir pianistės Alenos Černy (Šveicarija) koncertas.

Susirinkusieji svarstė, koks bus tolimesnis siaurojo geležinkelio likimas

GRUODIS

3 d. Koplyčioje Alfredo Krivicko fotografijų parodos atidarymas.

7 d. Viešojoje bibliotekoje Kęstučio Arlauskio knygos "Grandinė su kriolitu" pristatymas.

B.Buivydaitės namelyje rašytojos 106-ųjų gimimo metinių minėjimas. Neįgaliųjų etnografinis ansamblis "Diemedis" suvaidino Bronės Buivydaitės vaizdelį "Pabaigtuvės".

12 d. Koplyčioje monsinojoro Alberto Talačkos meno kolekcijos parodos atidarymas.

26 d. Koplyčioje moterų ir mergaičių chorų (vad. G.Pileckienė) ir bažnyčios choro "Salve cantus" (vad. R.Griauzdė) koncertas.

Pianistas Petras Geniušas, anykštėnus stebinęs savo virtuozišku grojimu

Anykštėnai pasitinka Lietuvos Prezidentą Valdą Adamkų

Prie paminklo Emilijai Šakėnaitei-seseriai Ksaverai Debelkių bažnyčios šventoriuje

2002 m. SAUSIS

16 d. Viešojoje bibliotekoje Vygando Račkaičio knygos "Latavos etiudai" pristatymas.

18 d. Koplyčioje neįgaliųjų etnografinis ansamblis "Diemedis" vaidino Bronės Buivydaitės vaizdelį "Pabaigtuvės".

Viešojoje bibliotekoje Mariaus Jonučio (tapyba, medis) ir Nomedos Marčėnaitės (keramika) darbų parodos atidarymas.

21 d. Koplyčioje netradicinio lino dailės simpoziumo "Plinars 2001" darbų parodos atidarymas.

22 d. Koplyčioje susitikimas su Izraelyje gyvenančiu Judeliu Beilesu, jo knygos "Judkė" pristatymas.

29 d. Viešojoje bibliotekoje Domicelės Juodžiūnaitės jubiliejinis 75-mečio vakaras ir knygos "Ilgesio paukštis" pristatymas.

Parengė Vida ZASIENĖ

Viešojoje bibliotekoje apie savo naująją knygą kalba rašytojas Kęstutis Arlauskas. Dešinėje svečias iš Vilniaus rašytojas Vytautas Girdzijauskas

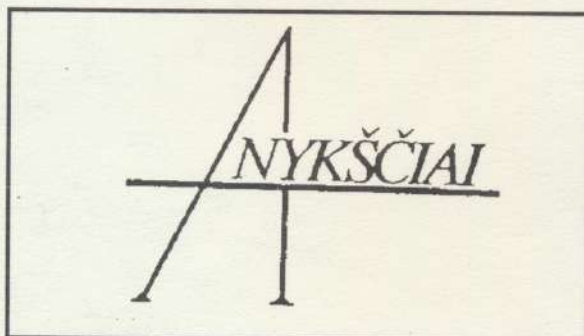
**Arūno
AVIŽOS
nuotrauka**

Prie Antano Baranausko klėtelės rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuoelis nusifotografavo su jį aplankiusiais anykštėnais – kultūros darbuotojais

Nuotrauka iš A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus rinkinių

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio -
Žukausko memorialinio muziejaus leidinys

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Rasa BRAŽĖNAITĖ (lituanistika)
Daiva GADLIAUSKAITĖ (palikimas)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografas)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (red. pavaduotoja)
Antanas VERBICKAS (istorija)
Vida ZASIENĖ (personalijos, kronika)

Redakcijos adresas: A. Vienuolio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 80 15. LS 684.
Spaudė AB "Utenos spaustuvė", Kauno 33, 4910 Utena. Tiražas 500 egz. Užsakymo Nr. 1949

